



**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**NECM, KAMER VE ŞEMS SÛRELERİNİN
BELÂGAT İLMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ**

**Hazırlayan
Hayrunnisa GOPAN**

**Danışman
Doç. Dr. Metin PARILDI**

Yüksek Lisans Tezi

**Ağustos 2022
KAYSERİ**

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**NECM, KAMER VE ŞEMS SÛRELERİNİN
BELÂGAT İLMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ
(Yüksek Lisans Tezi)**

**Hazırlayan
Hayrunnisa GOPAN**

**Danışman
Doç. Dr. Metin PARILDI**

**Ağustos 2022
KAYSERİ**

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Hayrunnisa GOPAN





T.C.

ERCIYES ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri

Program Adı : Yüksek Lisans

Tez Başlığı : Necm, Kamer ve Şems Sûrelerinin Belâgat İlmi Açısından İncelenmesi

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının a) Giriş, b) Ana bölümler ve c) Sonuç kısımlarından oluşan (Kapak, Önsöz, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) toplam 102 sayfalık kısmına ilişkin 20/06/2022 tarihinde **Turnitin** intihal programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre tezin benzerlik oranı: % 15'tir.

Filtrelemeye **alıntılar dahil** edilmiştir. Filtrelemede **yedi (7) kelimeden daha az** örtüşme içeren metin kısımları hariç tutulmuştur.

Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez İntihal Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmasının herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edilmesi durumunda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim. 29/06/2022

Danışman: Doç. Dr. Metin PARILDI

Öğrenci: Hayrunnisa GOPAN

KILAVUZA UYGUNLUK

“Necm, Kamer ve Şems Sûrelerinin Belâgat İlmi Açısından İncelenmesi” adlı Yüksek Lisans tezi, Erciyes Üniversitesi Lisansüstü Tez Önerisi ve Tez Yazma Yönergesi’ne uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Hayrunnisa GOPAN

Danışman

Doç. Dr. Metin PARILDI

Temel İslâm Bilimleri ABD Başkanı

Prof. Dr. İbrahim GÖRENER

KABUL VE ONAY

Doç Dr. Metin PARILDI danışmanlığında **Hayrunnisa GOPAN** tarafından hazırlanan “**Necm, Kamer ve Şems Sûrelerinin Belâgat İlmi Açısından İncelenmesi**” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü **Temel İslâm Bilimleri** Anabilim Dalı’nda yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

..... /...../ 2022

JÜRİ:

Danışman :

Üye :

Üye :

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun tarih ve

Sayılı kararı ile onaylanmıştır./...../2022

Prof. Dr. Atabey KILIÇ

Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

İnsanların dünya ve ahirette huzura, müstakim yola ve varoluş amaçlarına ulaşmasına vesile olarak gönderilen Kur'an-ı Kerim'i daha iyi anlama yolunda teşekkül eden ilimlerden birisi de belâgat ilmidir. Âyetlerin anlaşılması sürecinde lafızlar ve manalarda yer alan sanat ve incelikler, anlamın tam ve rikkat içinde izah edilebilmesi için büyük öneme sahiptir.

Arap dil ve kültüründe en eski dönemlerde dahi büyük bir öneme sahip olan dil sanatları devirler boyu gelişmiş, yüce kitap Kur'an-ı Kerim'in inzali ile farklı bir mahiyete bürünerek tekamülünü tamamlama yoluna girmiştir. Bu süreçte telif edilen birçok eser olmakla birlikte biz de deryada bir damla olma çabasına girdik. Kuran-ı Kerim'de semavi cisimler ile isimlendirilen sûreleri belâgat ilmi açısından anlamak ve anlaşılır kılmak amacı ile çalışmamızın ismini "Necm, Kamer ve Şems Sûrelerinin Belâgat İlmi Açısından İncelenmesi" olarak belirlemeyi tercih ettik.

İlk günden itibaren büyük bir çalışma ve çaba ile ortaya koyduğumuz çalışmamızın her aşamasında yol gösteren, destek ve emeğini esirgemeyen danışman hocam sayın Doç. Dr. Metin PARILDI'ya çok teşekkür ederim.

Hayrunnisa GOPAN, Kayseri, 2022

NECM, KAMER VE ŞEMS SÛRELERİNİN BELÂĞAT İLMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Hayrunnisa GOPAN

Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi, Ağustos 2022
Danışman: Doç. Dr. Metin PARILDI

ÖZET

Kur’ân-ı Kerîm’in nüzûlünden itibaren dil, edebiyat, tefsir, edebî tenkit ve kelâm ilimleriyle karışık bir şekilde ele alınmış olan belâgat çalışmaları daha sonra bağımsız ve sistematik bir ilim haline gelmiştir. Meânî, beyân ve bedî’ olmak üzere üç disiplinden oluşan sistematik Arap belâgatı, Kur’an-ı Kerim âyetlerinin anlaşılmasında önemli bir yere sahip olmuştur.

Bu çalışmada, Kuran-ı Kerim’in Necm, Kamer ve Şems Sûreleri, Arap belâgatının bu üç disiplini açısından incelenmiş ve adlarını gök cisimlerinden alan bu üç Sûredeki incelikler ve anlam derinlikleri ortaya konmaya çalışılmıştır.

Çalışma kapsamında önce belâgat ilminin tanımı, gelişim süreci ve konuları üzerinde durulmuş, daha sonra Necm, Kamer ve Şems Sûrelerinin tanıtımı, konusu ve belâgatla ilgili hususlar ele alınmış ve bu Sûreler, belâgat ilminin üç disiplinine ait konular açısından kapsamlı bir şekilde incelenmiştir.

Çalışma sonucunda bu Sûrelerin konu, âyet uzunlukları, âyet sonu fasılaları ve sanatsal yoğunlukları ile birbirine çok yakın ve uyum içerisinde oldukları ve tüm belâgat konularını kapsadıkları görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Belagat, Kuran-ı Kerim, Necm Sûresi, Kamer Sûresi, Şems Sûresi

RHETORICAL ANALYSIS OF SURAHS AL-NAJM AL-QAMAR AND AL-SHAMS

Hayrunnisa GOPAN

Erciyes University, Graduate School of Social Sciences

Master Thesis August 2022

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Metin PARILDI

ABSTRACT

Since the revelation of the Qur'an, rhetoric studies, which have been handled in a mixed manner with language, literature, tafsir, literary criticism and theology, later became an independent and systematic science. Systematic Arabic rhetoric, which consists of three disciplines: Meânî, Beyân and Badî', has an important place in understanding the verses of the Qur'an.

In this study, the Najm, Kamer and Shams suras of the Holy Quran were examined in terms of these three disciplines of Arabic rhetoric, and the subtleties and depths of meaning in these three suras, which took their names from the celestial bodies, were tried to be revealed.

Within the scope of the study, firstly the definition, development process and subjects of the science of rhetoric were emphasized, then the introduction of the Surahs of Najm, Kamer and Shams, their subject and the issues related to rhetoric were discussed and these surahs were examined comprehensively in terms of the three disciplines of the science of rhetoric.

As a result of the study, it has been seen that these suras are very close and in harmony with each other in terms of subject, verse lengths, verse breaks and artistic intensity, and they cover all rhetoric issues.

Key Words: Rhetoric, Quran, Surah Najm, Surah Al-Qamar, Surah Shams

İÇİNDEKİLER

NECM, KAMER VE ŞEMS SÛRELERİNİN BELÂGAT İLMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	i
TEZ ÖZGÜNLÜK SAYFASI	ii
KILAVUZA UYGUNLUK	iii
KABUL VE ONAY	iv
ÖN SÖZ	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BELÂGAT İLMİ VE KUR'AN-I KERİM'DE BELÂGAT

1.1. Belâgatın Sözlük ve Terim Anlamı	4
1.2. Belâgat İlminin Kısa Bir Tarihi	5
1.3. Belâgatın İlminin Kapsamı	6
1.3.1. Meânî	6
1.3.2. Beyân	7
1.3.3. Bedî'	8
1.4. Kur'an-ı Kerim'in Belâgati	8

İKİNCİ BÖLÜM

NECM, KAMER VE ŞEMS SÛRELERİNE GENEL BİR BAKIŞ

2.1. Necm Sûresinin Tanıtımı	11
2.1.1. Sûrenin Adı ve Konusu	11
2.1.2. Sûrenin Nüzûl Yeri ve Zamanı	13
2.1.3. Necm Sûresinde Dil ve Üslûp	14
2.2. Kamer Sûresinin Tanıtımı	15
2.2.1. Sûrenin Adı ve Konusu	15
2.2.2. Sûrenin Nüzûl Yeri ve Zamanı	16

2.2.3. Kamer Sûresinde Dil ve Üslûp	16
2.3. Şems Sûresinin Tanıtımı	17
2.3.1. Sûrenin Adı ve Konusu	17
2.3.2. Sûrenin Nüzûl Yeri ve Zamanı	17
2.3.3. Şems Sûresinde Dil ve Üslûp	18
2.4. Necm, Kamer ve Şems Sûrelerinin Konu Bakımından İlişkileri, ...	18
2.5. Necm, Kamer ve Şems Sûrelerinin Belâgat İlmi Açısından Karşılaştırılması	20

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NECM, KAMER VE ŞEMS SÛRELERİNİN BELÂGATİ

3.1. Necm, Kamer ve Şems Sûrelerinin Meanî İlmi Açısından İncelenmesi	25
3.1.1. Haber ve İnşa Cümleleri	25
3.1.1.1. Haber Cümlesi	25
3.1.1.1.1. Haber Cümlesinin Kuruluş Gayeleri	25
3.1.1.1.2. Haber Cümlesinin Çeşitleri	26
3.1.1.1.2.1. İsim ve Fiil Cümlesi	26
3.1.1.1.2.2. İbtidâî, Talebî ve İnkârî Haber	26
3.1.1.1.3. Haber Cümlesinin Durumun Gereğinden Çıkıp Değişik Şekillerde İfade Edilmesi	30
3.1.1.2. İnşa Cümlesi	30
3.1.1.2.1. İnşanın Kısımları	30
3.1.1.2.2. Talebi İnşanın Kısımları	31
3.1.1.2.2.1. Emir	31
3.1.1.2.2.2. İstifham	33
3.1.2. Cümlelerin ve Cümlelerin Cüzlerinin Halleri	37
3.1.2.1. Hazf	37
3.1.2.2. Takdim	37
3.1.2.3. Tarif	39
3.1.2.4. Müsnedün İleyhin Mevsul Marife Olması	39
3.1.2.5. Müsnedün İleyhin İzafetle Marife Olması	40
3.1.2.6. Kelamın Muktezayı zâhirin Hilafında Olması	40
3.1.2.6.1. Zamir Yerine Açık İsim Gelmesi	41
3.1.2.6.2. İltifat	41

3.1.2.6.3. Kalp	42
3.1.2.6.4. Fiillerin Farklı Kullanılması	42
3.1.2.7. Kasr	43
3.1.3. Cümlelerin Halleri	45
3.1.3.1. Fasl ve Vasl	45
3.1.3.1.1. Fasl	45
3.1.3.1.2. Vasl	45
3.1.3.1.2.1. İki Cümlenin İ'rab Mahalli Bakımından Uyumu	46
3.1.3.1.2.2. İki Cümlenin İhbari Ya Da İnşai Olması Bakımından Uyumu	46
3.1.3.2. İtnab	46
3.2. Necm, Kamer ve Şems Sûrelerinin Beyan İlmi Açısından İncelenmesi	47
3.2.1. Teşbih	47
3.2.1.1. Teşbihin Unsurları	47
3.2.1.2. Teşbihin Kısımları	48
3.2.1.2.1. Mürsel-Mücmel Teşbih	48
3.2.1.2.2. Mürsel-Mufassal Teşbih	49
3.2.1.3. Teşbihin Diğer Kısımları	50
3.2.1.3.1. Tarafların Hissi Ya Da Akli Olması-İki Tarafı Da Hissi Olan Teşbih ..	50
3.2.1.3.2. Tarafların Müfred, Mürekkeb Veya Mukayyed Olmas İtibariyle Kısımlar	
Müfredin Mukayyed Müfrede Teşbihi	51
3.2.1.3.3. Tarafların Vahid Veya Müteaddit Olması- İki Tarafın Da Vahid Olması	
.....	51
3.2.1.4. Teşbihin Amaçları	52
3.2.1.4.1. Kıyametin Tasviri İle Teşbih	52
3.2.1.4.2. Müşebbehin Halini Beyan İçin Teşbih	52
3.2.2. Hakikat ve Mecaz	53
3.2.2.1. Mecaz-ı Mürsel	53
3.2.2.2. Mecaz-ı Akli	54
3.2.3. İstiare	54
3.2.3.1. İstiarenin Unsurları	55
3.2.3.2. İstiarenin Kısımları	55
3.2.3.2.1. Tarafların Zikri Bakımından	55

3.2.3.2.2. Anlaşılması Açısından	56
3.2.3.2.3. İstiare-i Temsiliyye	56
3.2.4. Kinaye	57
3.3. Necd, Kamer ve Şems Sûrelerinde Bedi' İlmi Açısından İncelenmesi	58
3.3.1. Lafızla İlgili Sanatlar	58
3.3.1.1. Seci	58
3.3.1.1.1. Mutarraf Seci	59
3.3.1.1.2. Mütevazî Seci	59
3.3.1.1.3. Murassa' Seci	61
3.3.1.1.4. Kısa Seci	61
3.3.1.1.5. Uzun Seci	61
3.3.1.2. Lüzûm Mâ Lâ Yelzem	62
3.3.1.3. Cinas	62
3.3.1.3.1. Tam Cinas	62
3.3.1.3.2. Nâkıs Cinas	62
3.3.1.3.3. Cinâs-ı İştikâk	62
3.3.2. Manayla İlgili Sanatlar	63
3.3.2.1. Tıbâk	63
3.3.2.1.1. Tıbâk-I Îcâb	63
3.3.2.1.2. Tıbâk-I Selb	64
3.3.2.2. Mukâbele	64
3.3.2.3. Murâ'atü'n Nazîr	66
3.3.2.4. Tecâhül-i ârif	66
3.3.2.5. Tekrir	67
SONUÇ	69
KAYNAKÇA	70

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

a.s.	: Alehyi's-Selam
AÜSBE	: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
b.	: Bin
c.c.	: Celle Celaluhu
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
ed.	: Editör
Hz.	: Hazreti
İFAV	: İlahiyat Fakültesi Vakfı
m.	: Miladi
ö.	: Ölümü
s.	: Sayfa
s.a.v	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı

GİRİŞ

Kur'ân-ı Kerim, âlemlerin rabbi Allah Teâlâ'nın âlemlere rahmet olarak gönderdiği Hz. Muhammed'e, insanlara bir öğüt, gönüller derdine bir şifa, müminlere bir hidâyet ve rahmet olarak indirdiği mukaddes mucizevî bir kitaptır. Ayrıca kıyamete kadar hükmü bütün insanlığa gönderilmiş, bir kavim veya zaman ile sınırlı olmayan ezeli ve ebedî ilâhi bir fermandır.

Güneş, ay ve yıldızlar Allah'ın varlığını ve birliğini işaret eden alametlerdendir. Kur'an-ı Kerim'de âyet-i kerîmelerde sıkça “o, gökleri ve yeri yaratandır.” ifadesi kullanılmaktadır. Gökte yaratılanlar denilince ise insanların ilk varlığından beri inceleyip takip ettikleri güneş, ay ve yıldız akla gelmektedir.

Hz İbrahim En'âm Sûresinde geçen kıssasında anlatıldığı gibi tefekkür ederken yıldızlara bakmış ve “ben batanları sevmem” diyerek yıldızların ilah olamayacağını düşünmüştür. Devamında ise ayı görünce tekrar yaratıcı tefekkürüne girmiş ve onun da battığını görüp onunla ilah olmayacağını anlamıştır. Sonrasında ise daha büyük ve parlak olan güneşi görünce o mu ilah diye düşünmüş ve o da batınca kararından vazgeçmiştir.¹

¹ el-En'am suresi 74-82. âyetlerin mealî:

74. İbrahim, babası Âzer'e demişti ki: "Sen putları tanrı mı ediniyorsun? Doğrusu ben seni ve kavmini açık bir sapıklık içinde görüyorum." 75. Böylece biz İbrahim'e göklerin ve yerin melekûtunu (muhteşem varlıklarını) gösteriyorduk ki, kesin inananlardan olsun. 76. Üzerine gece bastırınca, bir yıldız gördü: "Rabb'im budur." dedi. Yıldız batınca da: "Ben batanları sevmem." dedi. 77. Ay'ı doğarken gördü: "Rabb'im budur." dedi. O da batınca: "Yemin ederim ki, Rabbim bana doğru yolu göstermeseydi, elbette sapıklığa düşen topluluktan olurum." dedi. 78. Güneş'i doğarken görünce: "Rabb'im budur, bu hepsinden büyük." dedi. O da batınca dedi ki: "Ey kavmim! Ben sizin (Allah'a) ortak koştuğunuz şeylerden büyüküm." 79. "Ben yüzümü tamamen, gökleri ve yeri yoktan var edene çevirdim ve artık ben asla Allah'a ortak koşanlardan değilim." 80. Kavmi onunla tartışmaya başladı. O da onlara dedi ki: "Beni doğru yola erdirdiği halde Allah hakkında benimle mücadele mi ediyorsunuz? O'na ortak koştuklarınızdan hiç korkmuyorum, ancak Rabbimin dilediği şey hariç. Rabbim ilmiyle her şeyi kuşatmıştır. Hiç düşünmez misiniz?" 81. "Hakkında hiçbir delil indirmedeği halde, siz Allah'a ortak koşmaktan korkmuyorsunuz da ben sizin ortak koştuklarınızdan nasıl korkarım?" Eğer bilerseniz söyleyin, bu iki topluluktan hangisi güven içinde olmaya daha layıktır? 82. İman edenler ve imanlarını zulüm ile karıştırmayanlar... İşte güven onlarındır ve doğru yolu bulanlar da onlardır.

Hız. İbrahim kıssasında da anlatıldığı gibi eski dönem birçok Medeniyet ve kültürlerde ay, Güneş ve yıldız kutsal olarak atfedilmiş gerek ibadet edilmeye layık bir ilah gerekse doğada yardımcı olacak bir argüman olarak kıymet verilmiştir.

Eski dönemlerde insanlar aya bakarak bereketli, ekime ve hasada uygun olan dönemleri hesaplamaya çalışmış. Yıldızlar üzerinden insanların doğumu ve yaşamı üzerine fikirler yürütmüş. Güneş üzerinden yönlerini, yaşam alanlarını ve yaşayış biçimlerini belirlemişlerdir.

İslam öncesi Arap şairleri de bu gök cisimlerine kıymet vermiş ve şiirlerinde kullanmışlardır.

‘Antere b. Şeddâd(ö. 614):

"يَعْيِيُونَ لَوْنِي بِالسَّوَادِ جَهَالَةً وَلَوْلَا سَوَادُ اللَّيْلِ مَا طَلَعَ الْفَجْرُ"

“Tenimin siyah olmasıyla beni cahilce kınıyorlar

(oysaki) bilmiyorlar gecenin siyahlığı olmasaydı güneş doğmazdı.”²

en-Nabiğa ez-Zübyanî(ö. 604):

"كَلِّينِي لَهُمْ يَا أُمَيَّةَ نَاصِبٍ وَلَيْلٍ أَقَاسِيهِ بَطِيءٍ الْكَوَكِبِ"

“Ey (kızım) Ümeyme, beni yoran şu kederimle ve sıkıntısını çektiğim,

yıldızları yavaş yavaş (kaybolan) şu (uzun) geceyle başbaşa bırak.”³

Bahâuddîn Zuheyr (ö. 656/1258):

"فَيَا قَمَرِي قُلْ لِي مَتَى أَنْتَ طَالِعٌ حَبِيبِي عَلَى الدُّنْيَا إِذَا غَبَتْ وَحُشَّةٌ"

“Söyle bana ay parçam ne vakit doğacaksın

Sevgilim, sen kaybolduğunda dünyaya ıssızlık çöker”⁴

Biz de çalışmamızda özellikle bu 3 gök cisminin ismi verilmiş olan Sûreleri ele alarak içinde geçen konuları ve bu konuların anlatılışında kullanılan belâgat sanatlarını incelemek istedik. İnsanlık tarihinde inanışlar, bilim ve sanat alanlarında daima yer

² ‘Antere b. Şeddâd, *Dîvânı ‘Antere b. Şeddâd* şerh. Yûsuf ‘Îd,(Beyrut: Dar’ul Beyrut, 1992),155.

³ Abdulkâdir b. Umer el- Bağdâdî, *Hizânetu’l-Edeb ve Lubbu Lubâbi Lisâni’l-Arab*, ed. Abdusselam Muhammed Hârûn (Kahire: Mektebetu’l-Hâncî, 1984), 3/321.

⁴ Bahâuddîn Zuheyr, *Dîvânu Bahâuddîn Zuheyr* (Beyrut: Dâru Beyrut,1964), 199.

bulmuş olan Necm, kamer ve şemsin Kuran-ı Kerim’de müstakil olarak birer Sûreye isim olması dikkate şayandır. Sûrelerin başlama şekilleri, gök cisimlerinin ilk âyetlerde yer alması, üçünün de Mekki sûre olması ve konuları açısından örtüşmesi dikkatimizi daha da celbetmiş, sûrelerin bu ahengi içinde belâgat sanatlarının mahiyeti ve münasebetini araştırmaya sevketmiştir.

Kuran-ı Kerim veciz ve beliğ bir kelam olup anlaşılabilmesi için yüzyıllar boyunca ilimler teşekkül etmiş, kitaplar te’lif edilmiş, alimler nice ömürler boyu bu ilimler üzere iştilal etmiştir. Ta ki bizler de bu deryada bir damlaya dahil olabilmek üzere niyet edip çalışmamızı imar etmeye çabalıyoruz. Belâgat ilmi ki Kuran’ın anlaşılabilmesi için ilk yüzyıllardan itibaren var olmaya başlayıp alimlerin müracaat ettiği bir ilim olmuştur. Bizde bu ilim ile Necm, Kamer ve Şems Sûreleri üzerine çalışıp sanatlarını mukayese edeceğiz.

Çalışmamızda ilk olarak Sûrelerin içinde yer alan derin anlamları kavrayabilmemiz için bize yol gösterecek olan belâgat ilmini, tarihini ve bölümlerini izah edeceğiz. İkinci bölümde ise bu sanat ışığında ele alacağımız Necm, Kamer ve Şems Sûrelerini isimlendirme, nüzul ve muhteviyatını tanıtacağız. İkinci bölümün sonunda ise Sûrelerin gerek mana olarak gerekse belâgat sanatı açısından irtibatlarını ifade edeceğiz. Son bölüm olan üçüncü bölümde ise belâgat ilminin bölümleri ve konu başlıkları altında, o sanata uygun örnekleri izah edeceğiz. Konuları örneklere uygun şekilde alt başlıklar ile detaylandırarak örneği olmayan konulara ise değinmeyeceğiz.

Çalışmamızda birçok eserden faydalanılmakla birlikte özellikle âyetlerin anlamlarının aktarılmasında Diyanet İşleri Başkanlığının Meali ve Kuran Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri’nden faydalandık. Belâgat tahlili için ise baş ed-Derviş’in “I’rabu’l-Kur’an’ı; Mahmûd Sâfi’nin, “El-Cedvel”i; İbn Aşûr’un, “et-Tahrîr ve’t-Tenvîr”i; Ali es-Sâbûnî’nin “Safvetü’t-Tefâsîr”i olmak üzere klasik eserlere başvurduk. Aynı zamanda çok sayıda Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi maddeleri ve ilahiyat fakülteleri dergi makalelerinden de faydalandık. Belâgat ilmine dair Türkçe başvuru kitaplarımız ise, Fatma Serap Karamollaoğlu’nun Meanî İlmi, Beyan ilmi, Bedi’ ilmi kiatları; Nusrettin Bozelli’nin Belâgat ve Hikmet Akdemir’in Belâgat kitapları olmuştur. Çalışmamızı bahsettiğimiz usûl ve konular üzerine tamamladıktan sonra nihai olarak kritiğini, görüşlerimizi ve çıkarımlarımızı sonuç kısmında özetlemeye çalıştık.

BİRİNCİ BÖLÜM

BELÂGAT İLMİ VE KUR'AN-I KERİM'DE BELÂGAT

1.1. Belâgatin Sözlük ve Terim Anlamı

Sözlükte “Sözün fasih ve açık-seçik olması” anlamına gelen belâgat⁵, sözün yerinde ve zamanında ifade edilmesi sanatıdır. Aynı zamanda “ulaşmak” anlamına gelen kelime “vasıl olma” fiilinden farklı olarak “kemala erişme, olgunlaşma” anlamını da içermektedir.⁶ Aynı zamanda belâgat; söz sahibinin kalbinde olan mananın özünü, onu bozacak kısaltmadan ve usandıracak uzatmadan sakınmak Sûretiyle ifade etmesi⁷, konuşan kişinin manaları ifade etmek hususunda öyle bir meleke kazanması ki bununla tertiplerin hakkını vermesi, teşbih, mecaz ve kinaye çeşitlerini maharetle kullanması,⁸ kelâmın belâgati fasih olmasıyla beraber muktezayı hale uygun olması⁹ şekillerinde de tanımlanmıştır.

Tanımlara genel olarak bakıldığında sözün muktezayı haline uygun, veciz, santalarla süslü olmakla birlikte bir o kadar da fasih, anlamı tam ifade edecek kadar uzun ama bıkkınlık vermeyecek kadar kısa olması yani en olgun ve kamil hali diye tarif edebiliriz.

Belâgat şair, yazar ve hatiplerde doğuştan var olan bir melekedir. Terminolojik olarak farklı detaylarla tanımlanabilen belâgat genel olarak güzel söz söyleme sanatıdır.¹⁰

⁵ Hulusi Kılıç, “Belağat”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1992), 5:380-383.

⁶ Hikmet Akdemir, “Belâgat İlmî ve Kur’an Tefsirindeki Yeri”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2 (1996): 149.

⁷ Hikmet Akdemir, *Belâgat* (İstanbul: Nizamiye Akademi Yayınları, 2016), 19.

⁸ Ebû Yakub Yûsuf b. Ebî Bekir es-Sekkâki, *Miftâhu'l-Ulûm* (Lübnan: Daru'l Kütübü'l-İlmiyye, 2014), 415.

⁹ Seyyid Ahmed el-Haşimi, *Cevahiru'l-Belâga* (Kahire: Daru'l-Hadis, 2013), 10–11.

¹⁰ Kılıç, “Belağat”, 5:380-383.

İslam öncesi cahiliye Arapları arasında da büyük bir öneme sahip olan belâgat¹¹, Kur'an-ı Kerim'de de çokça yer almaktadır.

1.2. Belâgat İlminin Kısa Bir Tarihi

Kur'an-ı Kerim'de belâgatın tarihteki varlığı ile ilgili işaretler yer almaktadır. İnsana beyanın öğretilmesi¹², Hz. Adem'e kelimenin verilmesi¹³, Hz. Davud'a güzel konuşma yeteneğinin verilmesi¹⁴ Hz. Musa'nın daha fasih konuştuğu için kardeşini yardımcı olarak istemesi¹⁵ gibi örnekler insanın var oluşundan bu yana belâgatın varlığını ifade etmektedir.

Belâgatın bir ilim olarak teşekkül sürecini ele aldığımızda ise cahiliye dönemi şair ve hatipleri tarafından kullanılmakta¹⁶ olan belâgat, kendi varlığı ile bizatihi mucize olan Kuran-ı Kerim'in inzali ile ilim olma yolunda ivme kazanmıştır. Ancak Kuran ilimleri arasında en son teşekkül eden ilim olmuştur. Bu süreçte ise farklı isimler ile varlığını devam ettirmiş ve süreç içinde tekamül göstermiştir.¹⁷

İslam öncesi dönemlerde yazılan muallakât, hangi şairleri muhteva ettiği veya Kabe duvarına asılıp asılmadığı konusunda ihtilaflar olsa da dönemin belâgat ilmi açısından en önemli kaynağı ve örneğidir.¹⁸ Kuran-ı Kerimin müşrikleri muarazaya davet etmesi ve benzerinin getirelemeyeceğini ifade etmesi¹⁹ ile hem Kuran-ı Kerim'in belâgat açısından mucize oluşu hem de dönemde Belâgatın mevcudiyeti ve önemine de işaret edilmektedir.

İlk dönemlerde sözlü olarak edebi tenkitler ile var olan belâgat Kuran-ı Kerim'in inzalinin üçüncü yüzyılı itibari ile yazılı kaynaklarda yer almaya başlamıştır. Kuran-ı Kerim'in daha iyi anlaşılması ve Arap olmayan Müslümanların daha iyi anlayabilmesi için yapılan çalışmaların içinde dağınık olarak belâgata yer verilmiştir.²⁰ Bu eserlerde

¹¹ İbrahim Yılmaz, "Panayırlar ve Arap Dili ve Edebiyatının Gelişmesinde Oynadığı Rol" (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi(AÜSBE), 1997), 3-4.

¹² er-Rahmân, 55/3-4.

¹³ el-Bakara, 2/31.

¹⁴ es-Sâd, 38/20.

¹⁵ el-Kasas, 28/34.

¹⁶ Yılmaz, "Panayırlar ve Arap Dili", 3-4.

¹⁷ Kılıç, "Belağat", 5:380-383.

¹⁸ Süleyman Tülücü, "Muallakât", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 30:308-310.

¹⁹ el-Bakara, 2/23-24; Yunus, 10/38; Hûd, 11/13; el-İsrâ, 17/88.

²⁰ Eyüp Sevinç, "Arap Belağat İlminin Tarihi ve Gelişim Aşamaları", *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5 (2015): 331.

Müfessirlerin eserlerini "Mecâzü'l- Kur'an", "Beyânü'l- Kur'an", "Meâni'l-Kur'an", "i'cazü'l- Kur'an", "Müşkilü 'I-Kur'an", "İ'rabü'I-Kur'an" gibi isimlerle isimlendirilmiştir.²¹

Bu süreçte Kuran-ı Kerim'i daha iyi anlamak için yazılan eserlerde yer bulan belâgat dördüncü yüzyılın sonları itibari ile eserlerde müstakil yer edinmeye ve terimleşmeye başlamıştır.²² Ancak terimleşmesi, ana bölümleri olan meani, beyan ve bedi' olarak kollara ayrılması yedinci yüzyılı bulmuştur.

Gelişim süreçlerini tamamladıktan sonra sekizinci ve onüçüncü yüzyıllar arasında bir duraksama dönemi oluşmuştur. Bu duraksama döneminin nihâyetinde onüçüncü yüzyıl itibari ile bir yenilenme ve modern bir tarza yönelim oluşmuş ve belâgat ilmi tekamülün yolculuğunu devam ettirmiştir.²³

1.3. Belâgatın İlminin Kapsamı

1.3.1. Meânî

Mana kelimesinin çoğulu olan meani, belâgatın sözün yerinde olma şartlarını inceleyen dalıdır. Sözün muktezayı hale mutabık veya muktezayı halin hilafında olmasını değerlendirir.²⁴

Osman Ertuğrul meaniden şöyle bahseder. "Duruma ve yerine göre söz söyleme sanatıdır. Bu ilim sözün ortama uygun olmasının usulleri, cümle şekilleri, kullanışları ve nasıl konuşulması gerektiği ile ilgili kâideleri inceler. Bu kaideler zaman ve zemine göre değişiklik arz eder. Her zaman ve her yerde kısa ve öz konuşmak belîğ olmak manasına gelmez. Zeki bir muhatabın leblebiyi anlaması için leb demek kâfi gelirken zeki olmayan birisi için deveye hendek anlatmak yetmez. Meânî ilmine vâkıf olan birisi, belâgatın temeline sahip olduğundan daha zeki olur."²⁵

Meânî ilmini ilk defa ortaya çıkaran kişi bilinmemektedir. Fakat bu ilim dalı hakkında ilk eser veren el-Cahız (ö.255/869)'dır. el-Cahız'ın el-Beyan ve't-Tebyin'i bu konuda yazılan ilk ve en önemli eser olup kendinden sonraki dönemlerdeki alimlere de ışık tutmuştur. el-Cahız daha sonra İ'câzü'l- Kur'an adlı eserini kaleme almıştır. Daha

²¹ Kılıç, "Belağat", 5:380-383.

²² Sevinç, "Arap Belağat İlminin Tarihi ve Gelişim Aşamaları", 331.

²³ Kılıç, "Belağat", 5:380-383.

²⁴ İsmail Durmuş, "Meani", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28:204-208.

²⁵ Osman Ertuğrul, "Belâgatta Meânî İlmi", *Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5 (2015): 155–80.

sonra el-Müberred'in (ö.286/900) el-Kâmil isimli eseri gelir. Kimi araştırmacılar ise arap gramerinin günümüze ulaşan ilk eseri Sîbeveyhi(140/757)'nin *el-Kitâb*'ında meânî ilmini ilgilendiren cümle tahlilleriyle cümlelerdeki takdim-tehir, tarif-tenkir, hazif ve bazı edatların anlamları gibi konular yer aldığından Sîbeveyhi'yi meânî ilminin ilk kurucusu saymıştır.²⁶

Meani ilminin temelini isnâd oluşturur. Isnâd, yüklemi özneye yaslamak, yani cümle oluşturmak demektir. Yükleme müsned, özneye de müsnedün ileyh denir.²⁷ Ayrıca meaninin konusu için mukteza-i hali ise sözü duruma ve yere göre uyarlama diyebiliriz.²⁸

1.3.2. Beyân

Sözlükte “açık seçik olmak, açıklamak, anlaşılır hale getirmek” anlamına gelen beyan ilmi ise sözü açık ve kapalılık üzerine farklı anlatım yollarıyla ifade etmeyi içerir.²⁹ Kur'an-ı Kerim'de de farklı anlamlarda kullanılmaktadır.³⁰ Beyan ilmi genel olarak sözün gerçek anlamının dışına çıktığı konuları ele almaktadır.

Anlatılmak istenen mana farklı şekillerde ifade edilebilir. Meselâ bir kimsenin cesur olduğu, “o cesurdur” şeklinde ifade edildiğinde daha açık ve herkes tarafından anlaşılır olmaktadır. Ancak beyan ilmi açısından en zayıfıdır. “o cesaretle aslan gibidir”, derken açık ve net bir benzetme vardır. İlk örnekten daha kuvvetli ancak sonraki örneklerden zayıftır. “o aslan gibidir”, derken yine benzetme olsa da anlamak için biraz daha dikkat ve rikkat gerektirmektedir. en kuvvetli ikinci örneğimizdir. “o aslandır” sözüyle ise anlaşılması daha zor sanatı daha ince ve kuvveti en yüksek olandır.

Kelime gerçek anlamında kullanılıyorsa hakikattir. Gerçek anlamı dışında bir anlam ifade ediyorsa mecaz, teşbih ve istiare olur. Gerçek anlamı yanında daha etkili bir mecazi anlamda kullanılıyorsa kinaye adını alır.³¹

²⁶ Durmuş, “Meani”, 28:204-208.

²⁷ Ertuğrul, “Belâgatta Meânî İlmi”.

²⁸ Durmuş, “Meani”, 28:204-208.

²⁹ Nusrettin Bolelli, *Belâgat* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2009), 35; Akdemir, *Belâgat*, 19.

³⁰ “ilân etme” (Âl-i İmrân 3/138), “açıklama” (el-Kıyâme 75/19) ve “ifade etme” (er-Rahmân 55/4)

³¹ Nasrullah Hacımüftüoğlu, “Beyân”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1992), 6:22-23.

Teşbih, mecaz, istiare ve kinaye gibi beyan ilminin temel terimlerini tarif ve izah eden ilk alim Câhiz (ö. 255/869)dir, *el-Beyân ve't-tebyîn* ile *el-Hayevân* adlı eserlerinde belâgat konularının ana hatlarını ele almıştır.

1.3.3. Bedî'

Bedî' ise sözlük anlamı olarak “yeni bir şey icat etmek, örneği modeli olmayanı ortaya koymak” anlamlarına gelmektedir.³² Belâgat ilminin güzelleştirme süsleme alanındaki usul ve kaideleri içermektedir.

Halîfe İbnü'l-Mu'tez(ö. 296/908-909) *Kitâbü'l-Bedî'* adlı eseri ile ilk defa bedîi edebî bir sanat olarak inceleyen alimdir. Diğer alimlerin yeni şairlerin ilmi olarak tanımladığı bedî' ilminin bilakis Kur'an, Hadis ve eski şiir adetlerinde var olduğunu ifade etmiştir. Bu hususta bolca örnek ve delillere de yer vermiştir. İbnü'l-Mu'tez eserinde, istiare, cinas, mutâbaka(mukâbele), reddü'l-acüz ale's-sadr ve el-mezhebü'l-kelâmî sanatlarını “bedî'” ismi altında kullanmıştır.³³

Bedî' sanatının söz konusu olması için sözün meani ve beyana da uygun olması gerekir. Bedî ilmi lafza dair sanatlar ve manaya da dair sanatlar olarak iki kısımda ele alınabilir.³⁴

1.4. Kur'an-ı Kerim'in Belâgati

Kur'ân-ı Kerîmin indiği sözün, ifadenin ve şiirin çok olduğu bir zamanda inmiştir. O dönemin insanları, kabilelerinde bir şâir sanatı ile tanındığında bu durumu bir meziyet ve şan olarak görürlerdi. Kur'ân-ı Kerîm üslûbu ve içeriği ile belîğ bir kitap olarak sanatını ortaya koymuştur. Arı, duru ve eşsiz hitabı seçtiği kelimeler ve kelimelerin insicamı ile üst düzey bir güzelliğe sahiptir. Kuran-ı Kerim bu belîğ tarzın tesiri ile içerdği tüm konulardaki hâkim üslûbuyla ilk muhataplarını kısa bir sürede dalâlet bataklığından kurtarıp hidâyete erdirmiştir.³⁵

Velid b. Muğire, Kur'ân âyetlerini duyduğunda kavmine şöyle demiştir: “Allah'a yemin olsun ki sizin içinizde benden daha güzel şiirden, recezden, kasideden ve cin

³² “O göklerin ve yerin eşsiz yaratıcısıdır” (el-Bakara 2/117)

³³ Nasrullah Hacımüftüoğlu, “Bedî'”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara:TDV Yayınları, 1992), 5:320-322.

³⁴ Bolelli, *Belağat*, 405.

³⁵ Muhsin Demirci, *Tefsir Usûlü* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2011), 146.

kelamından anlayan yoktur. Bu adamın okuduğu bunlara benzemez. Allah’a yemin ederim ki bunun okuduğu kelimada bir tatlılık, üzerinde bir parlaklık vardır. Üzeri meyveli, altı bereketli, üste çıkar fakat üstüne çıkılmaz, altındakini ezen bir kelimadır.”³⁶ Dönemin önde gelenlerinden olmakla birlikte Kur’an için sihir demiş, Kur’an’a hasımlık yaparken bile onun büyüklüğünü itiraf etmiştir.

Kuran-ı kerimin beliğ oluşu, 23 senede inmiş olmasına rağmen müthiş insicamı, içerisinde hiçbir tenakuz olmaması; geçmiş dönem ve tarihlere ait olayların aktarılması ve geleceğe dair birçok haberler verilmesi; değişen edebi zevklere, ilim ve üsluplara rağmen her dönemde herkesin zevk alacağı bir üslupta olması; fonetik nazım, anlamda incelik ve dil açısından çok boyutlu oluşu şeklinde kısımlandırılabilir. ³⁷

Kuran-ı Kerim’in belâgatı ve i’cazını ilk olarak gözler önüne seren Kur’an’ın bizatihi kendisidir. Kuran-ı Kerim fasih ve beliğ bir kelimadır, belâgat ve fesahat ile birbirine üstünlük kurmayı adet edinmiş müşrik topluma ;

"وَإِذَا تَتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا قَالُوا قَدْ سَمِعْنَا لَوْ نَشَاءُ لَقُلْنَا مِثْلَ هَذَا إِنْ هَذَا إِلَّا آسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ" (el-Enfal, 8/31)

*“Onlara karşı âyetlerimiz okunduğu zaman, "Duyduk, istesek biz de bunun benzerini elbette söyleriz. Bu, eskilerin masallarından başka bir şey değildir" dediler.”*³⁸

âyeti ile büyüklenişlerini haber etmiş;

"أَمْ يَقُولُونَ افْتَرِيَةٍ قُلْ فَأْتُوا بِعَشْرِ سُوْرٍ مِثْلِهِ مُفْتَرِيَاتٍ وَادْعُوا مَنِ اسْتَضَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ

" (Hûd, 11/13)

*“Yoksa "onu (Kur'an'ı) uydurdu" mu diyorlar? De ki: "Eğer doğru söyleyenler iseniz, haydi Allah'tan başka gücünüzün yettiklerini de (yardıma) çağırıp, siz de onun gibi uydurma on sûre getirin.”*³⁹

³⁶ Yasin KARAKUŞ, “Kur’ân-I Kerim’in Belâgat Yönü Ve İhlas Suresi’nin Belâgat Yönünden İncelenmesi”, *Social Sciences Studies Journal*, 5/45 (January 1, 2019): 5256, <https://doi.org/10.26449/sssj.1771>.

³⁷ Hayati Aydın, “21. Asrın Perspektifinden Kur’ân’ın İ’cazı (Eşsizliği)”, *İslami Araştırmalar Dergisi*, 24/2 (2013): 85–107.

³⁸ *Kur’an-ı Kerim Meali* çev. Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin (Ankara: Yenigün Matbaacılık, 2011), el-Enfal, 8/31

³⁹ Altuntaş-Şahin, *Kur’an-ı Kerim Meali*, Hûd, 11/13.

âyeti ile de onlara meydan okuyarak, onlara büyüklendikleri halde benzerini getirmekteki acizlikleri ve Kur'an'ın İ'caz'ını gözler önüne serilmiştir. Belâgat ve fesahat ilminde zirve olan bir toplumun benzerini getirememesi üzerine yine Allah (c.c.) bir başka âyeti göndermiştir.

"فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ" (el-Bakara, 2/24)

*"Eğer, yapamazsanız -ki hiçbir zaman yapamayacaksınız- o halde yakıtı insanlarla taşlar olan ateşten sakının. O ateş kafirler için hazırlanmıştır."*⁴⁰

Kur'an'n bir benzerini asla getiremeceklerini de vurgulayan âyet müşriklerin büyülenme ve yalanlamalarına rağmen hezimete uğrayışlarını yüzlerine vurmaktadır. Tarih sürecinde belâgat ve belâgata dair görüşler değişime uğrasa da Kuran-ı Kerimin beliğ oluşu ve i'cazı baki kalmıştır.

⁴⁰ Altuntaş-Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meali*, el-Bakara, 2/24.

İKİNCİ BÖLÜM

NECM, KAMER VE ŞEMS SÛRELERİNE GENEL BİR BAKIŞ

2.1. Necm Sûresinin Tanıtımı

Necm Sûresi bazı kaynaklarda 61 âyet olarak⁴¹ geçmekle birlikte genel görüş 62 âyet olduğu şeklindedir.⁴² Üç yüz altmış kelime ve bin dört yüz beş harften oluşmaktadır. Fasılaları ise “vav”, “nun”, “te”, “elif”, “ya” harfleridir.⁴³

Sûre hakkında Abdullah b. Mes'ud (r.a.) şöyle nakletmiştir: "İçinde secde âyeti bulunan ilk indirilen Sûre Necm sûresidir. Resulullah bunu okuyup secde etti. Onunla birlikte arkasında bulunan herkes secde etti. Ancak bir kimse secde etmedi. Bu kişi yerden bir avuç toprak alıp alnına koydu ve böylece secde etmiş oldu. Ben, daha sonra bu kişinin kâfir olarak öldürüldüğünü gördüm. Bu kişi, Ümeyye b. Halef idi.⁴⁴ Diğer bir rivâyette bu kişinin, Utbe b. Rebia olduğu zikredilmektedir.⁴⁵

2.1.1. Sûrenin Adı ve Konusu

Sûreler isimlerini muhteva ettikleri konulardan alabildikleri gibi içerisinde yer alan garip bir kelimedenden de alabilirler. Mesela Hz. Musa'dan bahseden Tâ Hâ, Kasas ve Â'raf sûrelerinin hiçbiri Musa sûresi diye isimlendirilmemiştir.⁴⁶ Necm Sûresi de ilk âyetinde yer alan Necm kelimesi ile isimlendirilmiştir.⁴⁷ Sûre tefsir ve Mushaflarda

⁴¹ Kadı Abdullah b. Ömer Beyzavî, *Envârü't- Tenzîl* (Beyrut: Daru'l-Fikr, 1996), 5/262; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmet Kurtûbî, *el-Camî Li Ahkâmî'l-Kur'an* (Kahire: Daru'l-Kütübi'l-Arabî, 1967), 17/80.

⁴² Ebu'l-Hasen Mukatil b. Süleyman, *Tefsîr'u Mukatil b. Süleyman* (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003), 3/289; Ebu Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberi, *Taberi Tefsiri* (İstanbul: Hisar Yayınevi, 1996), 13/54; Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *El-Keşşâf* (Beyrut: daru'l Kitabu'l Arabî, 1407), 15/27.

⁴³ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dîni Kur'an Dili* (İstanbul: Nebioğlu Basımevi, 1960), 8/4567.

⁴⁴ Muhammed Tahir ibn Aşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr* (Tunus: Dâr-u Sahnûn, 1997), 27/87.

⁴⁵ et-Taberi, *Taberi Tefsiri*, 8/26.

⁴⁶ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü* (Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 1989), 59.

⁴⁷ Elmalılı, *Hak Dîni Kur'an Dili*, 7/4567.

(النجم) ve (والنجم) şeklinde iki varyant ile yer almaktadır. Hz peygamber dönemine iki şekilde kullanıldığına dair rivâyetler mevcuttur.⁴⁸

Sûrenin isimlendirildiği Necm kelimesinin anlamına dair de farklı görüşler mevcuttur. Süleyman Ateş; “Sûrenin ilk âyetinde üzerine yemin edilen “en-Necm” birkaç anlama gelir; Yıldız, Ülker Yıldızı, Zühre Yıldızı, azar azar verilen şeyin her bir bölümü, ayrı ayrı zamanlarda gelen şey. Kur’an ayrı ayrı zamanlarda parça parça indiği için her vakitte inen parçasına Necm denilir. Heva (هوى) ise Yıldızın yukarıdan aşağıya düşmesi, bakması anlamındadır. Bunun yıldız doğdu anlamına geldiğini söyleyenler varsa da yıldız kaydı anlamı daha doğru kabul edilmektedir.”⁴⁹ diye görüşüşünü belirtirken Seyyid Kutub ise diğer âyetleri de göz önünde bulundurduğunda kendisine en yakın olan anlamın bu âyetlerde geçen yıldızdan maksadın Arapların tapındıkları “Şire Yıldızı” olduğunu belirtir. Bu görüşü benimsemesinde bu yıldızın hem Arap hem de İran mitolojisinde özel bir yerininolmasının da etkili olduğunu ekler.⁵⁰ Kur’an Yolu tefsirinde de kelimenin anlamına dair şu yorumlara değinilmiştir: “1. Belirli bir yıldız sınırlı kalmayıp herhangi bir yıldız kastedilmiş olabilir. 2. Süreyya (Ülker) yıldızı olabilir. Araplar Necm kelimesini için daha çok bunu kasdediyordular. 3. Zühre Yıldızı Olabilir. 4. Şire Yıldızı olabilir. 5. Mecazi anlamda Hz. Muhammed (a.s) olabilir. 6. O zamana kadar inen Kur’an’ı Kerim kasdedilmiş olabilir. Ara verilen şeyin her defasında verilen miktarına Necm denilebilir. Burada Necm’den yıldız kastedilirse, kıyamet gününde dağılıp yok olan ya da şeytanlara fırlatılan yıldızlar ya da doğup batan yıldızlar kastedilmiş olabilir.”⁵¹ Beydavi de âyette yer alan Necm kavramının muhtemel manalarına işaret ederek hem yıldız manasında, hem de Kur’an’ın âyetleri manasında olabileceğine değinmiştir.⁵²

Bütün bu görüşlerin nihâyetinde Necm kelimesi hangi anlama delalet este de yeminin anlamına, amacına ve inkarlara karşı isbatına uygun düşmektedir. Zikredilen anlamların tamamı Sûrenin anlam bütünlüğüne, ardı sıra gelen konular ve konuların maksadına nail olmasına vesile olmaktadır. Ancak genel görüşe uygun olarak akla ilk gelen anlamın ve bizim de çalışmamıza mihenk kıldığımız gök cisimlerinin genel ismi olması itibari ile de yıldız kelimesi bizim de tercihimiz olmuştur.

⁴⁸ İbn Aşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 13/87.

⁴⁹ Süleyman Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, (İstanbul: Yeni ufuklar Neşriyat, 1991) 11:100.

⁵⁰ Seyid Kutub, *Fi Zilali'l-Kur'an* (İstanbul: Hikmet Yayınları, 1979), 14/122.

⁵¹ Hayreddin Karaman vd., *Kur'an Yolu* (Ankara: DİB yayınları, 2007), 5/158.

⁵² el-Beydavi, *Envâru't-Tenzil*, 988.

Sûre ismini Necm kelimesinden almasına ve ona yemin edilmesine rağmen Sûrenin konu olarak Necm kelimesi ile bir irtibat ve alakası yoktur. Sûrede son kısımlarda Şira kelimesi tekraren geçerken Sûrede yıldızlar ile ilgili bir düzen örneği bir hikmet veyahut izah yoktur.

Mekki Sûrelerin ekseriyetinde olduğu gibi Necm Sûresinde de inanç meseleleri yer almaktadır. Sûrede bu esaslar sırasıyla nübüvvet, tevhit ve âhiret hayatını konu edinmektedir. Sûrede temel olarak ele alırsak; vahyin, hiç şüphesiz olarak Allahtan geldiği, şirkin temelsiz ve dayanaksız olduğu, Resulullah (s.a.v.)in, vahyi Cebrail (a.s.)ı görerek ondan aldığı, müşriklerin uydurdukları tanrılarının bir vehim ve hayal eseri olduğu, meleklerin, Allahın kızları olduğu şekledeki sakat inançları reddedilmesi, âhirette hesap verileceğinin uyarısı ve eski kavimlerin misalleri ana konuları yer almaktadır.⁵³

2.1.2. Sûrenin Nüzûl Yeri ve Zamanı

Necm Sûresi 32. âyeti hariç Mekkîdir.⁵⁴ 32. Âyet ise Medine de nazil olmuştur. 32. Âyet haricinde kalan 61 âyet ihlas Sûresinden sonra nazil olmuştur⁵⁵ ve ilk Mekkî sûrelerdendir.⁵⁶

Âyetlerinin birbirine konu ve fonetik olarak çok bağlı bir Sûredir. bu bağlılığı tek seferde veyahut birbirini müteakip inmiş izlenimi vermektedir.⁵⁷ Aynı zamanda içerisinde ilk secde âyetini muhteva etmektedir.⁵⁸

Sûrenin nüzul tarihine dair ise “Risaletin 5. yılında, şevval ayında küçük bir topluluk Habeşistan’a hicret etmişti. Aynı senenin Ramazan ayında Hz. Peygamber (s.a.s)’in Necm sûresinin tilaveti esnasında kâfirlerle, Müslümanların birlikte secdeye gitmesi hadisesi vuku buldu. Bu hadise Habeşistan’daki Muhacirlere “Mekke’de kâfirler islam’a girdi” şeklinde ulaşınca onlardan bazıları bu haberi duyar duymaz şevval ayında Mekke’ye geri döndüler. Fakat Mekke’de Müslüman’lara yapılan zulüm devam

⁵³ et-Taberi, *Taberi Tefsiri*, 8/25.

⁵⁴ et-Taberi, *Taberi Tefsiri*, 8/25; ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/416.

⁵⁵ ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/416.

⁵⁶ Mukatil b. Süleyman, *Tefsîr’u Mukatil b. Süleyman*, 3/289; ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/27; Beyzavî, *Envârü’l- Tenzîl*, 5/262.

⁵⁷ Ebu’l-Âlâ Mevdûdî, *Tefhimü’l-Kur’an*, ed. Muhammed Han Kayânî (İstanbul: İnsan Yayınları, 1987), 6/9.

⁵⁸ Kurtûbî, *el-Camî Li Ahkâmi’l-Kur’an*, 17/80.

etmekteydi. Bu olaydan sonra Müslümanlar birincisinden daha çok sayıda olmak üzere, ikinci kez Habeşistan’a hicret ettiler.” Rivâyetinden anlaşıldığına göre sûrenin Risaletin 5. yılında nazil olduğu düşünülmektedir.⁵⁹

Ancak Necm sûresinin isra hadisesiyle irtibatlı olarak tefsir edilen 13–17. Âyetleri göz önüne alındığında, Habeşistan hicretine delalet eden âyetler ve isra olayına işaret eden âyetlerin yer almasından dolayı nüzul tarihine dair ihtilaflar oluşmuş ve nihâyetinde ise farklı tarihlerde âyetlerin inmiş olması üzerine uzlaşa sağlanmıştır.⁶⁰

2.1.3. Necm Sûresinde Dil ve Üslûp

Kuran-ı kerim vahiy olarak lafzi anlamlar ifade etmekle birlikte dil ve üslubu ile de mesajlar içermektedir. Söz kadar nasıl söylendiğinin de mühim olduğu doktrini de bu ilahi üsluptan bir nüve olarak görülebilir. Kuran-ı kerim arap toplumu ile aynı lafızları ve kaideleri kullanmasına karşın çok daha latif bir dil ve üslup ile vahyedilmiştir.⁶¹ Bu durum inanmayanlara karşı önemli bir vahyi isbat ve i’caz niteliği taşımaktadır. Bu Sûrede yer alan dil ve üslup özelliklerini şu şekilde ele alabiliriz.

Mekki olan Necm Sûresi, diğer Mekki Sûreler gibi âyet sayısı ve âyetlerindeki cümleler açısından kısadır. Veciz bir dil ve üsluba sahiptir. Az sayıda kelime ile çokça anlamlar ifade ettiği için cevâmiü’l-kelimdir. Sûrede inanmayanların durumlarına bir hayret ve onları azarlama(tevbih) vardır. Yani kâfirlerle ilgili tüm âyetlerde bir meydan okuma bulunurken, mü’minlerden ve cennetliklerden bahsedilirken üslup yumuşamaktadır. Necm sûresi yemin ifadesi ile başlamaktadır. İlk âyetlerde görülmemiş bir olay olan vahyin indirilişine dair edebi tasvirler yer almaktadır. Devamında istifham ile dikkat çekme ve düşündürme yoluna gidilirken özellikle 19, 20 ve 21. Âyetlerde lafız ile mana arasındaki insicamın güçlü olduğu bir örnek yer almıştır.⁶² Sûrenin son kısmında uyarı ve müjdeler mukayeseli bir anlatım ile ifade edilmiş ve Sûre secde emri ile sona ermiştir.

⁵⁹ Mevdûdî, *Tefhimü’l-Kur’an*, 6/9.

⁶⁰ Mehmet Akif Koç, “Necm Sûresinin Tefsirinde Bazı Tarihi Sorunlar Üzerine”, *İslamiyat Dergisi* 6/1 (2003): 165–71.

⁶¹ İbn Aşûr, *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, 1/114.

⁶² Muhyiddin ed-Dervîş, *I’rabu’l-Kur’an* (Beyrut: Daru İbn Kesir, 1999), 7/327-328; Ali es-Sâbûnî, *Safvetü’t-Tefâsîr* (Kahire: Dar’ul Hadis, 1976), 3/549.

Ahenk açısından ise seslerin tekrarı ve âyet uzunluklarının uyumu ile akıcı ve fonetik özelliklere sahiptir.

2.2. Kamer Sûresinin Tanıtımı

2.2.1. Sûrenin Adı ve Konusu

Kamer sûresi, ilk âyetinde yer alan “kamer” kelimesi ile isimlendirilmiştir. Kamer ayın isimlerinden hiçbir evresine işaret etmeyenidir.⁶³

İkterabeti’s-Sâ’a şeklinde de isimlendirilmelere rastlanılmaktadır. Sahâbeden Ebû Vâkıd el-Leysî’nin (v. 68/687-88), Hz. Peygamber’in (s.a.v.) Kurban ve Ramazan bayramı namazlarında Kâf ve İkterabeti’s-Sâ’a sûrelerini okuduğu şeklindeki ifadeleri bu kullanıma örnek teşkil etmektedir.⁶⁴ Muhammed Cerîr et-Taberî (v. 310/923) de Câmi’u’l-Beyân adlı tefsirinde, sûreye ‘sûret-ü İkterabeti’s-Sa’â’ başlığını kullanmayı tercih etmiştir.⁶⁵

Necm Sûresi gibi Mekki olan kamer Sûresinde de inanç esasları üzerinde durulmuştur. Sûre kıyametin yakın olduğu ve ayın yarılması mucizesini hatırlatmak ile başlıyor. Bunu inkar edip yalanlayan kafirlere tehdit ve uyarılar ile devam ediyor. Nihâyetinde ise bu uyarı ve tehditlere rağmen inkarda inat edenlerden Rasulun yüz çevirmesi istenmiştir.⁶⁶ Kıyamet ve ba’s halini tasviri ve önceki kavimler olan Nuh, Âd, Semûd ve Lût kavimlerinin helakından bahsedilmiştir.⁶⁷ Geçmiş kavimlerin misali ile müşrikler benzer bir helak ile tehdit edilmektedir. Onlardan daha hayırlı ya da üstün olmadıkları hatırlatılmıştır. Gafletleri üzerine müşriklere dünya da hezimet ama asıl ahirette bir azap olduğu bildirilmiştir. Helak ve azap uyarılarının ardına müttakilerin mükâfatları ile Sûre nihâyete ermektedir.⁶⁸

Konuları aktarırken yapılan tekrarlar ile konuların önemi ve şiddetine de vurgu yapılmıştır.

⁶³ Vehbe Zuhaylî, *et-Tefsîrû’l-Münîr* (Beyrut: Dâru’l Fikri’l-Mu’âsır, 1418), 27/142; M. Kâmil Yaşaroğlu, “Kamer Sûresi,” *TDV İslâm Ansiklopedisi* (TDV Yayınları, 2001), 24/276.

⁶⁴ İbn Aşûr, *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, 27/167.

⁶⁵ et-Taberî, *Taberî Tefsiri*, 22/103.

⁶⁶ İbn Aşûr, *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, 27/166; Zuhaylî, *et-Tefsîrû’l-Münîr*, 27/143.

⁶⁷ es-Sâbûnî, *Safvetü’t-Tefâsîr*, 3/267; Zuhaylî, *et-Tefsîrû’l-Münîr*, 27/143; İbn Aşûr, *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, 27/162.

⁶⁸ Zuhaylî, *et-Tefsîrû’l-Münîr*, 27/143-144.

2.2.2. Sûrenin Nüzûl Yeri ve Zamanı

Kamer sûresi Mekke döneminin ilk yıllarında Târik Sûresinden sonra inmiştir.⁶⁹ Genel olarak Mekki bir Sûre olduğu konusunda görüş birliği vardır⁷⁰ ancak zamanına dair farklı görüşler mevcuttur.

Zeki Duman (1952-2013) ise, sûrenin nüzûl tarihiyle ilgili olarak sûrelerin nüzûl sırasından yola çıkarak Habeşistan'a hicret (m. 614) ile İsrâ' hâdisesi (m. 622) arasında indiğini bildirmiştir.⁷¹ Kamer Sûresinin tamamının Mekke'de indiğine dair ittifak var iken Mukâtil b. Süleymân (ö. 150/767), Bedir günü kamer Sûresi 44-46 âyetlerinin iniğine dair rivâyeti⁷² ile bu üç Sûrenin Medeni olduğuna dair görüşler sunulmuş⁷³ olmakla birlikte bu âyetleri Hz peygamber bedir günü okuduğu için böyle bir yanlgı oluştuğu görüşü⁷⁴ ile izaha kavuşmuştur.

Kamer Sûresi kronolojik sıralamaya göre otuz yedinci,⁷⁵ mushaftaki Kur'ân-ı Kerîm tertibine göre ise elli dördüncü sırada yer almaktadır.⁷⁶

2.2.3. Kamer Sûresinde Dil ve Üslûp

Kamer sûresi de Necm Sûresi gibi Mekki bir Sûredir. Kısa bir Sûre olmakla birlikte tamamen kısa âyetlerden oluşmaktadır. Genel anlamda veciz bir yapıya sahiptir. Fonetik olarak tamamen aynı harfler ile biten âyetler dolayısıyla yüksek bir ahenk vardır. Bu ahenk hem ses hem de terkip nizamında kendini hissettirmektedir.

Sûrede azap halleri anlatılırken “gözleri düşmüş bir halde dağılmış çekirgeler gibi kabirlerden çıkarlar.”⁷⁷ örneğinde olduğu gibi müthiş edebi tasvirler yer almaktadır. Bu tasvirler bilinmeyen bir hal ve durumu görülen ve bilinen kültürel figürler yardımıyla anlaşılır kılan harika bir sanat ve üsluba sahiptir.

Sûrede kafirler, müşrikler, azap ve helak konuları işlenirken azarlama(tevbih) yer almaktadır. Bu üslup aynı zamanda istifham ile daha da güçlenmiş ve düşündürmek

⁶⁹ Yaşaroğlu, “Kamer Sûresi,” 24/276.

⁷⁰ İbn Aşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 27/165.

⁷¹ Zeki Duman, *Beyânu'l-Hak: Kur'an'ın Nuzul Sırasına Göre Tefsiri* (Ankara: Fecr Yayınları, 2006), 1/225.

⁷² ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/440.

⁷³ Mukatil b. Süleymân, *Tefsîru Mukatil b. Süleymân*, 4/165.

⁷⁴ et-Taberi, *Taberi Tefsiri*, 22/157; İbn Aşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 27/165.

⁷⁵ İbn Aşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 27/165.

⁷⁶ Duman, *Beyânu'l-Hak: Kur'an'ın Nuzul Sırasına Göre Tefsiri*, 1/225.

⁷⁷ el-Kamer, 54/6-7.

istenmiştir. Aynı soruların yinelenmesi ile oluşan yıldırmayan usandırmayan bir tekrar ile bu düşünme faaliyetinden müşrik ve kafirlerin ne kadar gafil oldukları da vurgulanmıştır.

Bu şedid âyetlerin nihâyetinde mukayeseli anlatım usulü ile inanların istisna halleri ve mükafatları ifade edilerek Sûre sona ermektedir.

2.3. Şems Sûresinin Tanıtımı

2.3.1. Sûrenin Adı ve Konusu

Şems Sûresi 15 âyetten oluşmaktadır.⁷⁸ “فَكَذَّبُوهُ فَعَقَرُوْهَا” bölümünü âyet sayanlar ise 16 âyet olduğunu söylemişlerdir.⁷⁹ Sûre adını birinci âyette geçen “güneş” anlamındaki “Şems” kelimesinden almaktadır.⁸⁰ Bazı eserlerde “Veş Şemsi”, “Veş Şemsi ve Duhaha” diye de isimlendirilir.⁸¹

Sûre yeminler ile başlamaktadır. Bu yeminler özellikler kozmolojik varlıklar üzerinedir. Birbirne zıt nesnelere yemin edilmiş olması özellikle dikkat çekicidir. Bu zıtlık iyilik ve kötülüğün zıtlığını çağrıştırmaktadır.⁸² Son iki yemin insana dair yapılmaktadır bu da devamındaki uyarı ile ilişkilendirilmelidir.⁸³ Yeminlerin ardından Semud kavminin helaki hatırlatılıyor.⁸⁴ Ve iyilerin ve kötülerin akıbeti ile Sûre sona eriyor. Burada insanın nefesine iyiyi ve kötüyü farkettilmesi, kötünden arındırması ve iyiye meyletmesi emrediliyor.⁸⁵ Sabuni de Sûreyi iki kısımda ele almıştır, yeminler ve kıssa temsiliinde insanlara uyarı.⁸⁶

2.3.2. Sûrenin Nüzûl Yeri ve Zamanı

Şems Sûresi ilk Mekki Sûrelerdendir. Mekki olduğu hususunda ittifak vardır.⁸⁷ Peygamberliğin 5. Yılında nail olduğu tahmin edilen⁸⁸ Sûre rasulullah'a karşı düşmanlığın

⁷⁸ Fahrüddin Er-Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihi'l-Gayb* (Ankara: Akçağ Yayınları, 1991), 23/161.

⁷⁹ Elmalılı, *Hak Dîni Kur'an Dili*, 8/5846.

⁸⁰ Karaman vd *Kur'an Yolu*, 5/628; İbn Aşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 30/365.

⁸¹ M. Kâmil Yaşaroğlu, “Şems Sûresi,” *TDV İslâm Ansiklopedisi* (TDV Yayınları, 2010), 38/510, <https://islamansiklopedisi.org.tr/sems-suresi>.

⁸² Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an*, 7/131.

⁸³ Yaşaroğlu, “Şems Sûresi,” 38/510.

⁸⁴ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 5/628.

⁸⁵ Zuhaylî, *et-Tefsîrü'l-Münîr*, 15/640.

⁸⁶ es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 3/545.

⁸⁷ Elmalılı, *Hak Dîni Kur'an Dili*, 8/5846.

⁸⁸ Yaşaroğlu, “Şems Sûresi,” 38/510.

şiddetli olduğu bir dönemde inmiştir.⁸⁹ Nüzul sırasına göre yirmi altıncı Sûredir, Kadir sûresinden sonra Büruc sûresinden önce gelmektedir.⁹⁰

2.3.3. Şems Sûresinde Dil ve Üslûp

Mekki Sûre oluşu sebebiyle Mekki Sûrelerinin genel özelliği olan vecizlik şems Sûresinde de yer almaktadır. Alışılmış edebi üsluplardan farklı olarak zıt varlıklara yemin edilmesi ve yemin edilen bu varlıkların zıt olmakla birlikte müthiş bir uyum ile ele alınması Kur'an'ın eşsiz sanatının bir kanıtıdır. Yemin edilen varlıklar da edebi bir tasvir ile gözler önüne serilmiştir.

Kısa bir Sûre ve kısa âyetlerden müteşekkil olan şems Sûresi murassa' seci ile sıralanışı ile fonetik olarak da ulvi bir ahenke sahiptir.

2.4. Necm, Kamer ve Şems Sûrelerinin Konu Bakımından İlişkileri,

Necm, Kamer ve Şems Sûrelerini kısaca hatırladığımızda Kur'an-ı Kerim'de mushaf sırasına göre 53. Sûre olan Necm Sûresi Tûr Sûresinden sonra gelmektedir. Tur Sûresi yıldızlardan bahsederek sona erirken Necm Sûresi de yıldızlara yemin ile başlamaktadır.⁹¹

Sûreye ismini veren Necm kelimesinin Süreyya yıldızı, semada sabit olan yol göstermeye yarayan bir yıldız, gövdesi olmayan bitkilere veya Kur'an'a delalet ettiği yönünde görüşler de vardır.⁹² Necm kelimesi yıldız anlamı ile müstakil bir Sûrenin ismi olmakla birlikte farklı birçok âyette de yıldız anlamına gelen lafız ve manalar yer almaktadır.⁹³

Sûrede ilk olarak vahiy konusu ele alınmaktadır, vahiy konusunda Hz peygamber ve Cebrail arasındaki duruma deliller getirildikten sonra putlar ve yanlış inanışlar hakkında âyetler yer almaktadır. Ceza mükafat ve bağışlanmadan bahsedilen âyetleri müteakip cimrilikten ve yaratılıştan bahsedilmektedir. Son âyetlerinde Ad, Semud ve Nuh kavimlerinin helakından ve kıyametten bahseden Sûre secde âyeti ile sona ermektedir.

⁸⁹ Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an*, 7/131.

⁹⁰ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 5/628.

⁹¹ er-Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb*, 20/477.

⁹² er-Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb*, 20/480-481.

⁹³ Yavuz Unat, "Yıldız", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul, TDV Yayınları, 2013) 43:534-538.

Kamer Sûresi ayın yarılması hadisesi ile başlamaktadır. Müfessirler bu olayın vuku bulduğu veya kıyamet yaklaşıncı vuku bulacağı görüşleri arasında ihtilafa düşmüşlerdir. Ancak bu hadisenin gerçekleştiği görüşü ağır basmaktadır.⁹⁴

Müşriklerin mucizeyi inkarından bahseden Sûre devamında haşr gününün zorluklarından bahseder. Hazreti Nuh'un kavminin yalanlamasını hatırlatan âyetler hazreti Nuh'un kıssasını hatırlatır. Ad kavminin Hz Hud'u yalanlamasından ve onlara gelen azaptan bahseder. Semud kavmi Hz Salih'i yalanlamaları ve onların azaplarını da ifade ettikten sonra Lut kavmini de hatırlatır. Geçmiş kavimler ve onların azapları hatırlatıldıktan sonra Mekke müşriklerine siz onlardan daha mı hayırlısiniz diyerek onlar da azabın varlığı ile uyarılır. Kıyamet ve cehennem tasvirlerinden sonra inananlar için Cennet müjdelendir ve bu Müjde ile Sûre sona erer.

Şems Sûresi ismini aldığı güneşe yemin ile başlamakla beraber aya gündüze geceye göğe göğe bina edene yeri döşeyene nefsi şekillendirene yemin ettikten sonra nefsinin arındırmanın kurtuluşa erdiği nefsinin kötülüğe gömenin ise ziyana uğradığı ifade ediliyor. Semud kavmi ve helakını hatırlatarak Sûre sona eriyor.

Necm kelimesi Sûreye ismini vermekle beraber Sûre içerisinde tekrardan geçmemektedir. Sûrede geçen tek yıldız ismi ise şira yıldızıdır lakin Kur'an-ı Kerim'de pek çok yerde pek çok anlamda Yıldız kelimeleri geçmektedir. Şems ve Kamer Sûrelerinde de güneş ve ay kelimeleri sadece Sûreye ismini veren ilk âyette geçmektedir. Ay kelimesi ise Kamer olarak tekrardan şems Sûresinde de yer almaktadır. Sûrelerin gök cisimlerinden bahsettikleri kısım bu kadarla sınırlıdır.

Ay ve güneş kelimeleri şems Sûresinde beraber yer aldığı gibi Kur'an'ı Kerim'de çoğu yerde de beraber yer almaktadır. Bu beraberlikle genelde dünyanın nizamı, gece-gündüz, mevsimler gibi hayatı düzene koyan sistemler; Allah'ın hikmete uygun yaratışı izah edilmektedir.⁹⁵

Necm Sûresinde yıldızlara yemin ile vahye, Kamer Sûresinde mucizenin hatırlatılması ile kıyamet ve haşre, Şems Sûresinde ise güneş ay ve diğer varlıklara yemin ederek nefsi arındırmanın önemine vurgu yapılmıştır.

⁹⁴ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 5/179-184.

⁹⁵ Mahmut Kaya, "Ay", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991) 4:182-183.

Necm Sûresi vahyi inkara cevaben, Kamer Sûresi ise ayın yarılması mucizesini inkara cevaben başlamaktadır. Necm Sûresinde iyilik yapanların mükafatı kötülük yapanların cezası geçerken, Kamer Sûresi de aynı şekilde ödül-ceza ve cennet-cehennem tasviri ile sona ermektedir. Şems Sûresinde nefsi arındırmak ve kirletmek tabiriyle aynı uyarılar hatırlatılmaktadır.

Necm Sûresinde Ad, Semûd ve Nuh kavimlerinin helakı hatırlatılmıştır. Kamer Sûresinde ise Hz. Nuh, gemi, Tufan ve helaktan; Ad kavmi ve helakından; Semûd kavmi, imtihanı ve helakından detaylıca bahsedilmektedir. Kamer Sûresinde Necm Sûresinden farklı olarak Lut kavmi imtihanı ve helakından da bahsedilmektedir. Şems Sûresinde ise sadece Semûd kavminin imtihanı ve helakı yer almaktadır. Necm Sûresi kıyametten, Kamer Sûresi ise kıyamet ve haşirden bahsetmektedir.

Necm Sûresinde diğer iki Sûreden farklı olarak putlar, yanlış inanışlar, cimrilik ve yaratılıştan da bahsedilmektedir. Kamer Sûresinde ise mekkeli müşriklere, onlara da bir azabın varlığı hatırlatılmaktadır. Necm ve Şems Sûrelerindeki eski kavimlerin hatırlatılmasının da amacının mekkeli müşriklere uyarı olduğunu düşünürsek Sûreler konu bakımından birbirine çok yakın ve tamamlayıcı niteliktedirler.

2.5. Necm, Kamer ve Şems Sûrelerinin Belâgat İlmi Açısından Karşılaştırılması

İncelediğimiz Necm Sûresi 62, Kamer Sûresi 55 ve şems Sûresi 15 âyetten oluşmaktadır. Bu toplam 132 âyette 71 adet meani sanatı yer almaktadır. Birbirine yakın ve tamamlayıcı konulara sahip olan bu üç Sûre anlam bakımından incelediğimiz meani ilmi açısından da benzer sanatlara sahiptir.

Sûre uzunlukları ile orantılı olarak en çok meani sanatı Necm Sûresinde, sonrasında Kamer Sûresinde ve en az da şems Sûresinde yer almaktadır.⁹⁶

İlk olarak meani ilminin isnad bölümünü değerlendirdiğimizde sanatların çoğu Sûrelerde yer almaktadır. Haberi isnadın tüm sanatları Sûrelerimizde yer alırken inşai isnatta nehiy temenni ve nida cümleleri ve İnşa üslubunun geldiği diğer manalar yer almamaktadır.

⁹⁶ Necm sûresi 40, Kamer sûresi 27, şems sûresi 3 meani sanatı içeriyor.

Haberi isnat Necm Sûresinde 6, Kamer Sûresinde 5 ve şems Sûresinde iki örneğe sahiptir. Her Sûrede birer inkari haber bulunurken⁹⁷ haber cümlesinin mukteza-i hal'in hilafında yer alması şems ve Necm Sûrelerinde vardır⁹⁸, Kamer Sûresinde örneği yoktur.

İnşai isnatta ise Kamer Sûresinde 19 örnek, Necm Sûresinde 12 örnek yer almaktadır şems Sûresinde örneği yoktur. Bu örnekler Emir ve istifam cümlelerinden oluşurken istifham cümleleri çoğunluktadır⁹⁹.

Cümle ve cümlelerin cüzleri ile ilgili sanatları ele aldığımızda hazf, takdim, kasr ve tarif konularının örnekleri yer almaktadır. Ancak zikir ve tenkir örneği bulunmamaktadır. Tarif içerisinde ise müsnedin marife olması örneği yokken, müstedi ileyhin marife olması konusunda mevsul ve izafet örnekleri vardır. Zamir, alem, ismi işaret ve lam-ı tarif örnekleri yoktur.

Kelamın mukteza-i zahir'in hilafında olması konusunda ise zamir yerine açık isim kullanılması, iltifat, kalp ve fiillerin farklı kullanılması örnekleri vardır, ancak hakim usulü, açık isim yerine zamir kullanılması, tağlib ve takyit örnekleri yoktur.

Cümle ve cümlelerin cüzleri ile ilgili sanatlarda ise Necm Sûresinde 20 örnek varken Kamer ve şems Sûrelerinde birer örnek yer almaktadır. Kamer Sûresinde bulunan tek örnek muktezayı zahir'in hilafında olmasında fiillerin farklı kullanılması konusu¹⁰⁰ şems Sûresinde bulunan tek örnek ise müsnedi ileyhin izafetle marife olmasıdır.¹⁰¹

Cümlelerin halleri konusuna gelince fasl, vasl ve itnab yer almaktadır. Fasl konusunun tek örneği Necm ve itnab konusunun iki örneğinden biri Kamer biri Necm sûresinde yer almaktadır.¹⁰² İcaz ve müsavat yer almamaktadır.

İncelediğimiz Necm Kamer Necm Sûrelerinde toplamda 16 beyan sanatı yer almaktadır. Bu 16 sanattan 12'si Kamer, üçü Necm ve biri şems Sûresinde yer almaktadır.

⁹⁷ en-Necm, 53/23; el-Kamer, 54/4; eş-Şems, 91/9.

⁹⁸ en-Necm, 53/22 (tevhid); eş-Şems, 91/14(azap, tevhil).

⁹⁹ 6 emir cümlesi (Necm suresinde 2, Kamer suresinde 4 örnek), 24 istifham cümlesi (Necm suresinde 9, Kamer suresinde 15 örnek).

¹⁰⁰ el-Kamer, 54/3.

¹⁰¹ eş-Şems, 91/13.

¹⁰² en-Necm, 53/3-4; el-Kamer, 54/46; en-Necm, 53/31.

İncelediğimiz Sûrelerde teşbih konusunda mücmel-mürsel¹⁰³ ve mürsel-mufassal¹⁰⁴ teşbih örnekleri mevcuttur. Bu teşbihler, tarafları akli-hissi¹⁰⁵, müfred-mukayyet¹⁰⁶, vahid-müteaddit¹⁰⁷ olması açının açısından kısımlarda ayrılarak incelenmiştir. Amaçları olarak ise “kıyamet tasviri”¹⁰⁸ ve “müşebbehin halini beyan”¹⁰⁹ örnekleri yer almaktadır. Tesbih bölümünde yer alan 4 örneğimiz farklı alanlarda incelediğimizde 9 farklı kısım ve amaçta incelenebilmektedir. Bu açıdan ele aldığımızda toplam 21 farklı sanat incelemesi yapmış bulunmaktayız

Mecaz konusunda mecaz-ı mürsel¹¹⁰ ve mecazi akli¹¹¹ sanatlarında örnekler mevcuttur. mecazi lugavi alanında ise taraflar bakımından tasrihi¹¹², anlaşılma bakımından hâssî¹¹³ ve temsili¹¹⁴ istiare örnekleri ile kinaye¹¹⁵ örnekleri mevcuttur. Şems Sûresinde tek örnek istihare-i temsiliyye olan 15. âyettir. Necm Sûresinde yer alan üç örnekten ikisi tasrihi istiare, üçüncüsü de kinayedir.

Kamer Sûresi, içerisinde beyan ilmine dair sanatların en çok yer aldığı Sûredir. İçerisinde teşbihler, mecazlar, istiareler ve kinayeler yer almaktadır. Beyan bölümünde tasrihi istiare hariç her sanatta bir örneği mevcuttur.

Genel anlamda ele aldığımızda beyan ilminde yer alan sanatlar meani alanında yer alan sanatlara göre çok az sayıdadır. Ancak konulara dağılım açısından incelemeye yeterli miktarda olmuştur.

Necm Kamer ve şems Sûrelerinde 23 lafzi sanatlar ve 24 mana ile ilgili sanatlar olmak üzere toplam 47 Bedi sanatı yer almaktadır. Lafzi sanatlarda 18 seci, 1 lüzûm mâ lâ yelzem ve 4 cinas örneği bulunmaktadır.

Kamer Sûresinin tamamı “ج” harfi üzerine, Necm Sûresinin büyük çoğunluğu ise “ی” harfi üzere mutarraf secidir. Şems Sûresinin tamamında ise murassa seci yer

¹⁰³ el-Kamer, 54/20,31,50.

¹⁰⁴ el-Kamer, 54/7.

¹⁰⁵ İki tarafın da hissi olması: el-Kamer, 54/18,19,20.

¹⁰⁶ Müfredin mukayyed müfrede teşbihi: el-Kamer, 54/7

¹⁰⁷ İki tarafı da vahid: el-Kamer, 54/31

¹⁰⁸ el-Kamer, 54/7

¹⁰⁹ el-Kamer, 54/31

¹¹⁰ el-Kamer, 54/14,48,62.

¹¹¹ el-Kamer, 54/12.

¹¹² en-Necm, 54/33-34.

¹¹³ el-Kamer, 54/12.

¹¹⁴ el-Kamer, 54/11; eş-Şems, 91/15.

¹¹⁵ en-Necm, 54/29; el-Kamer, 54/7,13.

almaktadır. Aynı zamanda mütevazi seciden Necm Sûresinde 5¹¹⁶, kamer Sûresinde 5¹¹⁷ ve Şems Sûresinde 3¹¹⁸ örnek bulunmaktadır.

İfade bölümlerinin uzunluğu bakımından kısa ve uzun seciye de örnekler mevcuttur. İncelediğimiz Sûrelerde Necm Sûresi 23. ve 26-32 arası âyetleri arası hariç bütün seciler kısa secidir. Necm Sûresi 22-23 ve 26-27 âyetler ise son harf bakımından mutarraf seci olmalarına rağmen uzunluk olarak uyumlu olmayan tek örneklerdir.¹¹⁹ Tek uzun seciye örneği ise Necm Sûresi 28-32 arası olan âyetlerde yer almaktadır.

Çalışmamızda yer alan tek lüzûm mâ lâ yelzem örneği kamer Sûresindedir¹²⁰. Cinas sanatlarının üçü Necm¹²¹ biri kamer¹²² Sûresinde yer almaktadır.

Mana ile ilgili sanatlarda 11 tıbâk, 8 mukâbele, 2 mura'at'un nazîr, 1 tecahul-i arif ve 2 tekrîr sanatı örneği vardır. Tıbâk örneklerinin 7'si Necm, 3'ü şems Sûresinde yer alırken kamer Sûresinde tek örnek mevcuttur.¹²³ Mukâbele sanatında ise Necm Sûresinde 2, kamer Sûresinde 1 ve şems Sûresinde 5 örnek yer almaktadır. Mura'at'un nazîr sanatında Necm ve kamer Sûrelerinde birer örnek mevcutken tecahul-i arif sanatının tek örneği kamer Sûresindedir. Tekrîr de 2 örneği ile kamer Sûresinde yer almaktadır.

Necm Sûresini bir bütün olarak ele aldığımızda meani açısından sanatların en çok olduğu Sûredir. Çalışmamızda ele aldığımız bütün meani konularında en az birer örneğe sahiptir. İçerisinde en yoğun olarak bulunan meani ilmi ise cümlelerin ve cüzlerinin halleridir. İçerisinde bulunan 41 tane meani ilmi örneğinden 20 tanesi bu başlık altında yer almaktadır. İkinci olarak en yoğun olarak bulunan başlık ise inşa cümleleri ve alt başlığı olan istifham cümleleridir. Üst başlıkta 12 alt başlıkta 9 örneğe sahiptir. Beyan sanatlarına ait en az örneğe sahip olan Necm Sûresi iki tasrihi istiare ve bir de kinaye içermektedir. Necm Sûresi bedi' sanatının da en çok yer aldığı Sûredir. Çalışmamızda yer verdiğimiz sanatlardan lüzûm mâ lâ yelzem, tecahul-i arif ve tekrîr hariç bütün sanatlarda

¹¹⁶ en-Necm, 54/1-2,9-10,11-12,45-46-47,57-58.

¹¹⁷ el-Kamer, 54/2-3,19-20,23-24,31-32,34-35.

¹¹⁸ eş-Şems, 91/5-6,9-10,11-12.

¹¹⁹ en-Necm, 53/22 4 kelime ile kısa; en-Necm, 53/23 26 kelime ile uzun; en-Necm, 53/26 18 kelime ile uzun; en-Necm, 53/27 9 kelime ile kısa cümledir.

¹²⁰ el-Kamer, 54/1-2.

¹²¹ en-Necm, 54/1-3,48,57.

¹²² el-Kamer, 54/6.

¹²³ el-Kamer, 54/53.

örneği mevcuttur. Büyük çoğunluğu ise “ى” harfî üzere mutarraf seci olan Sûre 5 de mütevazî seci içermektedir. Cinas ve tıbâk sanatlarının da en çok yer aldığı Sûredir.

Kamer Sûresini bir bütün olarak ele aldığımızda ise inşa cümlelerinin sanatlarının yoğunlukta olduğu bir Sûre olduğunu görürüz içerisinde yer alan 27 meanî sanatından 19'u inşa cümlesi başlığında 15'e ise istifham alt başlığında yer alır. Soru sanatlarının çoğunlukta olduğu bu Sûrede haberi isnada dair 5, cümle, cümlelerin cüzleri ve cümlelerin halleri üzerine toplamda sadece 3 örnek yer almaktadır. Kamer Sûresi, içerisinde beyan ilmine dair sanatların en çok yer aldığı Sûredir. İçerisinde teşbihler, mecazlar, istiareler ve kinayeler yer almaktadır. Beyan bölümünde tasrihi istiare hariç her sanatta bir örneği mevcuttur. Kamer Sûresinin bedî' sanat sayısı Necm Sûresine göre az iken sanat dağılımı en geniş olan Sûredir. Bütün ana başlıklarda örneği mevcut iken sadece tıbâk ve cinas sanatlarının alt başlıklarında örneği yoktur. tecahul-i arif ve tekrar sanatlarının bulunduğu tek Sûredir. “ۇ” harfî üzerine mutarraf seci olan Sûre 5 de mütevazî seci içermektedir. Tüm âyetlerinde eksiksiz bulunan seci ve kuvvetli tekrirleri ile öne çıkmaktadır.

Şems Sûresini bir bütün olarak ele aldığımızda ise 15 âyetlik Sûrenin ilk 10 âyetinde 12 farklı şeye yemin edilmiştir. Sûrede toplam 3 meali ilmi yer almakla birlikte bunların ikisi haberi cümlede biri ise cümlelerin cüzlerinin hallerinde yer almaktadır. Haberi isnadda inkari isnad ve haber cümlesinin durumun gereğinden çıkıp değişik şekilde ifade edilmesi konusunda tehvil-korkutma-, azap anlamına gelmesi, cümlelerin cüzlerinin hallerinde ise müsnedi ileyhî izafetle marife olması konularında yer almaktadır. Bedî' alanında en az sanat çeşidi ve sayısına sahip olan şems Sûresi, lafızla ilgili sanatlarda tamamının murassa' seci olması ile dikkat çekmekte ama başka bir sanatı muhteva etmemektedir. Mana ile ilgili sanatlarda ise sadece tıbâk ve mukâbele sanatları yer almaktadır. Üç Sûre arasında en çok mukâbele örneği yer alan Sûrede, toplam 15 âyetinin ilk 10 âyetinde yer alan 5 mukâbele sanatı vardır.

Meanî ilmi açısında Necm Sûresi öne çıkarken, beyan ilminde kamer Sûresi öne çıkmaktadır. Şems Sûresi ile kısalığına oranla yoğun bedî' sanatları ile dikkat çekmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NECM, KAMER VE ŞEMS SÛRELERİNİN BELÂGATİ

3.1. Necm, Kamer ve Şems Sûrelerinin Meanî İlmi Açısından İncelenmesi

3.1.1. Haber ve İnşa Cümleleri

Konuşmalarımızda olmuş veya olacak birçok olay, olgu, soru, sesleniş, bir şeyin yapılmasını isteme yani emir gibi çok farklı anlamlarda cümleler kullanırız. Bu cümleleri anlamları üzerine incelediğimizde temel olarak iki gruba ayırabiliriz. Bunlar bize bir konuda bilgi veren, doğru ya da yanlış olması söz konusu olan “haber cümleleri” ve birşeyin yapılmasını ya da yapılmamasını isteyen, doğru ya da yanlış olması mümkün olmayan “inşa cümleleri”dir.

3.1.1.1. Haber Cümlesi

3.1.1.1.1. Haber Cümlesinin Kuruluş Gayeleri

Haber cümlesi iki amaçla gelir. Birincisi muhataba bilmediği bir şeyi bildirmek amacı ile “Faide-i haber” olarak; ikincisi muhatabın bildiği bir şeyi, kendisinin de bildiğini haber etmek için. “Lâzım-ı faide-i haber” olarak. Öğretmenin öğrenciye ders anlatması Faide-i haber; öğrencinin öğretmene ders anlatması Lâzım-ı faide-i haber olarak örneklendirilebilir. Konuya ilişkin Necm, Kamer ve Şems Sûrelerindeki örneklere yer vereceğiz.

"تِلْكَ إِذَا قِسْمَةٌ ضِيزَى" (en-Necm, 53/22)

“Öyle ise bu çok insafsızca bir paylaştırmadır.”¹²⁴

¹²⁴ Altuntaş-Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meali*, en-Necm, 53/22.

Âyet muktezaya mutabık bir lafız¹²⁵ olarak mana olarak faide-i haber olarak gelmiştir. Erkek çocuklarını önemseyip kız çocuklarını toprağa gömen bir kavmin putların Allah'ın kızı olduğu iddiası ile, kendi hor gördükleri cinsi Allah'a nispet etmeleri üzerine onlara bu taksimlerinin saçmalığı haber verilmektedir.¹²⁶

"وَإِنْ يَرَوْا آيَةً يُعْرِضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُسْتَمِرٌّ . وَكَذَّبُوا وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ وَكُلُّ أَمْرٍ مُسْتَقَرٌّ .

(El-Kamer, 54/2-4) وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنَ الْأَنْبَاءِ مَا فِيهِ مُزْدَجَرٌ"

"Onlar bir mucize görseler yüz çevirirler ve "Süregelen bir sihirdir" derler. Peygamberi yalanladılar, nefislerinin arzularına uydular. Halbuki her iş, (Allah nasıl takdir ettiyse öylece) gerçekleşecek (değişmeyecek)tir. Andolsun, onlara içinde caydırıcı tehditlerin bulunduğu haberler geldi."¹²⁷

âyetleri de faide-i habere örnektir. Yapılanların bilindiğini ifade eden bir üslup olmasına rağmen muhataba karşı haber vermesinden dolayı faide-i haberdir.

3.1.1.1.2. Haber Cümlesinin Çeşitleri

3.1.1.1.2.1. İsim ve Fiil Cümlesi

Haber cümlesi isim ya da fiil cümlesi olarak gelebilir.

"إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي ضَلَالٍ وَسُعْرٍ . يَوْمَ يُسْحَبُونَ فِي النَّارِ عَلَى وُجُوهِهِمْ ذُوقُوا مَسَّ سَقَرَ" (el-Kamer, 54/47-48)

"Şüphesiz suçlular (müşrikler) sapıklık ve ateşler içindedirler. Yüzüstü ateşe sürüklendikleri gün kendilerine, "Cehennemin dokunuşunu tadın!" denecek."¹²⁸

İlk âyet isim cümlesi olan bir haber cümlesi iken ikinci âyet fiil cümlesi olan haber cümlesine örnektir.

3.1.1.1.2.2. İbtidâi, Talebî ve İnkârî Haber

Muhatabın hazırbulunuşluk ve önyargı durumuna göre şekillenen haber çeşitleridir. Muhatap haberin doğruluğu ya da yanlışlığı hakkında bir fikri yoksa haber

¹²⁵ Bedi' ilminde yer alan Murâ'atü'n nazîr sanatı gereğince manaya uygun lafız kullanıldığı için mukteza-i hale mutabık lafız olarak ifade edilmiştir.

¹²⁶ Mahmûd Sâfi, *El-Cedvel fî i'râbi'l-Kur'ân ve şarfih ve beyânih ma'a fevâ'id naḥviyye hâmmeh* (Dimaşk-Beyrut: Daru'l Reşid, 1995), 14/47; ed-Derviş, *I'rabu'l-Kur'an*, 7/331.

¹²⁷ Altuntaş-Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meali*, el-Kamer, 54/2-4.

¹²⁸ Altuntaş-Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meali*, el-Kamer, 54/47-48.

ona pekiştirilmeden verilir, buna “İbtidâi haber” denir. Muhatap haberin doğruluğu konusunda tereddütlü ise haber pekiştirilir, buna “talebî haber” denir. Eğer ki muhatap verilen habere karşı çıkacak vaziyette ise haberi birden fazla te’kid edatı ie pekiştirmek gerekir ki buna da “inkârî Haber” denir.

Konumuz olan Necm, Kamer ve Şems Sûrelerinde geçen te’kidler şu şekildedir.

"وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَىٰ" (en-Necm, 53/1)

“Battığı zaman yıldız andolsun.”¹²⁹

Vav-ı kasem ile yıldız yemin edilmektedir¹³⁰. Burada hazfedilmiş bir kasem anlamı vardır.¹³¹ Eğer kasem açık bir şekilde ifade edilse cümle inşa olur ve zamana delalet ederdi. Burada müstemir yani devam etmekte olan bir hal vardır.

"وَلَقَدْ رَآهُ نَزْلَةً أُخْرَىٰ..... لَقَدْ رَأَىٰ مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَىٰ" (en-Necm, 53/13,18)

“Andolsun ki, o, Cebrail'i bir başka inişte daha (aslî Sûretiyle) görmüştü. Andolsun, o, Rabbinin en büyük alametlerinden bir kısmını gördü.”¹³²

لَقَدْ Lâm-ı kasem ve tahkik harfi beraber kullanılarak yemin anlamı ifade etmektedir.¹³³

"إِنْ هِيَ إِلَّا أَسْمَاءٌ سَمِيَّتُوهَا أَنْتُمْ وَأَبَاؤُكُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَمَا تَهْوَىٰ الْأَنْفُسُ وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنْ رَبِّهِمُ الْهُدَىٰ" (en-Necm, 53/23)

“Onlar ancak sizin ve atalarınızın (ilah edindiğiniz şeylere) taktığınız isimlerdir. Allah, onlar hakkında hiçbir delil indirmemiştir. Onlar (putperestler)yalnız zanna ve nefislerin arzusuna tâbi oluyorlar. Andolsun ki, kendilerine, Rableri katından yol gösterici gelmiştir.”¹³⁴

Bu âyet-i kerimede أَنْتُمْ “siz” munfasıl zamir, سَمِيَّتُمْ “taktığınız/isimlendirdiğiniz” fiilinin içinde bulunan gizli özneyi te’kid için gelmiştir¹³⁵. Aslında fiilin sonuna yeralan تُمْ eki “siz” anlamını içermektedir ancak ikinci kez tekrarı ile faile vurgu yapılmaktadır.

¹²⁹ Altuntaş-Şahin, Kur'an-ı Kerim Meali, en-Necm, 53/1.

¹³⁰ es-Sâbûnî, Safvetü 't-Tefâsîr, 3/264.

¹³¹ Sâfî, el-Cedvel, 14/37.

¹³² Altuntaş-Şahin, Kur'an-ı Kerim Meali, en-Necm, 53/13,18.

¹³³ İbn Aşûr, et-Tahrîr ve 't-Tenvîr, 27/100.Sâfî, el-Cedvel, 14/42.

¹³⁴ Altuntaş-Şahin, Kur'an-ı Kerim Meali, en-Necm, 53/23.

¹³⁵ Sâfî, el-Cedvel, 14/46.

Âyetin son kısmı “وَلَقَدْ” lam-ı kase ile te’kid edilmiştir. Bu te’kid mübalağa için yapılmıştır. Te’kidde müşriklerin inkardaki ısrarına bir hayret ifade etmektedir.¹³⁶

"إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ لَيَسْمُؤْنَ الْمَلَائِكَةَ تَسْمِيَةَ الْأُنثَى" (en-Necm, 53/27)

“Şüphesiz ahirete iman etmeyenler, meleklerle dişi isimleri veriyorlar.”¹³⁷

Âyette yer alan لَيَسْمُؤْنَ kelimesindeki لَ ; Lâm-ı tekittir¹³⁸ ve cümleye muhataba karşı şüpheyi gidermeye yönelik olduğu için talebi haberdır.

"وَقَوْمُ نُوحٍ مِنْ قَبْلُ إِنَّهُمْ كَانُوا هُمْ أَظْلَمَ وَأَطْعَى" (en-Necm, 53/52)

“Daha önce de Nûh'un kavmini helak etmişti. Şüphesiz onlar daha zalim ve daha azgın kimselerdi.”¹³⁹

Âyette geçen هُمْ fasıl zamiridir¹⁴⁰ ve faile vurgu yapmaktadır. Fasıl zamiri ile yapılan te’kid ile cümle talebi haber olmuştur.

"وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنَ الْأَنْبَاءِ مَا فِيهِ مُزْدَجَرٌ" (el-Kamer, 54/4)

“Andolsun, onlara içinde caydırıcı tehditlerin bulunduğu haberler geldi.”¹⁴¹

قَدْ tahkik harfi لَ lam-ı kase olarak gelmiştir.¹⁴² Muhatabı inkarcılardır¹⁴³ ve cümle olarak inkârî haberdır. 15, 17 ve 22. Âyetler de aynı şekildedir.¹⁴⁴

"وَلَقَدْ أَنْذَرَهُمْ بَطْشَتَنَا فَتَمَارَوْا بِالنُّذُرِ . وَلَقَدْ رَاوَدُوهُ عَنْ ضَيْفِهِ فَطَمَسْنَا أَعْيُنَهُمْ فَذُوقُوا عَذَابِي وَنُذِرْ . وَلَقَدْ صَبَّحَهُمْ بُكْرَةً عَذَابٌ مُسْتَقَرٌّ... وَلَقَدْ يَسْرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ . وَلَقَدْ جَاءَ آلَ فِرْعَوْنَ النُّذُرُ)... وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا صَبْحَهُمْ بُكْرَةً عَذَابٌ مُسْتَقَرٌّ... (el-Kamer, 54/36,37,38,40,41 ve 51)

“Andolsun, Lût onları bizim şiddetli azabımızla uyardı. Fakat onlar bu uyarıları kuşkuyla karşıladılar. Andolsun, onlar onun (meleklerden olan) misafirlerinden nefislerindeki kötü arzuları tatmin etmek istediler. Biz de onların gözlerini silme kör ettik.

¹³⁶ İbn Aşûr, et-Tahrîr ve't-Tenvîr, 27/110.

¹³⁷ Altuntaş-Şahin, Kur'an-ı Kerim Meali, en-Necm, 53/27.

¹³⁸ Sâfi, el-Cedvel, 14/49.

¹³⁹ Altuntaş-Şahin, Kur'an-ı Kerim Meali, en-Necm, 53/52.

¹⁴⁰ Sâfi, el-Cedvel, 14/58.

¹⁴¹ Altuntaş-Şahin, Kur'an-ı Kerim Meali, el-Kamer, 54/4.

¹⁴² Sâfi, el-Cedvel, 14/64.

¹⁴³ es-Sâbûnî, Safvetü't-Tefâsîr, 3/276.

¹⁴⁴ Sâfi, el-Cedvel, 14/70-73.

﴿15﴾ وَلَقَدْ تَرَكْنَاهَا آيَةً فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ Andolsun, biz onu (tufan olayını) bir ibret olarak bıraktık. Var mı düşünüp öğüt alan?

﴿17﴾ وَلَقَدْ يَسْرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ Andolsun biz, Kur'anı düşünüp öğüt almak için kolaylaştırdık. Var mı düşünüp öğüt alan?(22. Ayet tekrarı).

"Haydi azabımı ve uyarılarımı tadın!" dedik. Andolsun, onlara sabahleyin erkenden kalıcı bir azap geldi.... Andolsun, biz Kur'an'ı düşünüp öğüt almak için kolaylaştırdık. Var mı düşünüp öğüt alan? Andolsun, Firavun'un ailesine de uyarıcılar gelmişti. Andolsun, biz sizin gibileri hep helak ettik. Fakat var mı düşünüp öğüt alan?"¹⁴⁵

Âyetleri de aynı şekilde وَلَقَدْ ile te'kid edilmiştir.

"خُشَعًا أَبْصَارُهُمْ يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ كَأَنَّهُمْ جَرَادٌ مُنْتَشِرٌ" (el-Kamer, 54/7)

"Gözleri düşmüş bir halde dağılmış çekirgeler gibi kabirlerden çıkarlar."¹⁴⁶

"جَرَادٌ مُنْتَشِرٌ" Te'kid halidir¹⁴⁷ ve cümle talebi haberdur.

"وَالشَّمْسُ وَضُحَاهَا" (eş-Şems, 91/1)

"Güneşe ve onun aydınlığına andolsun."¹⁴⁸

Kasem vav'ı ile tekid edilmiştir. Takdiri bir قسم "yemin olsun" anlamı içermektedir.¹⁴⁹

"وَالشَّمْسُ وَضُحَاهَا . وَالْقَمَرُ إِذَا تَلَّيَهَا . وَالنَّهَارُ إِذَا جَلَّيَهَا . وَاللَّيْلُ إِذَا يَغْشَاهَا . وَالسَّمَاءُ وَمَا بَنَيْهَا . قَدْ أَفْلَحَ مَنْ رَكَّبَهَا" (eş-Şems, 91/1-9)

"Güneşe ve onun aydınlığına andolsun, Onu izlediğinde Ay'a andolsun, Onu ortaya çıkardığında gündüze andolsun, Onu bürüdüğünde geceye andolsun, Göğe ve onu bina edene andolsun, Yere ve onu yayıp dōşeyene andolsun, Nefse ve onu düzgün bir biçimde şekillendirip ona kötülük duygusunu ve takvasını (kötülükten sakınma yeteneğini) ilham edene andolsun ki, nefsinin arındırarak kurtuluşa ermiştir."¹⁵⁰

قَدْ "harfi tahkik" ile te'kid edilmiştir. Kesinlik anlamı ifade etmektedir.¹⁵¹ Bu âyetten önceki âyetlerin tamamı farklı mahlukata kasem و (vav)'ı ile yemin edilmiştir. Bu da te'kidi kuvvetlendirmektedir. İnkari haber cümlesidir.

¹⁴⁵ Altuntaş-Şahin, Kur'an-ı Kerim Meali, el-Kamer, 54/36,37,38,40,41 ve 51.

¹⁴⁶ Altuntaş-Şahin, Kur'an-ı Kerim Meali, el-Kamer, 54/7.

¹⁴⁷ Sâfi, el-Cedvel, 14/68.

¹⁴⁸ Altuntaş-Şahin, Kur'an-ı Kerim Meali, eş-Şems, 91/1.

¹⁴⁹ Sâfi, el-Cedvel, 15/339.

¹⁵⁰ Altuntaş-Şahin, Kur'an-ı Kerim Meali, eş-Şems, 91/1-9.

¹⁵¹ Fatma Serap Karamollaoğlu, Meani İlmi (İstanbul: İşaret yayınları, 2013), 60.

3.1.1.1.3. Haber Cümlesinin Durumun Gereğinden Çıkıp Değişik Şekillerde İfade Edilmesi

Haber cümlesi Faide-i haber ve Lâzım-ı faide-i haber olarak kullanım şekli haricinde bir karineye bağlı olarak farklı anlamlara gelebilmektedir. Buna muktezayı zahirin hilafında kullanım da denilmektedir.

"فَدَمَدَمَ عَلَيْهِمْ رَبُّهُمْ بِذُنُوبِهِمْ فَسَوَّيْهَا" (eş-Şems, 91/14)

"Bunun üzerine Rableri, suçlarından dolayı onları helak etti ve kendilerini yerle bir etti."¹⁵²

"Yerle bir etme" ifadesi azaba işaret ettiği için âyette tehvîl yani korkutma anlamı vardır.¹⁵³

"تِلْكَ إِذًا قِسْمَةٌ ضِيزَى" (en-Necm, 53/22)

"Öyle ise bu çok insafsızca bir paylaştırmadır."¹⁵⁴

Âyette önceki âyetlerin içerdiği putlara inanma, erkek çocukları önemseyen arap toplumunun kız çocuklarını ve dişi isimlendirilen putları Allah'isnat etmeleri durumuna karşın yaptıkları bu taksimin ne kadar adaletsiz olduğu ifade edilmektedir.¹⁵⁵ durumuna Bu sebeple âyette tevbih yani azarlama anlamı vardır.¹⁵⁶

3.1.1.2. İnşa Cümlesi

Cümleleri bize bir konuda bilgi veren, doğru ya da yanlış olması söz konusu olan "haber cümleleri" ve birşeyin yapılmasını ya da yapılmamasını isteyen, doğru ya da yanlış olması mümkün olmayan "inşa cümleleri" olarak iki kısma ayırmıştık. Bunlardan ilki olan haber cümlelerinin ilk kısımda detaylandırdık şimdi ise inşa cümlelerinin detaylarına ve Necm, Kamer ve Şems Sûresinde geçen örneklerine değineceğiz.

3.1.1.2.1. İnşanın Kısımları

İnşa cümleri iki kısımdır; bir fiilin yapılmasını ya da yapılmamasını isteyen cümlelerdir ki "Talebi inşa" ismini alırlar. Bunlar; emir, nehy, soru, temenni ve de nida

¹⁵² Altuntaş-Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meali*, eş-Şems, 91/14.

¹⁵³ es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 3/549.

¹⁵⁴ Altuntaş-Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meali*, en-Necm, 53/22.

¹⁵⁵ ed-Dervîş, *I'rabu'l-Kur'an*, 7/327-328.

¹⁵⁶ es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 3/549.

olarak isimlendirilir. Bir fiilin yapılma isteğini ifade etmeyen cümlelere de “Gayr-ı talebi inşa” denir. Taaccüb, övme, yerme, yemin, reca, akit kalıpları gayr-ı talebi inşaya örnektir.

Gayr-ı talebi inşa kalıpları aslında haber olup inşaya nakledildiği için çokça yer edinmez.¹⁵⁷

"وَكَمْ مِنْ مَلَكٍ فِي السَّمَوَاتِ لَا تُغْنِي شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا إِلَّا مِنْ بَعْدِ أَنْ يَأْذَنَ اللَّهُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَرْضَى" (en-Necm, 53/26)

*“Göklerde nice melekler vardır ki onların şefaati; ancak Allah'ın izniyle, dilediği ve hoşnut olduğu kimselere yarar sağlar.”*¹⁵⁸

Teksir ifade eden كَمْ kalıbı ile başlayan âyet gayr-ı talebi inşa ya.

3.1.1.2.2. Talebi İnşanın Kısımları

Söylendiğinde bir fiilin yapılması ya da yapılmamasını isteyen inşa cümleleridir. Emir, nehy, istifham, nida, temenni cümleleri talebi inşanın kısımlarıdır. Bu başlık altında Necm, Kamer ve Şems Sûrelerinde örnekleri olanları izah edeceğiz.

3.1.1.2.2.1. Emir

Rütbe olarak üst olanın alt olandan bir şeyi yapmasını istemesine emir denir. Gereklik ifade eder.

"فَاعْرِضْ عَنْ مَنْ تَوَلَّى عَنْ ذِكْرِنَا وَلَمْ يُرِدْ إِلَّا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا" (en-Necm, 53/29)

*“Öyle ise bizim zikrimizden (Kur'an'dan) yüz çeviren ve dünya hayatından başka bir şey istemeyen kimselerden yüz çevir.”*¹⁵⁹

Allah (c.c.) tarafından Peygamber efendimiz (S.a.v.)’e emir sigası ile yüz çevir denilmiştir. Bu emire örnektir.

"فَاسْجُدُوا لِلَّهِ وَاعْبُدُوا" (en-Necm, 53/62)

*“Haydi Allah'a secde edin ve ona kulluk edin.”*¹⁶⁰

¹⁵⁷ Karamollaoğlu, *Meani İlmi*, 119.

¹⁵⁸ Altuntaş-Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meali*, en-Necm, 53/26.

¹⁵⁹ Altuntaş-Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meali*, en-Necm, 53/29.

¹⁶⁰ Altuntaş-Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meali*, en-Necm, 53/62.

Âyet emr-i gaib cemi müzekker olarak gelmiş ve bütün müslümanlara karşı emirdir.¹⁶¹

"فَتَوَلَّ عَنْهُمْ..." (El-Kamer, 54/6)

"O halde sen de onlardan yüz çevir."¹⁶²

İlk âyetle de değindiğimiz gibi Allah (c.c.) nimetlere ve uyarılara rağmen akıllanmayan kullardan yüz çevirmesini emrediyor peygambere.

"إِنَّا مُرْسِلُوا النَّاقَةِ فِتْنَةً لَهُمْ فَارْتَقِبْهُمْ وَاصْطَبِرْ . وَنَبِّئُهُمْ أَنَّ الْمَاءَ قِسْمَةٌ بَيْنَهُمْ كُلُّ شَرْبٍ مُحْتَضَرٌ" (el-Kamer, 54/27-28)

"(Salih'e şöyle demiştik:) "Şüphesiz biz, onlara bir imtihan olmak üzere, o dişi deveyi göndereceğiz. Şimdi onları gözetle ve sabret." "Onlara, suyun (deve ile) kendileri arasında (nöbetleşe) paylaştırıldığını, bildir. Her su nöbetinde sahibi hazır bulunsun."¹⁶³

وَاصْطَبِرْ emri muhatab sıgası ile Hz. Salih'e emirdir. Aynı şekilde وَنَبِّئُهُمْ de emir inşa cümlesidir.

Bazen emir cümleleri bir karine ile asıl anlamından çıkıp başka manalara işaret edebilir.

"فَدَعَا رَبَّهُ أَنِّي مَغْلُوبٌ فَانْتَصِرْ" (El-Kamer, 54/10)

"O da Rabbine, "Ey Rabbim! Ben yenilgiye uğradım, yardım et" diye dua etti."¹⁶⁴

فَانْتَصِرْ sigası olarak emir olmasına rağmen, hz. Nuh'un rabbinden yardım etmesini istediği duasıdır.¹⁶⁵ Emir cümlesi dua anlamında kullanılmıştır.

"يَوْمَ يُسْحَبُونَ فِي النَّارِ عَلَى وُجُوهِهِمْ ذُوقُوا مَسَّ سَقَرَ" (el-Kamer, 54/48)

"Yüzüstü ateşe sürüklendikleri gün kendilerine, "Cehennemin dokunuşunu tadın!" denecek."¹⁶⁶

¹⁶¹ Abdurrahman Çetin, "Tilâvet Secdesi", TDV İslâm Ansiklopedisi (TDV Yayınları, 2012), 41:157-159, <https://islamansiklopedisi.org.tr/tilavet-secdesi>.

¹⁶² Altuntaş-Şahin, Kur'an-ı Kerim Meali, el-Kamer, 54/6.

¹⁶³ Altuntaş-Şahin, Kur'an-ı Kerim Meali, el-Kamer, 54/27-28.

¹⁶⁴ Altuntaş-Şahin, Kur'an-ı Kerim Meali, el-Kamer, 54/10.

¹⁶⁵ et-Taberi, Taberi Tefsiri, 8/69.

¹⁶⁶ Altuntaş-Şahin, Kur'an-ı Kerim Meali, el-Kamer, 54/48.

Müşriklere karşı ihane(hor görme) ve tahkir(aşağılama) anlamı ifade eden bir emir inşa cümlesidir.

3.1.1.2.2.2. İstifham

Bilinmeyen bir şeyi öğrenmek amacıyla kurulan inşa cümlelerine istifham denir. İstifham cümlelerinde asıl amaç bilinmeyi öğrenmektir, ancak bazen bir karineye bağlı olarak asıl amacının dışında farklı manalara gelecek şekilde de kullanılabilir. İnkari, azarlama ya da yalanlama gibi amaçlarla muhatabın sözlerini inkar etmek için; tevbîhî, azarlama, kınama için; takrî'î, azarlama için; takrîrî, zaten bilinen bir şeyi sorarken o bilineni onaylatmak için; ta'zim, yüceltmek için; teaccüb, şaşırma, hayret etme anlamı için kurulan cümle anlamlarıdır.

Necm, Kamer ve Şems Sûrelerinde yer alan istifham örneklerini ve manalarını şu şekilde sıralayabiliriz.

"أَفْتَمَارُونَهُ عَلَى مَا يَرَى" (en-Necm, 53/12)

"(Şimdi siz) gördüğünüz şey hakkında onunla tartışıyor musunuz?"¹⁶⁷

Âyette sorulan soru gerçek bir öğrenme amacı ile sorulmamıştır. İnkari¹⁶⁸ ve tevbîhi¹⁶⁹ istifhamdır. Bunu "azarlama için olan inkari istifham"¹⁷⁰ olarak da tanımlayabiliriz.

"أَفَرَأَيْتُمُ اللَّاتَ وَالْعُزَّى . وَمَنْوَةَ الثَّالِثَةَ الْآخَرَى . أَلَكُمُ الذَّكَرُ وَلَهُ الْأُنثَى" (en-Necm, 53/19-21)

"Lât ve Uzza'ya ve diğer üçüncüsü Menat'a ne dersiniz? Erkek size de, dişi O'na mı?"¹⁷¹

İlk soruda takrîrî¹⁷², takrî'î ve inkari¹⁷³ istifham vardır. Allah (c.c.); Yüce Allah'ın nitelendiği kudret ve azamet sıfatlarından onlarla herhangi bir şey mi var da, ilâh

¹⁶⁷ En-Necm, 53/12.

¹⁶⁸ ed-Derviş, *I'rabu'l-Kur'an*, 7/326..

¹⁶⁹ Sâfi, *el-Cedvel*, 14/41.

¹⁷⁰ Karamollaoğlu, *Meani İlmi*, 142.

¹⁷¹ Altuntaş-Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meali*, en-Necm, 53/19-21.

¹⁷² ibn Aşûr, *Et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 27/ 102.

¹⁷³ Sâfi, *El-Cedvel*, 14/44.

olduklarını iddia ediyorsunuz?¹⁷⁴ anlamında onlar azarlamıştır. “الثَّالِثَةُ” zem(yerme) anlamında bir sıfattır.¹⁷⁵ Bu sıfat ile diğerlerinden aşağı olduğu vurgulanmaktadır.

İkinci soruda takrî’î, tevbîhî¹⁷⁶ ve inkarî¹⁷⁷ istifham vardır. Allah (c.c.); Ey Müşrikler topluluğu! Sevilen çocuklar, yani erkek sizin de, iddianıza göre yerilip sevilmeyen çocuklar, yani kız Allah'ın mı?¹⁷⁸ Sanlamında müşrikleri azarlamış ve onların tavrını reddetmiştir.

"أَمْ لِلْإِنْسَانِ مَا تَمَنَّى" (en-Necm, 53/24)

“Yoksa insan (kayıtsız şartsız), her temenni ettiği şeye sahip mi olacaktır?”¹⁷⁹

İnsanın istediği herşeye sahip olamayacağını ifade eden inkarî¹⁸⁰ istifhamdır.

"أَفَرَأَيْتَ الَّذِي تَوَلَّى . وَاعْطَى قَلِيلًا وَأَكْدَى . أَعِنْدَهُ عِلْمُ الْغَيْبِ فَهُوَ يَرَى . أَمْ لَمْ يُنَبَّأْ بِمَا فِي صُحُفِ مُوسَى
(en-Necm, 53/33-37) وَإِبْرَاهِيمَ الَّذِي وَفَّى

“Şimdi yüz çevireni; pek az verip de kaskatı cimrileşeni gördün mü? Gayb'ın ilmi kendi yanında da o gerçeği mi görüyor? Yoksa, Mûsâ'nın ve Allah'ın emirlerini bütünüyle yerine getiren İbrahim'in sahifelerindeki şu hakikatler kendisine haber verilmedi mi?”¹⁸¹

Rivâyete göre bu âyetlerin nüzul sebebi şöyle anlatılıyor;

Velid b. Muğîre, Hz. Peygamber (a.s.)'in yanına oturup öğütlerini dinledi. Kalbi, işittiklerinden etkilendi. Neredeyse müslüman olacaktı. Bunun üzerine, müşriklerden bir adam onu ayıplayarak şöyle dedi: Atalarının dinini bırakıp onların sapık olduğunu mu soluyorsun? Onların cehennemde olduklarını mı iddia ediyorsun? Velid dedi ki: "Kuşkusuz ben, Allah'ın azabından korktum" O adam, Velid kendisine bir miktar para verip şirke döndüğü takdirde, Allah'tan gelecek azabı onun yerine kendisinin çekeceğine dâir garanti verdi. Bunun üzerine Velid, adamın istediği malın bir miktarını verdi. Kalanı

¹⁷⁴ es-Sâbûnî, *Safvetü 't-Tefâsîr*, 3/267..

¹⁷⁵ ed-Dervîş, *I'rabu 'l-Kur'an*, 7/329.

¹⁷⁶ es-Sâbûnî, *Safvetü 't-Tefâsîr*, 3/267.

¹⁷⁷ Sâfî, *el-Cedvel*, 14/45; ed-Dervîş, *I'rabu 'l-Kur'an*, 7/329.

¹⁷⁸ es-Sâbûnî, *Safvetü 't-Tefâsîr*, 3/267.

¹⁷⁹ Altuntaş-Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meali*, en-Necm, 53/24.

¹⁸⁰ Sâfî, *el-Cedvel*, 14/47; ed-Dervîş, *I'rabu 'l-Kur'an*, 7/330.

¹⁸¹ Altuntaş-Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meali*, en-Necm, 53/33-37.

için, cimrilik ederek vermedi. Bundan dolayı Yüce Allah, "Gördün mü, arkasını döneni? Azıcık verip Sonra cimrilik göstereni?" mealindeki âyetleri indirdi.¹⁸²

Nüzul sebebine bakıldığında ilk iki âyette sorulan soru takrîrî istifhamdır¹⁸³. Bilinen bir olay Hz. Peygamberin onaylaması için sorulmuştur. Ancak devamında gelen soruda gaybın bilgisinin ayıplayan adamda olmadığıнын, onun yerine azap çekme fikrinin imkansızlığının vurgulanması için sorulan soru inkarî istifhamdır¹⁸⁴. Son âyette yer alan بَلْ munkatı اَمْ 'dir¹⁸⁵. İnkârî istifham olan tasdik sorusundan sonra geldiği için بل manasındadır. İnkârî istifham'a dahildir¹⁸⁶.

"فَيَايَ الْاِءِ رَبِّكَ تَتَمَارَى" (En-Necm, 53/55)

"O halde Rabbi'nin nimetlerinin hangisinden şüphe ediyorsun (ey insan!)"¹⁸⁷

Nimetlerin büyüklüğüne vurgu ile oluşan inkarî istifham cümlesidir.¹⁸⁸

"وَلَقَدْ تَرَكْنَاهَا آيَةً فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ. فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذْرٍ. وَلَقَدْ يَسِّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ. كَذَّبَتْ
عَادٌ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذْرٍ... فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذْرٍ. وَلَقَدْ يَسِّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ... فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي
وَنُذْرٍ... وَلَقَدْ يَسِّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ... وَلَقَدْ يَسِّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ... وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا أَشْيَاعَكُمْ
فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ" (el-Kamer, 54/15-51)

"Andolsun, biz onu (tufan olayını) bir ibret olarak bıraktık. Var mı düşünüp öğüt alan? Benim azabım ve uyarılarım nasılmış (gördüler)! Andolsun biz, Kur'anı düşünüp öğüt almak için kolaylaştırdık. Var mı düşünüp öğüt alan? Âd kavmi de (Hûd'u) yalanladı. Azabım ve uyarılarım nasılmış! ... Azabım ve uyarılarım nasılmış, (gördüler)! Andolsun biz, Kur'anı düşünüp öğüt almak için kolaylaştırdık. Var mı düşünüp öğüt alan? ... Fakat azabım ve uyarılarım nasılmış... Andolsun, biz Kur'anı, düşünüp öğüt almak için kolaylaştırdık. Var mı düşünüp öğüt alan? ... Andolsun, biz Kur'an'ı düşünüp öğüt almak için kolaylaştırdık. Var mı düşünüp öğüt alan? ... Andolsun, biz sizin gibileri hep helak ettik. Fakat var mı düşünüp öğüt alan?"¹⁸⁹

¹⁸² es-Sâbûnî, Safvetü 't-Tefâsîr, 3/270.

¹⁸³ ed-Dervîş, I'rabu 'l-Kur'an, 7/340.

¹⁸⁴ Sâfi, el-Cedvel, 14/53; ed-Dervîş, I'rabu 'l-Kur'an, 7/340.

¹⁸⁵ ed-Dervîş, I'rabu 'l-Kur'an, 7/340.

¹⁸⁶ Sâfi, el-Cedvel, 14/55.

¹⁸⁷ Altuntaş-Şahin, Kur'an-ı Kerim Mealî, en-Necm, 53/55.

¹⁸⁸ ed-Dervîş, I'rabu 'l-Kur'an, 7/342.

¹⁸⁹ Altuntaş-Şahin, Kur'an-ı Kerim Mealî, el-Kamer, 54/15-51.

kâfirlerinden daha üstün değildir. Ey Kureyş kâfirleri! Yoksa sizin azaptan kurtulduğunuza dâir, peygamberlere inen semavî kitaplarda bir beraatiniz mı var?”¹⁹⁷

İlk âyette mekke müşriklerinin kendilerini azaptan uzak zannetmelerine karşı bir inkarî, tevbîhî ve takrî’î istifham vardır.¹⁹⁸ İlk âyetin devamında ve ikinci âyette yer alan مَمْ munkatı مَمْ dir.¹⁹⁹ İnkârî istifham olan tasdik sorusundan sonra geldiği için بل manasındadır. İnkârî istifham’a dahildir²⁰⁰.

3.1.2. Cümlelerin ve Cümlelerin Cüzlerinin Halleri

3.1.2.1. Hazf

Cümlede daha fasih ya da belîğ bir anlatım için bir kelime veya cümlelerin bir kısmı zikredilmeyebilir. Hazf genelde bir karine ya da bir amaç ile gerçekleşir. Birçok kısım ve manaları olmakla birlikte biz ilgili Sûrelerde yer alan hazf örneklerini şu şekilde izah edebiliriz.

"وَالنَّجْمُ إِذَا هَوَىٰ" (en-Necm, 53/1)

“Battığı zaman yıldız andolsun...”²⁰¹

Âyette yıldız yemin edilmektedir ve yemin fiili olan “اقسم” hazfedilmiştir. Âyette yer alan " وَ " harfî bu anlamı karşılamaktadır. Fiilin hazfî anlam olarak daha belîğdir.²⁰²

3.1.2.2. Takdim

Cümlelerin belirli bir kuruluş tertibi vardır. Müsnedin cümenin başında Müsnedün ileyhin ise cümlelerin devamında zikredilmesi de böyledir. Belirli bir karine ile müsnedün ileyhin cümlelerin başında zikredilmesine takdim, müsnedin ise sonraya kalmasına tehir denir. Bu durumu gerektiren birçok sebep olmakla birlikte biz tezimizle ilgili âyetleri izah edeceğiz.

"عِنْدَهَا جَنَّةُ الْمَأْوَىٰ" (en-Necm, 53/15)

¹⁹⁷ es-Sâbûnî, *Safvetü 't-Tefâsîr*, 3/282.

¹⁹⁸ es-Sâbûnî, *Safvetü 't-Tefâsîr*, 3/282.

¹⁹⁹ Sâfî, *El-Cedvel*, 14/81.

²⁰⁰ ed-Dervîş, *I'rabu 'l-Kur'an*, 7/361.

²⁰¹ Altuntaş-Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meali*, en-Necm, 53/1.

²⁰² Kutbettin Ekinci, “Kur'ân'da Hazf” (Ankara Üniversitesi, 2013), 99; Sâfî, *El-Cedvel*, 14/37; ed-Dervîş, *I'rabu 'l-Kur'an*, 7/322.

“Me’va cenneti onun (Sidre’nin) yanındadır.”²⁰³

Âyette mübteda olarak cümlelerin başında olması gereken cennet’ül-me’vâ haberin takdimi sonucunda tehir edilmiştir²⁰⁴. Bunun sebebi ise Sûrenin âyetlerinde yer alan şiişel insicamın korunması içindir.

الْكُم الذَّكْرُ وَلَهُ الْاُنْثَى (en-Necm, 53/19)

“Erkek size de, dişi O’na mı?”²⁰⁵

“الذَّكْرُ” mübteda iken tehir edilmiş ve haber olan “الْكُم” takdim edilmiştir.²⁰⁶ Bu takdimin sebebi ironi yapmak, alay etmek ve küçümsemek içindir.²⁰⁷ Erkek cinsiyetine önem verdikleri halde, şirk ile Allah’a isnad ettiklerinin kız olması bu ironiye mahal vermiştir.

”أَمْ لِلْإِنْسَانِ مَا تَمَنَّى . فَلِلّهِ الْآخِرَةُ وَالْأُولَى“ (en-Necm, 53/24-25.)

“Yoksa insan (kayıtsız şartsız), her temenni ettiği şeye sahip mi olacaktır? Oysa, Ahiret de dünya da Allah’ındır.”²⁰⁸

Haber olan “لِلْإِنْسَانِ” mecrur olarak takdim edilmiştir. İnkari amaçla kurulan cümlede insan inkarın odağı olduğu için takdim edilmiştir. Çünkü korkuların, heveslerin ve temennilerin temeli insandır. Bu âyette de bu duruma vurgu yapılmıştır. İkinci âyette de bilakis dünya ve ahiretin insana değil Allah’a ait olduğu vurgulanmak için mecrur haber olan “فَلِلّهِ” takdim edilmiştir.²⁰⁹

”وَمَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ...“ (en-Necm, 53/28)

“Halbuki onların bu hususta hiçbir bilgileri yoktur.”²¹⁰

“لَهُمْ” takdim edilen haber, “عِلْمٍ” tehir edilen mübtededir.²¹¹ Cümlelerin takdim-tehirsiz anlamını düşündüğümüzde bilgi ve onlar kelimelerine dair bir vurgu yoktur.

²⁰³ Altuntaş-Şahin, *Kur’an-ı Kerim Meali*, en-Necm, 53/15.

²⁰⁴ ed-Derviş, *I’rabu’l-Kur’an*, 7/326.

²⁰⁵ Altuntaş-Şahin, *Kur’an-ı Kerim Meali*, en-Necm, 53/19.

²⁰⁶ ed-Derviş, *I’rabu’l-Kur’an*, 7/329.

²⁰⁷ İbn Aşûr, *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, 27/ 106.

²⁰⁸ Altuntaş-Şahin, *Kur’an-ı Kerim Meali*, en-Necm, 53/24-25.

²⁰⁹ İbn Aşûr, *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, 27/ 111-112.

²¹⁰ Altuntaş-Şahin, *Kur’an-ı Kerim Meali*, en-Necm, 53/28.

²¹¹ ed-Derviş, *I’rabu’l-Kur’an*, 7/334.

Âyette ise takdim edilen “أَلْهَمَ” olunca ilmi olmayan insan vurgulanmış ve ilmin olmamasına değil ilmi olmayana dikkat çekilmiştir.

"أَعِنْدَهُ عِلْمُ الْغَيْبِ فَهُوَ بِرَأْيِ" (en-Necm, 53/35)

“Gayb’ın ilmi kendi yanında da o gerçeği mi görüyor?”²¹²

“عِنْدَهُ” takdim edilen haber, “عِلْمُ الْغَيْبِ” tehir edilen mübtedadır.²¹³ Burada “yanında” ifadesine dikkat çekmek istenmektedir. Gaybın ilmin “yanında” olması şaşılacak bir iddeadır ve bu şaşkınlık takdim ile vurgulanmaktadır.²¹⁴

3.1.2.3. Tarif

Marife olmanın farklı yolları ve anlamları vardır. Müsnedün ileyhin marife olması esastır. Çünkü cümlede ondan haber verilir ve bilinir olması gerekir. Müsnedün ileyhin marife olması için bir karineye ihtiyacı yoktur ancak farklı amaç ve anlamlar içerebilir. Müsnedin marifeliği konu olunca ise kastedilen haberi isim olan isim cümleleridir. Ve bu cümlelerin haberinin nekra olması esastır. Marife olması bir karineye bağlıdır.

Şimdi bu komuları ilgili Sûrelerin örnekleri ile izah edelim.

3.1.2.4. Müsnedün İleyhin Mevsul Marife Olması

"وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَىٰ" (en-Necm, 53/1)

“Battığı zaman yıldıza andolsun...”²¹⁵

Bu âyette geçen yıldız kelmesi, bir kinaye ile ya da açıkca öncesinde geçmediği halde marife olarak gelmiştir. “ال” ile marife olmuştur buna Ahd-i ilmi ya da huduri diyebiliriz.²¹⁶ Bu durumda yıldızdan kasıt süreyyadır.²¹⁷

“ال” cins için gelmiş olabilir.²¹⁸ Bu durumda da kastedilen bütün yıldızlardır diyebiliriz.²¹⁹

"أَمْ لِلْإِنْسَانِ مَا تَمَنَّى" (en-Necm, 53/24)

²¹² Altuntaş-Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meali*, en-Necm, 53/35.

²¹³ ed-Derviş, *I'rabu'l-Kur'an*, 7/340.

²¹⁴ İbn Aşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 27/ 128.

²¹⁵ Altuntaş-Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meali*, en-Necm, 53/1.

²¹⁶ Karamollaoğlu, *Meani İlmi*, 212.

²¹⁷ ed-Derviş, *I'rabu'l-Kur'an*, 7/320.

²¹⁸ Karamollaoğlu, *Meani İlmi*, 213.

²¹⁹ ed-Derviş, *I'rabu'l-Kur'an*, 7/320.

“Yoksa insan (kayıtsız şartsız), her temenni ettiği şeye sahip mi olacaktır?”²²⁰

Mukaddem haber olan “الْإِنْسَانُ” ile ma’ruf olmuştur. Tarif cins için gelmiştir. Hükmün bütün insanlar için geçerli olduğunu ifade etmek için bu şekilde gelmiştir.²²¹

"إِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ مَا يَغْشَى" (en-Necm, 53/16)

“O zaman Sidre’yi kaplayan kaplamıştı.”²²²

"فَغَشَّيْهَا مَا غَشَّى" (en-Necm, 53/54)

“Ve onlara örttüğü (azap) örtüsünü örtmüştür.”²²³

İki âyette de müsnedi ileyh mevsul olduğu için marifedir. Âyetlerde azabın korku ve dehşetinden bahsedilmektedir.²²⁴ Bu korku ve dehşeti en iyi ismi mevsul ile ifade edildiği için tercih edilmiştir. Sanki bu korku ve dehşeti ifade edecek kelime bulamıyorum denmiştir.²²⁵

3.1.2.5. Müsnedün İleyhin İzafetle Marife Olması

"فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ نَاقَةَ اللَّهِ وَسُقْيِيهَا" (eş-Şems, 91/13)

“Allah’ın Resülü de onlara şöyle demişti: "Allah’ın devesini ve onun su içme hakkını koruyun.”²²⁶

Âyette yer alan “نَاقَةَ” kelimesi yapı itibari ile nekradır. Allah lafzı ile izafet kurduğunda ise aidiyet üzere marife olmuştur. Tekrim ve teşhis amacıyla tarif olunmuştur. Bu izafet ile o deve, Allah’ın devesi ifadesi ile kişiselleştirilmiş ve önemi ortaya koyulmuştur.

3.1.2.6. Kelamın Muktezayı zâhirin Hilafında Olması

Mütেকellimin muhatabın halini dikkate alarak söz söylemesi gerekir. buna mukteza-i hale mutabık lafız denir. Bazı durumlarda ise bir nükte sebebiyle kelam mukteza-i halin hilafında olabilir.

²²⁰ Altuntaş-Şahin, *Kur’an-ı Kerim Meali*, en-Necm, 53/24.

²²¹ ibn Aşûr, *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, 27/ 111.

²²² Altuntaş-Şahin, *Kur’an-ı Kerim Meali*, en-Necm, 53/16.

²²³ Altuntaş-Şahin, *Kur’an-ı Kerim Meali*, en-Necm, 53/54.

²²⁴ ibn Aşûr, *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, 27/ 155.

²²⁵ Karamollaoğlu, *Meani İlmi*, 206.

²²⁶ Altuntaş-Şahin, *Kur’an-ı Kerim Meali*, eş-Şems, 91/13.

"وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ... (En-Necm, 53/31)

"Göklerdeki her şey, yerdeki her şey Allah'ındır."²²⁷

Önceki âyetlerde geçen konuya uygun olarak gelmesi gereken lafız "وَمَا فِي الْاَرْضِ" Allah'ın yeryüzüne sahip olduğudur. Allah'ın gücünün büyüklüğünü göstermek için onun tamamlayıcısı olarak gelen lafız ise "مَا فِي السَّمٰوٰتِ" Allah'ın gökyüzünün de sahibi olduğu lafızdır. Konuya uygunluk olarak yeryüzü lafzının önce zikredilmesi gerekirken, gökyüzü ifadesi bir nükte sebebiyle daha şerefli ve geniş olduğu için öne alınmıştır. Bu haliyle âyet mukteza-i halin hilafındadır.²²⁸

Bu örnekte olduğu gibi başka sebeplerle de mukteza-i halin hilafında lafızlar kullanılmaktadır. Bunları şu şekilde sınıflandırabiliriz.

3.1.2.6.1. Zamir Yerine Açık İsim Gelmesi

"وَمَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ اِنْ يَتَّبِعُونَ اِلَّا الظَّنَّ وَاِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا" (en-Necm, 53/28)

"Halbuki onların bu hususta hiçbir bilgileri yoktur. Onlar sadece zanna uyuyorlar. Şüphesiz zan, hakikat namına hiçbir şey ifade etmez."²²⁹

"الظَّنَّ" kelimesi ikinci defa geldiğine zamir kullanılarak ifade edilebilirdi ancak âyette açık isim olarak gelmesi tercih edilmiştir.²³⁰ Böylece zan kelimesine ve yapılan tanımına vurgu yapılmıştır.

3.1.2.6.2. İltifat

Kelamın mütekellim, hitap ya da gaib sigaları arasında geçiş yaparak söylenmesine iltifat denir. Arapçaya özgü bir sanattır.

"اِنْ هِيَ اِلَّا اَسْمَاءٌ سَمَّيْتُمُوْهَا اَنْتُمْ وَاَبَاؤُكُمْ مَا اَنْزَلَ اللّٰهُ بِهَا مِنْ سُلْطٰنٍ اِنْ يَتَّبِعُونَ اِلَّا الظَّنَّ وَمَا تَهْوٰى" (en-Necm, 53/23)

"Onlar ancak sizin ve atalarınızın (ilah edindiğiniz şeylere) taktığınız isimlerdir. Allah, onlar hakkında hiçbir delil indirmemiştir. Onlar (putperestler)yalnız zanna ve

²²⁷ Altuntaş-Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meali*, en-Necm, 53/31.

²²⁸ İbn Aşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 27/ 119.

²²⁹ Altuntaş-Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meali*, en-Necm, 53/28.

²³⁰ İbn Aşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 27/ 116.

nefislerin arzusuna tâbi oluyorlar. Andolsun ki, kendilerine, Rableri katından yol gösterici gelmiştir."²³¹

“Sizin ve atalarınızın (ilah edindiğiniz şeylere) taktığınız isimlerdir.” Derken hitap sigası kullanılmıştır ama “Onlar (putperestler) yalnız zanna ve nefislerin arzusuna tâbi oluyorlar.” Derken aynı kişilerden bahsedilmeye devam edildiği halde gaib sigası kullanılmıştır. Bu geçiş onları tahkir etmek içindir.²³²

3.1.2.6.3. Kalp

Cümlelerin cüzlerinin yerini değiştirmeye kalp denir. Kalp mana bakımından yapılrısa manevi kalp, lafız bakımından yapılrısa lafzi kalp olur.

"ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّى" (en-Necm, 53/8)

*“Sonra (ona) yaklaştı derken sarkıp daha da yakın oldu.”*²³³

Aslında "ثُمَّ تَدَلَّى فَدَنَا" yani “sonra sarktı ve daha yakın oldu” anlamında olması gereken cümle lafzen yer değiştirdiği için mana da lafza tabidir. Yani hüküm kalp hali iledir.²³⁴

3.1.2.6.4. Fiillerin Farklı Kullanılması

"وَكَذَّبُوا وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ وَكُلُّ أَمْرٍ مُسْتَقَرٌّ" (el-Kamer, 54/3)

*“Peygamberi yalanladılar, nefislerinin arzularına uydular. Halbuki her iş, (Allah nasıl takdir ettiyse öylece) gerçekleşecek (değişmeyecek)tir.”*²³⁵

Mukteza-i zahire ve siyak-sibaka uygun olan muzarinin gelmesidir. Ancak âyette muzari zamana delalet etmek üzere mazi fiil kullanılmıştır. Burada mazi kullanmanın karinesi ise kavimlerin eski adetlerine işaret etmek içindir.²³⁶ Önceki âyetlere ve atfa uygun olarak kastedilen mana “yalanlarlar ve arzularına uyarlar” dır.²³⁷

²³¹ Altuntaş-Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meali*, en-Necm, 53/23.

²³² ed-Derviş, *I'rabu'l-Kur'an*, 7/330.

²³³ Altuntaş-Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meali*, en-Necm, 53/8.

²³⁴ Karamollaoğlu, *Meani İlmi*, 244.

²³⁵ Altuntaş-Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meali*, el-Kamer, 54/3.

²³⁶ ed-Derviş, *I'rabu'l-Kur'an*, 7/348.

²³⁷ İbn Aşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 27/172.

3.1.2.7. Kasr

Olumlu bir cümle ile olumsuz bir cümlenin anlamının tek bir cümlede toplanmasıdır. Sözlükte “Tahsis etmek” ya da “hapsetmek” anlamına gelir. Tahsis edilene “maksur”; tahsis edildiğine ise “maksurün’aleyh” denir.

Çok sayıda kısım, şekil ve yolları vardır biz ise ilgili Sûrelerde yer alan âyetleri izah ile yetineceğiz.

"إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَى" (en-Necm, 53/4)

“(Size okuduğu) Kur'an ancak kendisine bildirilen bir vahiydir.”²³⁸

“إِلَّا” kasr edatıdır.²³⁹ “هُوَ” maksur ve “وَحْيٌ يُوحَى” maksurün’aleyhdir. Burada özel olan “o” be ona has kılınan özellik “vahyedilen vahiy”dir. Mana olarak gerçeği ifade ettiği için hakiki tahkiki kasırdır.

"إِنْ هِيَ إِلَّا أَسْمَاءٌ سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَأَبَاؤُكُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَمَا تَهْوَى" (en-Necm, 53/23)

“Onlar ancak sizin ve atalarınızın (ilah edindiğiniz şeylere) taktığınız isimlerdir. Allah, onlar hakkında hiçbir delil indirmemiştir. Onlar (putperestler)yalnız zanna ve nefislerin arzusuna tâbi oluyorlar. Andolsun ki, kendilerine, Rableri katından yol gösterici gelmiştir.”²⁴⁰

“إِلَّا” kasr edatıdır, “هِيَ” maksur ve “أَسْمَاءٌ سَمَّيْتُمُوهَا” maksurün’aleyhdir. Müşriklerin putlara verdikleri isimler indirilen bir hüküm onlara bildirilen isimler olmadığı için izafî kasırdır. Putlara verdikleri isimler inançlarının bir kısmını oluştururken bu kasr ile onların inaçları inkar edilmiş oluyor. İkinci kasırda ise “يَتَّبِعُونَ” maksur ve “الظَّنَّ” maksurün’aleyhdir. Aynı vurgu ile onların inançlarının inkarı devam etmektedir, çünkü onlar hala hakikati görmek yerine zanlarına tabi olmaya devam ediyorlar.²⁴¹

"أَمْ لِلْإِنْسَانِ مَا تَمَنَّى . فَلِلَّهِ الْآخِرَةُ وَالْأُولَى" (en-Necm, 53/24-25)

²³⁸ Altuntaş-Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meali*, en-Necm, 53/4.

²³⁹ ed-Derviş, *I'rabu'l-Kur'an*, 7/323.

²⁴⁰ Altuntaş-Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meali*, en-Necm, 53/23.

²⁴¹ İbn Aşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 27/107-109.

“Yoksa insan (kayıtsız şartsız), her temenni ettiği şeye sahip mi olacaktır? Oysa, Ahiret de dünya da Allah'ındır.”²⁴²

Kasr yapılmasının yollarından biri de tehir olması gerken bir unsurun takdim olmasıdır. Cümlede haber olarak sonra gelmesi gereken “لِلْإِنْسَانِ” takdim ve marife edilerek kasr yapılmıştır.²⁴³ İstifhamı hariç tutarak oluşturmağımız müsbet cümle “dilediği herşey insan içindir.” Olur. Maksur “insan”, maksurun’aley “dilediği şey”dir. Cümle maklûb kasırdır. İkinci âyetle de aynı durum söz konusudur. Kasırların ilkinde temenni edilen şeylerin olup-olmamasında insana vurgu yapılır iken mütakip âyetle dünya ve ahiretin Allah’a ait olduğu vurgulanmaktadır.²⁴⁴

”وَمَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا . فَأَعْرِضْ عَنْ مَنْ تَوَلَّى عَنْ ذِكْرِنَا” (En-Necm, 53/29) وَلَمْ يُرِدْ إِلَّا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا

“Halbuki onların bu hususta hiçbir bilgileri yoktur. Onlar sadece zanna uyuyorlar. Şüphesiz zan, hakikat namına hiçbir şey ifade etmez. Öyle ise bizim zikrimizden (Kur'an'dan) yüz çeviren ve dünya hayatından başka bir şey istemeyen kimselerden yüz çevir.”²⁴⁵

”وَلَمْ يُرِدْ إِلَّا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا” ve ”إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ” da kasr vardır.²⁴⁶ 28. âyetle “إِلَّا” kasr edatıdır, “يَتَّبِعُونَ” maksur ve “الظَّنَّ” maksurün’aleyhdir. Daha önceki kasr örneklerinin de devamı şeklinde hala inaçlarında ısrar eden müşriklerin tabi oldukları şeyin bir hakikat değil sadece zan olduğu tekraren hatırlatılıyor ve bu vurgu kasr sanatı ile yapılıyor. Sonraki âyetle ise “إِلَّا” kasr edatıdır, “يُرِدْ” maksur ve “الْحَيَاةَ الدُّنْيَا” maksurün’aleyhdir. İslam dini müslümanlara hem dünya hayatı hem de ahiret hayatından bahsederken ahiret hayatını önemsemeleri tekraren hatırlatılmaktadır. Ancak müşriklerin buna karşın sadece dünya hayatını önemsemeleri kasr sanatı ile vurgulanmaktadır. Her iki örnekte de fiil zikredilen mef’uluna tahsis edilmiştir.²⁴⁷

(en-Necm, 53/43-49) ”وَأَنَّهُ هُوَ أَضْحَكَ وَأَبْكَى . وَأَنَّهُ هُوَ أَمَاتَ وَأَحْيَا ... وَأَنَّهُ هُوَ أَعْلَىٰ وَأَقْلَىٰ . وَأَنَّهُ هُوَ رَبُّ الشَّعَرَىٰ”

²⁴² Altuntaş-Şahin, *Kur'an-ı Kerim Mealî*, en-Necm, 53/24-25.

²⁴³ Karamollaoğlu, *Meani İlmi*, 288.

²⁴⁴ İbn Aşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 27/111-112.

²⁴⁵ Altuntaş-Şahin, *Kur'an-ı Kerim Mealî*, en-Necm, 53/29.

²⁴⁶ ed-Dervîş, *I'rabu'l-Kur'an*, 7/333.

²⁴⁷ Karamollaoğlu, *Meani İlmi*, 306.

“Şüphesiz O güldürür ve ağlatır. Şüphesiz O öldürür ve diriltir.”²⁴⁸

İki âyette de gecen “هُوَ” fasl zamiridir ve “أَنَّهُ” da yer alan muttasıl zamir ile aynı görevi üstlenmesine rağmen yer alması ile âyeti kasretmektedir. Önceki âyetlerde yer alan Allah lafzına atıf olan fasıl zamiri ile güldüren ve ağlatanın Allah olduğu vurgulanmış, müşriklerin itikatları inkar edilmiş, atıfın ve anlamın başka şekilde anlaşılması engellenmiştir. İkinci âyette de insanın yaşamı ve ölümünü zamana isnad edenler inkar edilmiştir.²⁴⁹ Son iki âyette ise rızkı Allah’a değil de basit sebeplere isnad edenler ve şî’ra yıldızına çok önem verenler inkar edilmiştir.²⁵⁰

3.1.3. Cümlelerin Halleri

3.1.3.1. Fasl ve Vasl

Fasl; cümlelerin birbirine bağlanmaksızın arka arkaya sıralanmasına; vasl ise cümleleri atıf harfleri ile birbirlerine bağlanmasına denir.

3.1.3.1.1. Fasl

“وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ . إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ” (en-Necm, 53/3-4)

“O, nefis arzusu ile konuşmaz. (Size okuduğu) Kur'an ancak kendisine bildirilen bir vahiydir.”²⁵¹

İki âyet arasında bir atıf harfi yoktur. İki cümle peşpeşe gelmekle tam bir anlam ilişkisi bulunmaktadır. Bu anlam ilkisi nedeniyle “kemali ittisal” olarak tabir edilir. İkinci âyet ilk âyeti açıklamak amacı ile geldiğinde atfı beyandır.²⁵²

3.1.3.1.2. Vasl

Vasl yapmak için “و”, “و”, “و” veya “ف” atıf harfleri kullanılır. Bunlardan “ف” tertip(sıra) ve takip(peşisiralık); “و” tertip ve terahi(peşisıra ama gecikmeli); “و” tereddüt, tercih ya da ibaha ifade eder. Bu harflerin adetleri çokça ve anlamı sabit olduğu için deyinmeyeceğiz. “و” harfi farklı anlam ve amaçları ifade ettiği için ona dair örnekleri inceleyeceğiz.

²⁴⁸ Altuntaş-Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meali*, en-Necm, 53/43-49.

²⁴⁹ İbn Aşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 27/144.

²⁵⁰ İbn Aşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 27/150.

²⁵¹ Altuntaş-Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meali*, en-Necm, 53/3-4.

²⁵² Karamollaoğlu, *Meani İlmi*, 343.

Vasl için bir ortak yönün bulunması gerekir. bu yönü üç şekilde ele alabiliriz.

3.1.3.1.2.1. İki Cümleinin İ'rab Mahalli Bakımından Uyumu

"صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوَى . وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ" (en-Necm, 53/2-3)

"Arkadaşınız (Muhammed haktan) sapmadı ve azmadı. O, nefis arzusu ile konuşmaz."²⁵³

"وَمَا غَوَى" ve "وَمَا يَنْطِقُ" vav-ı atfiyye ile "مَا ضَلَّ" ye atıftır. İ'rab bakımından üçü de fiildir.²⁵⁴

"مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى" (en-Necm, 53/17)

"Göz (gördüğünden) şaşmadı ve (onu) aşmadı."²⁵⁵

ve "وَمَا طَغَى" vav-ı atfiyye ile "مَا زَاغَ" ye atıftır.²⁵⁶ İki fiilinde ortak faili gözdür.

3.1.3.1.2.2. İki Cümleinin İhbari Ya Da İnşai Olması Bakımından Uyumu

"اِقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ." (el-Kamer, 54/1)

"Kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı."²⁵⁷

İkisi de haberi olan iki cümle anlam bakımından birbirine ihtiyaç duyduğu için "وَ" atıf edatı kulanılmıştır. Ayın yarılması kıyametin yaklaşmasının habercisidir. Böylece anlam tamam olur.²⁵⁸

3.1.3.2. İtnab

Bir manayı ifade etmek için olağandan fazla kelime kullanılmasına denir.lafız manadan daha fazladır.

"بَلِ السَّاعَةُ مَوْعِدُهُمْ وَالسَّاعَةُ أَذَىٰ وَآمْرٌ" (el-Kamer, 54/46)

"Hayır, kıyamet, onların (görecekları asıl azabın) vaktidir. Kıyamet (azabı) ise daha müthiş ve daha acıdır."²⁵⁹

²⁵³ Altuntaş-Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meali*, en-Necm, 53/2-3.

²⁵⁴ Sâfi, *el-Cedvel*, 14/38; ed-Derviş, *I'rabu'l-Kur'an*, 7/322-323.

²⁵⁵ Altuntaş-Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meali*, en-Necm, 53/17.

²⁵⁶ ed-Derviş, *I'rabu'l-Kur'an*, 7/326.

²⁵⁷ Altuntaş-Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meali*, el-Kamer, 54/1.

²⁵⁸ İbn Aşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 27/171.

²⁵⁹ Altuntaş-Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meali*, el-Kamer, 54/46.

Anlamı ifade etmek için daha az kelime kullanmak ve kıyamet kelimesini tekrar kullanmamak mümkün iken sözü uzatarak korku ve gözdağı verilmiştir.²⁶⁰

"وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ لِيَجْزِيَ الَّذِيْنَ اَسٰؤْا بِمَا عَمِلُوْا وَيَجْزِيَ الَّذِيْنَ اَحْسَنُوْا بِالْحُسْنٰى" (en-Necm, 53/60)

"Göklerdeki her şey, yerdeki her şey Allah'ındır. (Bu) kötülük edenleri yaptıklarıyla cezalandırması, iyilik edenleri de daha güzeliyle mükafatlandırması için (böyle)dir."²⁶¹

"لِيَجْزِيَ الَّذِيْنَ" kelimesi sanatı daha güzel ifade edebilmek için²⁶² tekrar edilerek söz uzatılmıştır.²⁶³

3.2. Necm, Kamer ve Şems Sûrelerinin Beyan İlmi Açısından İncelenmesi

3.2.1. Teşbih

3.2.1.1. Teşbihin Unsurları

Teşbih sözlükte "benzetmek" anlamına gelmektedir.²⁶⁴ Teşbih yapılırken kullanılan kelimelerin taşıdığı görev ve anlamları vardır. Bunlardan müşebbeh(benzeyen), müşebbehu bih (benzetilen), vech-u şebah (benzetme ciheti) ve benzetme edatı bulunur²⁶⁵. bunlara teşbihin unsurları denir. Bu unsurlardan müşebbeh ve müşebbehu bihe teşbihin tarafları da denir. Bir teşbihte tarafların yani müşebbeh ve müşebbehu bihin kesinlikle bulunması gerekir.

"الشَّجَاعَةُ فِي كَالْأَسَدِ زَيْدٌ"

"Zeyd şecaat konusunda aslan gibidir."

Bu örnekte teşbihin unsurları; "زَيْدٌ" müşebbeh, "الْأَسَدِ" müşebbehu bih, "الشَّجَاعَةُ" vech-u şebah, "كَ" benzetme edatıdır.

Teşbih unsurların bulunması ve bulunmaması ile farklı kısımlara ayrılır.

²⁶⁰ es-Sâbûnî, *Safvetü 't-Tefâsîr*, 3/283..

²⁶¹ Altuntaş-Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meali*, en-Necm, 53/60.

²⁶² Bedi' ilminde yer alan mukabele sanatını güzel kılmak için.

²⁶³ es-Sâbûnî, *Safvetü 't-Tefâsîr*, 3/272.

²⁶⁴ Bolelli, *Belağat*, 35–36.

²⁶⁵ Fatma Serap Karamollaoğlu, *Beyan İlmi* (İstanbul: İşaret yayınları, 2018), 29.

3.2.1.2. Teşbihin Kısımları

Teşbih teşbih edatı ve teşbih yönünün zikredilmesi veya hazfedilmesi açısından 5 kısımda incelenebilir.

- Teşbih-i Mürsel: Teşbih edatı zikredilen teşbihtir.
- Teşbihi müekket: Teşbih edatı hazfedilen teşbihtir.
- Teşbihi mücmel: Teşbih yönü hazfedilen teşbihtir.
- Teşbih-i mufassal: Teşbih yönü zikredilen teşbihtir.
- Teşbih-i belîğ: Teşbih edatı ve teşbih yönü hazfedilen teşbihtir.²⁶⁶

Teşbih benzetme yönü itibari bir şekilde birkaç unsurdan meydana geliyor ise temsili teşbih denir.²⁶⁷

İlgili Sûrelerde yer alan örnekleri şu şekilde kısımlandırabiliriz

3.2.1.2.1. Mürsel-Mücmel Teşbih

"تَنْزِعُ النَّاسَ كَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ نَخْلٍ مُنْقَعِرٍ" (el-Kamer, 54/20)

"İnsanları köklerinden sökülmüş hurma kütükleri gibi kaldırıp atıyordu."²⁶⁸

müşebbeh(benzeyen): النَّاسَ

müşebbehu bih (benzetilen): أَعْجَازُ نَخْلٍ مُنْقَعِرٍ

benzetme edatı: كَ

Âd kavminin helakında Rüzgar cesetlerin başını kestiğinde geriye kalan başsız cesetler kesilip toprakta kalan hurma kütüklerine benzetilmiştir.²⁶⁹ Teşbih edatı zikredildiği için teşbih-i mürseldir. Teşbih benzetme yönü itibari bir şekilde birkaç unsurdan meydana geldiği için de temsili teşbihtir.²⁷⁰ Teşbih yönü açıkca zikredilmediği için de mücmeldir.²⁷¹

"إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ صَيْحَةً وَاحِدَةً فَكَانُوا كَهَشِيمِ الْمُحْتَظِرِ" (el-Kamer, 54/31)

²⁶⁶ Bolelli, *Belağat*, 41..

²⁶⁷ Bolelli, *Belağat*, 56.

²⁶⁸ Altuntaş-Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meali*, el-Kamer, 54/20.

²⁶⁹ ed-Derviş, *I'rabu'l-Kur'an*, 7/354.

²⁷⁰ Sâfi, *El-Cedvel*, 14/73; ed-Derviş, *I'rabu'l-Kur'an*, 7/354.

²⁷¹ es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 3/283.

“Şüphesiz biz, onların üzerine tek bir korkunç ses gönderdik de, onlar, ağıldaki hayvanların çiğneyip ufaladıkları kuru çöpler gibi oldular.”²⁷²

müşebbeh(benzeyen): muttasıl cemi müzeekker zamir olan onlar.(Semûd kavmi)

müşebbehu bih (benzetilen): هَشِيمِ الْمُحْتَظِرِ

benzetme edatı: كَ

Semud kavmi'nin korkunç ses ile yaşamış olduğu helak ağılda çiğnenmiş çer çöpe benzetilmiştir. Teşbih edatı zikredildiği için teşbih-i mürseldir.²⁷³ Teşbih yönü açıkca zikredilmediği için de mücmeldir.²⁷⁴

"وَمَا أَمْرُنَا إِلَّا وَاحِدَةٌ كَلَمْحٍ بِالْبَصَرِ" (el-Kamer, 54/50)

“Emrimiz ancak bir tek emirdir. Göz kırpması gibidir. (Anında gerçekleşir.)”²⁷⁵

müşebbeh(benzeyen): أَمْرُنَا

müşebbehu bih (benzetilen): لَمَحٍ بِالْبَصَرِ

benzetme edatı: كَ

emir, göz kırpmaya benzetilmiştir. Teşbih edatı zikredildiği için teşbih-i mürseldir. Teşbih yönü açıkca zikredilmediği için de mücmeldir.²⁷⁶

3.2.1.2.2. Mürsel-Mufassal Teşbih

"خُشَعًا أَبْصَارُهُمْ يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ كَأَنَّهُمْ جَرَادٌ مُنتَشِرٌ" (el-Kamer, 54/7)

“Gözleri düşmüş bir halde dağılmış çekirgeler gibi kabirlerden çıkarlar.”²⁷⁷

müşebbeh(benzeyen): هُمْ (mezarından çıkanlar)

müşebbehu bih (benzetilen): جَرَادٌ

benzetme edatı: كَأَنَّ

vech-ü şebah: مُنْتَشِرٌ

²⁷² Altuntaş-Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meali*, el-Kamer, 54/31.

²⁷³ Sâfi, *El-Cedvel*, 14/77; ed-Derviş, *I'rabu'l-Kur'an*, 7/358.

²⁷⁴ es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 3/283.

²⁷⁵ Altuntaş-Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meali*, el-Kamer, 54/50.

²⁷⁶ Karamollaoğlu, *Beyan Ilmi*, 149.

²⁷⁷ Altuntaş-Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meali*, el-Kamer, 54/7.

Önceki âyetlerde geçtiği üzere israfîl sura üflediğinde haşr için mezarlarından kalkanlar çekirgelere, amaçsız ve hedefsiz dağılmaları, yayılmaları yönüyle benzemektedir. Teşbihi oluşturan dört unsur da zikredildiği için Mürsel mufassal teşbihtir.²⁷⁸

3.2.1.3. Teşbihin Diğer Kısımları

3.2.1.3.1. Tarafların Hissi Ya Da Akli Olması-İki Tarafı Da Hissi Olan Teşbih

His kelimesinin çoğulu havâssır. Havâssı hamse; görme, işitme, koklama, tatma ve dokunma dediğimiz beş duyumuzu temsil eder. Tarafların hissi olması derken kastettiğimiz şey 5 duyu organınızla fark edebildiğimiz şeyler demektir. Teşbih edilen taraflar 5 duyu organıyla fark edebildiğimiz hissi benzerlikler yahut aklımızla tahayyül edebildiğimiz akli benzerliklerdir.²⁷⁹

"كَذَّبْتَ عَادَ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذْرِي . إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا فِي يَوْمِ نَحْسٍ مُسْتَمِرٍّ .

أَعْجَازُ النَّاسِ كَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ نَخْلٍ مُنْقَعِرٍ" (el-Kamer, 54/20)

"Âd kavmi de (Hûd'u) yalanladı. Azabım ve uyarılarım nasılmış! Biz onların üstüne, uğursuzluğu sürekli bir günde gürültülü ve dondurucu bir rüzgar gönderdik. İnsanları köklerinden sökülmiş hurma kütükleri gibi kaldırıp atıyordu."²⁸⁰

müşebbeh(benzeyen): النَّاسِ

müşebbehu bih (benzetilen): أَعْجَازُ نَخْلٍ مُنْقَعِرٍ

benzetme edatı: كَ

Benzeyen İnsanlar ve benzetilen hurma kütükleri havâssı hamseden görme duyusu ile görülebilen nesnelerdir. Tasvir olarak benzeyen olan, başı rüzgarla kesilmiş insan cesetleri ve benzetilen olan, sökülmiş atılmış hurma kütükleri de göz ile görülebilecek olan tasvirlerdir. Bu sebeple örnekteki teşbih iki tarafı da hissi olan bir teşbihtir.²⁸¹

²⁷⁸ Sâfi, *El-Cedvel*, 14/67; ed-Derviş, *I'rabu'l-Kur'an*, 7/348.

²⁷⁹ Karamollaoğlu, *Beyan ilmi*, 35.

²⁸⁰ Altuntaş-Şahin, *Kur'an-ı Kerim Mealî*, el-Kamer, 54/20.

²⁸¹ Sâfi, *El-Cedvel*, 14/73.

3.2.1.3.2. Tarafların Müfred, Mürekkeb Veya Mukayyed Olmas İtibariyle Kısımlar Müfredin Mukayyed Müfrede Teşbihi

"خُشَعًا أَبْصَارُهُمْ يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ كَأَنَّهُمْ جَرَادٌ مُنْتَشِرٌ" (El-Kamer, 54/7)

"Gözleri düşmüş bir halde dağılmış çekirgeler gibi kabirlerden çıkarlar."²⁸²

müşebbeh(benzeyen): هُمْ (mezarından çıkanlar)

müşebbehu bih (benzetilen): جَرَادٌ

benzetme edatı: كَأَنَّ

vech-ü şebah: مُنْتَشِرٌ

Teşbihte müşebbeh olan "onlar" yani mahlukat, müşebbih ise çekirgelerdir. Müfred olan mahlukat, mukayyet müfred olan çekirgelere benzetildiği için; müfredin mukayyet müfrede teşbih olarak isimlendirilebilir.²⁸³

3.2.1.3.3. Tarafların Vahid Veya Müteaddit Olması- İki Tarafın Da Vahid Olması

"إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ صَيْحَةً وَاحِدَةً فَكَانُوا كَهَشِيمِ الْمُخْتَطِرِ" (el-Kamer, 54/31)

"Şüphesiz biz, onların üzerine tek bir korkunç ses gönderdik de, onlar, ağıldaki hayvanların çiğneyip ufaladıkları kuru çöpler gibi oldular."²⁸⁴

müşebbeh(benzeyen): muttasıl cemi müzeekker zamir olan onlar.(Semûd kavmi)

müşebbehu bih (benzetilen): هَشِيمِ الْمُخْتَطِرِ

benzetme edatı: كَ

Teşbihte benzeyen yani Semud kavmi tekil olduğu gibi benzetilen ağılda çiğnenmiş çer çöp de tekildir. Bu şekilde teşbih iki tarafı da vahid olan bir teşbihtir. Hayvanların ayakları altına atılan, hacetlerini giderdikleri, çiğneyip ezdikleri çer çöp tekil olmasına rağmen Semud kavmi'nin perişan ve hakir halini en iyi şekilde izah etmektedir.²⁸⁵

²⁸² Altuntaş-Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meali*, el-Kamer, 54/7.

²⁸³ Karamollaoğlu, *Beyan ilmi*, 45.

²⁸⁴ Altuntaş-Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meali*, el-Kamer, 54/31.

²⁸⁵ Karamollaoğlu, *Beyan ilmi*, 50.

3.2.1.4. Teşbihin Amaçları

3.2.1.4.1. Kıyametin Tasviri İle Teşbih

"خُشَعًا أَبْصَارُهُمْ يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ كَأَنَّهُمْ جَرَادٌ مُنْتَشِرٌ" (el-Kamer, 54/7)

“Gözleri düşmüş bir halde dağılmış çekirgeler gibi kabirlerden çıkarlar.”²⁸⁶

müşebbeh(benzeyen): هُمْ (mezarından çıkanlar)

müşebbehu bih (benzetilen): جَرَادٌ

benzetme edatı: كَأَنَّ

vech-ü şebah: مُنْتَشِرٌ

Teşbihte mezarlarından kalkan insanlar çokluk, amaçsızlık, hedefsizlik, kargaşa, itişip kakışma ve yayılma açısından çekirgelere benzetilmiştir. Çekirgeler gibi perme perişan halde yayılan insanların tasviri, dehşet verici ve korkutucu bir sahne gözler önüne sermektedir. Bu teşbihin yapılışı da insanlara kıyametin halini o korku ve dehşetle aktarma amacı ile dir.²⁸⁷

3.2.1.4.2. Müşebbehin Halini Beyan İçin Teşbih

"إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ صَيْحَةً وَاحِدَةً فَكَانُوا كَهَشِيمِ الْمُخْتَطِرِ" (El-Kamer, 54/31)

“Şüphesiz biz, onların üzerine tek bir korkunç ses gönderdik de, onlar, ağıldaki hayvanların çiğneyip ufaladıkları kuru çöpler gibi oldular.”²⁸⁸

müşebbeh(benzeyen): muttasıl cemi müzeekker zamir olan onlar.(Semûd kavmi)

müşebbehu bih (benzetilen): هَشِيمِ الْمُخْتَطِرِ

benzetme edatı: كَ

müşebbehin halini beyan için teşbih yapılmıştır. Muhatab için meçhul olan vaziyeti ona tarif etmek için helake uğrayan Semûd kavminin hali ağılda çiğnenen çer çöpe benzetilmiştir. Böylece muhatab bilmediği bir hali bildiği bir hale benzeterek anlamıştır.²⁸⁹

²⁸⁶ Altuntaş-Şahin, *Kur'an-ı Kerim Mealı*, el-Kamer, 54/7.

²⁸⁷ Karamollaoğlu, *Beyan ilmi*, 133.

²⁸⁸ Altuntaş-Şahin, *Kur'an-ı Kerim Mealı*, el-Kamer, 54/31.

²⁸⁹ Karamollaoğlu, *Beyan ilmi*, 112.

3.2.2. Hakikat ve Mecaz

Beyan ilminin ikinci konusu ise hakikat ve mecazdır. Bir lafız gerçek anlamı ile kullanılıyor ise buna hakiki anlam, gerçek anlamının dışında bir anlam vererek kullanılıyor ise buna mecazi anlam denir.²⁹⁰ Bir lafız hem hakiki hem mecazi bir anlam içeriyor ancak kastedilen mecazi anlam ise buna da kinaye denir.

“*Kılıcının kınını temizledi.*” derken gerçek bir anlamdan bahsettiğimiz için kın burada hakiki anlam ifade etmektedir. “*Eli kınında bekliyor.*” derken burada kından kasıt savaşa hazır olduğunu ifade etmek olduğu için mecaz anlamdır. “*Kılıcının kını uzundur.*” derken gerçekte de kılıcının kını uzun olup aynı zamanda uzun kılıcı sadece uzun boylular taşıyabileceği için uzun boyluluğuna da delalet etmektedir. hakikat bir şey söylenirken mecazi anlam kastedildiği için bu da kinayeye örnektir.

Mecaz, mecaz-ı akli ve mecaz-ı lugavi olarak ikiye ayrılır. Mecazi akli lafızlarda olmadığı halde mana üzere yapılan mecazdır. Manayı konu aldığı için meani kısmında da incelenebilir ama biz açıklayıcı olması için bu bölümde ele alacağız. Mecaz-ı lugavi lafzın gerçek anlamının dışına delalet ederek kullanıldığı yerlerdir. Mecaz-ı lugavi benzetme amacıyla kullanılıyor ise istiare, benzetme haricinde bir amaçla kullanılıyor ise mecaz-ı Mürsel denilir²⁹¹.

3.2.2.1. Mecaz-ı Mürsel

Bir lafzın anlamının cümlede hakiki olarak anlaşılmasına engel bir karine var ise ve bu karine benzerlik dışında bir alakaya sahip ise buna mecaz-ı Mürsel deriz.²⁹²

"فَاسْجُدُوا لِلَّهِ وَاعْبُدُوا" (el-Kamer, 53/62)

"Haydi Allah'a secde edin ve ona kulluk edin."²⁹³

Âyette “secde edin” emrinden kasıt “namaz kılın”dır. Namazın bir cüzü zikredilirken tamamı kastedilmektedir. Cüziyyet alakası ile kurulmuş bir mecazı mürseldir.²⁹⁴

"تَجْرِي بِأَعْيُنِنَا جَزَاءَ لِمَنْ كَانَ كُفِرًا" (el-Kamer, 54/14)

²⁹⁰ Bolelli, *Belağat*, 82.

²⁹¹ Bolelli, *Belağat*, 90,114.

²⁹² Karamollaoğlu, *Beyan ilmi*, 166.

²⁹³ Altuntaş-Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meali*, el-Kamer, 53/62.

²⁹⁴ Karamollaoğlu, *Beyan ilmi*, 167.

“Gemi, inkar edilen kimseye (Nuh’a) bir mükafat olarak gözetimimiz altında yüzüyordu.”²⁹⁵

“Gözlerimizle yüzüyordu.” İfadesinde gözlerle gemi yüzemeyeceği için “gözetimimizle” anlamı kastedilmektedir. Görme organı ifade edilirken bu organın fiili kastedilmiştir. Benzerlik harici bir karine olduğu için mecaz-ı mürseldir.²⁹⁶

"يَوْمَ يُسْحَبُونَ فِي النَّارِ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ ذُوقُوا مَسَّ سَقَرَ" (el-Kamer, 54/48)

“Yüzüstü ateşe sürüklendikleri gün kendilerine, "Cehennemin dokunuşunu tadın!" denecek.”²⁹⁷

Âyette cehennemin dokunuşundan kasıt ateşin vereceği acı ve elemidir. Dokunuş burada sebebi, elem ve acı ise sonucu oluşturmaktadır. Sebep zikredilmiş, sonuç kastedilmiştir. Sebebiyet alakası ile kurulmuş bir mecazi mürsel'dir.²⁹⁸

3.2.2.2. Mecaz-ı Akli

"وَفَجَّرْنَا الْأَرْضَ عُيُونًا فَالْتَقَى الْمَاءُ عَلَىٰ أَمْرٍ قَدْ قُدِرَ" (el-Kamer, 54/12)

“Yeryüzünü pınar pınar fışkırttık. Derken sular takdir edilmiş bir iş için birleşti.”²⁹⁹

Âyette lafzen mecazi gösteren bir Karina olmamakla birlikte aklen suyun yerden değil pınarlardan fışkıracığı durumu bize aittaki mecazi akliyi göstermektedir. Hakiki mefulünden başka bir şeye nispet edildiği için icra nisbetiyle akli mecaz diyebiliriz.³⁰⁰

3.2.3. İstiare

İstiare bir şeyin başka bir şeye mecazen benzetilmesine denir. Yani alakası benzerlik olan mecaz-ı mürsel'dir . Benzetme sebebiyle teşbihe benzeyen istiarede teşbihteki taraflardan bir tanesi bulunur, diğeri hafzedilir. İstiarede vechuşebeh teşbihteki gibi açıkça zikredilmez, sezdirilir. Teşbihte benzetme esas iken, benzerlikleri öne koyuluyor iken; istiarede mübalağa vardır. Aralarındaki benzerlik vurgulanmaz, aynılık

²⁹⁵ Altuntaş-Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meali*, el-Kamer, 54/14.

²⁹⁶ Karamollaoğlu, *Beyan ilmi*, 192.

²⁹⁷ Altuntaş-Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meali*, el-Kamer, 54/48.

²⁹⁸ Karamollaoğlu, *Beyan ilmi*, 171.

²⁹⁹ Altuntaş-Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meali*, el-Kamer, 54/12.

³⁰⁰ Karamollaoğlu, *Meani İlmi*, 109.

iddia edilir. İstiareyi tam anlayabilmek için mecaz-ı Mürsel ve teşbihi anlamış olmak gerekir.³⁰¹

3.2.3.1. İstiarenin Unsurları

İstiarede 5 unsur vardır. Bu unsurları teşbih ile karşılaştırmalı olarak şu şekilde ifade edebiliriz.

kendisinden mâna eğretilenen: müstear minh / müşebbeh bih

kendisine mâna eğretilenen: müstear leh / müşebbeh

eğreti lafız veya terkip: müstear /müşebbehün bihten nakledilerek müşebbehte kullanılan lafız

iki anlam arasındaki ilgi: câmi‘/ vechü şebah

gerçek anlamı kasta engel olan karîne: karîne-i mânia³⁰²

3.2.3.2. İstiarenin Kısımları

İstiare farklı yönlerinin ele alınarak çeşitli kısımlara ayrılabilir. Ancak çalışma yaptığımız ilgili Sûrelerde üç adet örneğimiz olduğu için bu üç örneği içerisine alan kısımları inceleyeceğiz.

3.2.3.2.1. Tarafların Zikri Bakımından

Bir bir istiarede müsteârun minh zikredilirse buna tasrihi istiare. Eğer müsteârun minh hazfedilip müsteârun leh zikrediliyor ise buna mekni istiare denir.

"أَفَرَأَيْتَ الَّذِي تَوَلَّى . وَأَعْطَى قَلِيلًا وَأَكْدَى" (en-Necm, 53/33-34)

"Şimdi yüz çevireni; pek az verip de kaskatı cimrileşeni gördün mü?"³⁰³

Müsteârun minh ilk âyette yüz çeviren; ikinci âyette kaskatı kesilendir. İlk âyette iman etmekten kaçınanlar bir şeyden yüz çevirenlerle benzetilmektedir. Yüz çevirenler âyette yer alırken onların iman etmekten kaçınanlar olduğu âyetin siyak ve sibakından anlaşılmaktadır. İkinci âyette ise cimriler kas katı kesilmeye benzetilmektedir. Cimri de vermesi gerekeni kaskatı elinde tutmaktadır. Kaskatı kesilen âyette geçerken kastettiği

³⁰¹ İsmail Durmuş ve İskender Pala, "İstiare," *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (TDV yayınları, 2001), 23:315-318; Karamollaoğlu, *Beyan Ilmi*, 90-91; Bolelli, *Belağat*, 199-200.

³⁰² Durmuş ve Pala, "İstiare," 2:315-318; Karamollaoğlu, *Beyan Ilmi*, 91-92.

³⁰³ Altuntaş-Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meali*, en-Necm, 53/33-34.

kişinin cimriler olduğu âyetin başındaki az verenler sözü ve âyetin siyak sibakından anlaşılmaktadır. İki âyette de müsteârun minh zikredilmiş, müsteârun leh hazfedilmiştir. İkidi de tasrihi istiarelerdir.³⁰⁴

3.2.3.2.2. Anlaşılması Açısından

İstiare anlaşılması bakımından iki kısımla incelenebilir. Bunlardan âmîyye üzerinde düşünmeye gerek kalmadan çabucak anlaşılan istiarelerdir. Hâssîyye ise üzerinde özellikle düşünerek bir sunuca ulaşılması gereken istiarelerdir.³⁰⁵

"وَفَجَّرْنَا الْأَرْضَ عُيُونًا فَالْتَقَى الْمَاءُ عَلَى أَمْرٍ قَدْ فَرَّ" (el-Kamer, 54/12)

*"Yeryüzünü pınar pınar fışkırttık. Derken sular takdir edilmiş bir iş için birleşti."*³⁰⁶

Âyette yeryüzünden suların fışkırdığı geçmektedir. cümlemin anlamı tam olarak ifade edilebilmesi için yeryüzünden pınarların fışkırdığını söylenmesi gerekirdi. Ancak bu şekilde olağan bir durum ifade edileceği için dikkate şayan olmazdı. Bu yüzden istiare yapılması tercih edilmiştir. Bu âyette istiaresinin anlaşılabilmesi için üzerinde düşünmek tefekkür etmek gerektiği için hâssîyye istiarelerdir.³⁰⁷

3.2.3.2.3. İstiare-i Temsiliyye

İstiare müfred bir benzetme iken istihare-i temsiliye birden fazla iç içe geçmiş benzetme ile mürekkep bir istiarelerdir³⁰⁸.

"فَفَتَحْنَا أَبْوَابَ السَّمَاءِ بِمَاءٍ مُنْهَمِرٍ" (el-Kamer, 54/11)

*"Biz de göğün kapılarını dökülürcesine yağan bir yağmurla açtık."*³⁰⁹

Göğün kapıları (müsteârun minh) zikredilir iken benzetilen bulut (müsteârun leh) hazfedilmiştir. Devamında dökülen su (müsteârun minh) zikredilip, yağmur (müsteârun leh) kastedilmiştir. Âyette iki istiare iç içe geçerek mürekkep bir istiare oluşturmuştur.

³⁰⁴ Sâfi, *El-Cedvel*, 14/54; ed-Derviş, *I'rabu'l-Kur'an*, 7/343.

³⁰⁵ Karamollaoğlu, *Beyan ilmi*, 243.

³⁰⁶ Altuntaş-Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meali*, el-Kamer, 54/12.

³⁰⁷ Karamollaoğlu, *Beyan ilmi*, 245.

³⁰⁸ Bolelli, *Belağat*, 134.

³⁰⁹ Altuntaş-Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meali*, el-Kamer, 54/11.

İstiare-i temsiliyyedir.³¹⁰ Bu sanatla “Buluttan yağmur yağdırdık.” cümlesi yerine “dökülen bir su ile göğün kapılarını açtık.” tercih edilmiştir.

"وَلَا يَخَافُ عُقْبَاهَا" (eş-Şems, 91/15)

"Allah, bunun sonucundan çekinmez de!"³¹¹

Âyette kastın zahiri anlamı olmadığı açıktır. Çünkü Allah Celle celalühü akıbetten ve korkmaktan münezzehtir. Akıbetinden korkmayanlar krallardır. Allah c.c azameti insanların anlayabileceği bir mertebeye istiare edilmiştir. Siyak ve sibaka bakılarak ise korkması gerekenlerin ihanet edenler olduğu açıktır. mürekkep misaller üzerine bu istihare-i temsiliyyedir.³¹²

3.2.4. Kinaye

Kinaye bir şeyi kastedip başka bir şey söylemek anlamına gelir. Cümlelerin gerçek anlamı değil de ifade edilmek istenilen harici bir mananın anlaşılmasıdır. Bunun için bir karineye ihtiyaç vardır. Kinaye lafzına mekniyyun bih, kast olunan manaya mekniyyun anh denir. Bu iki mana arasındaki alakaya da mülazemet denir.³¹³

"فَاعْرِضْ عَنْ مَنْ تَوَلَّى عَنْ ذِكْرِنَا وَلَمْ يُرِدْ إِلَّا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا" (en-Necm, 53/29)

"Öyle ise bizim zikrimizden (Kur'an'dan) yüz çeviren ve dünya hayatından başka bir şey istemeyen kimselerden yüz çevir."³¹⁴

Mekniyyun bih: Dünya hayatından başka bir şey istemeyenler.

Mekniyyun anh: Ahiret hayatına inanmayanlar.

Mülazemet: Sadece dünya hayatını isteyenler, ahirete dair bir şey istemiyorlar demektir. Ahiretten talabi olmayanlar ancak ahirete inanmayanlardır. Bu karine üzerine kinaye yapılmıştır.³¹⁵

"خُشَّعًا أَبْصَارُهُمْ يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ كَأَنَّهُمْ جَرَادٌ مُنتَشِرٌ" (el-Kamer, 54/7)

"Gözleri düşmüş bir halde dağılmış çekirgeler gibi kabirlerden çıkarlar."³¹⁶

³¹⁰ Sâfi, *El-Cedvel*, 14/71; es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 3/283.

³¹¹ Altuntaş-Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meali*, eş-Şems, 91/15.

³¹² Sâfi, *El-Cedvel*, 14/344; ed-Dervîş, *I'rabu'l-Kur'an*, 7/332.

³¹³ Karamollaoğlu, *Beyan ilmi*, 279-280.

³¹⁴ Altuntaş-Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meali*, en-Necm, 53/29.

³¹⁵ ibn Aşûr, *Et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 27/118.

³¹⁶ Altuntaş-Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meali*, el-Kamer, 54/7.

Mekniyyun bih: Gözleri düşmüş.

Meyniyyun anh: Zillet ve hezimet.

Mülazemet: İzzet ve zillet gözlerden anlaşılır gözleri düşmüş derken zillet ve hezimetten kinayedir.³¹⁷

"وَحَمَلْنَاهُ عَلَىٰ ذَاتِ الْوَاحِ وَدُسِّرَ" (el-Kamer, 54/13)

"Biz Nûh'u çivilerle perçinli levhalardan oluşan gemiye bindirdik."³¹⁸

Mekniyyun bih: Perçinli levha.

Meyniyyun anh: Gemi.

Mülazemet: Perçinli levha geminin sıfatıdır. Mevsufun yerine sıfatı gelmiştir. Gemi perçinler ve levhadan yapılmaktadır. Perçinli levha gemiden kinayedir.³¹⁹

3.3. Necm, Kamer ve Şems Sûrelerinde Bedi' İlmi Açısından İncelenmesi

3.3.1. Lafızla İlgili Sanatlar

3.3.1.1. Seci

Seci kumru ve güvercin gibi kuşların nağmelerini tekrarlayarak ötmesi anlamına gelir. Nesirde ifade bölümlerinin sonunun benzer veya aynı harfler olmasıdır Nesirde seci şiirdeki kafiye gibidir³²⁰.

"أَفَرَأَيْتُمُ اللَّاتَ وَالْعُزَّىٰ. وَمَنْوَةَ الثَّالِثَةَ الْآخَرَىٰ. أَلَكُمُ الذَّكَرُ وَلَهُ الْأُنثَىٰ. تِلْكَ إِذَا قِسْمَةٌ ضِيزَىٰ" (en-Necm, 53/19-22)

"Lât ve Uzza'ya ve diğer üçüncüsü Menat'a ne dersiniz? Erkek size de, dişi O'na mı? Öyle ise bu çok insafsızca bir paylaştırmadır."³²¹

"الْعُزَّىٰ", "الْأُنثَىٰ" ve "الْآخَرَىٰ" kelimeleri vezin ve son harf açısından tam uyumlu iken "ضِيزَىٰ" kelimesi onlardan farklı kalmaktadır. Ancak nesirde secide anlam lafıza tabi iken Kur'an-ı Kerim'de lafız manaya tabi olduğu için son kelime seciye uygun

³¹⁷ Sâfi, *El-Cedvel*, 14/67.

³¹⁸ Altuntaş-Şahin, *Kur'an-ı Kerim Mealî*, el-Kamer, 54/13.

³¹⁹ Sâfi, *El-Cedvel*, 14/71; ed-Derviş, *I'rabu'l-Kur'an*, 7/352; es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 3/283.

³²⁰ İsmail Durmuş, "Seci," in *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2009), 36:273-275; Fatma Serap Karamollaoğlu, *Bedi' İlmi* (İstanbul: İşaret yayınları, 2018), 163.

³²¹ Altuntaş-Şahin, *Kur'an-ı Kerim Mealî*, en-Necm, 53/19-22.

görülmektedir. Çünkü anlamın tamam olması için garip bir kelime olan “ضَيْرَى”nın kullanılması âyette geçen “garip taksim”³²² e atfen uygundur.³²³

3.3.1.1.1. Mutarraf Seci

İfade bölümlerinin sonunun farklı vezinle ama aynı harfte olmasına mutarraf seci denir.³²⁴

"إِفْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ. وَإِنْ يَرَوْا آيَةً يُغْرَضُوا وَيُقُولُوا سِحْرٌ مُسْتَمِرٌّ" (el-Kamer, 54/1-2)

"Kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı. Onlar bir mucize görseler yüz çevirirler ve "Süregelen bir sihirdir" derler."³²⁵

"ز" ve "مُسْتَمِرٌّ" kelimeleri vezin olarak farklı olmakla birlikte son harfkeri "ز" olması yönünden ortaktır. Mutarraf secidir.³²⁶ Kamer Sûresinin tamamı "ز" harfi üzere mutarraf secidir.

"أَفَمِنْ هَذَا الْحَدِيثِ تَعْجَبُونَ. وَتَضْحَكُونَ وَلَا تَبْكُونَ. وَأَنْتُمْ سَامِدُونَ" (en-Necm, 53/59-61)

"Şimdi siz gaflet içinde eğlenerek bu söze mi (Kur'an'a mı) şaşıyorsunuz, gülüyorsunuz da ağlamıyorsunuz?"³²⁷

"وَن" üzerine mutarraf secidir. "تَعْجَبُونَ" ve "سَامِدُونَ" kelimeleri "وَن" üzerine mutarraf secidir.

Necm Sûresinin büyük çoğunluğu "وَن" harfi üzere mutarraf secidir.³²⁸

3.3.1.1.2. Mütevażî Seci

İfade bölümlerinin sonunun hem vezinde hem son harfte aynı olmasına mütevażî seci denir.³²⁹

"قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّيْهَا. وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّيْهَا" (eş-Şems, 91/9-10)

"Nefsini arındıran kurtuluşa ermiştir. Onu kötülüklere gömüp kirleten kimse de ziyana uğramıştır."³³⁰

³²² Ayette geçen garip taksim: Müşriklerin erkekleri kendilerine, dişileri Allah'a nisbet etmesi.

³²³ Karamollaoğlu, *Bedi' ilmi*, 164.

³²⁴ Bolelli, *Belağat*, 450.

³²⁵ Altuntaş-Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meali*, el-Kamer, 54/1-2.

³²⁶ Karamollaoğlu, *Bedi' ilmi*, 167.

³²⁷ Altuntaş-Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meali*, en-Necm, 53/59-61.

³²⁸ 28,29,44,57,58,59,60,61,62 hariç.

³²⁹ Bolelli, *Belağat*, 451.

³³⁰ Altuntaş-Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meali*, eş-Şems, 91/9-10.

“زَكِيَّهَا” ve “دَسِيَّهَا” kelimeleri hem vezinde hem son harfte aynı olmasına mütevacî secidir.³³¹

Şems Sûresinde ayrıca “طَحِيَّهَا”³³²; “بَطْعُوِيَّهَا”³³³; “أَسْفِيَّهَا” kelimelerinde de mütevacî seci vardır.

"وَالنَّجْمُ إِذَا هَوَىٰ . مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوَىٰ" (en-Necm, 53/1-2)

“Battığı zaman yıldıza andolsun ki, arkadaşınız (Muhammed haktan) sapmadı ve azmadı.”³³⁴

“هَوَى” ve “غَوَى” kelimeleri hem vezinde hem son harfte aynı olmasına mütevacî secidir.

Necm Sûresinde ayrıca “أَذْنَى”³³⁵; “رَأَى”³³⁶; “وَالْأَنْثَى”³³⁷; “تُثْنَى”³³⁸; “الْأُخْرَى”³³⁹; “الْأَزْفَى”³⁴⁰; “كَاشِفَةُ” kelimelerinde de mütevacî seci vardır.

"إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا فِي يَوْمٍ نَحْسٍ مُّسْتَمِرٍّ . تَتَزَعْجُ النَّاسُ كَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ نَخْلٍ مُّنْقَعِرٍ" (el-Kamer, 54/19-20)

“Biz onların üstüne, uğursuzluğu sürekli bir günde gürültülü ve dondurucu bir rüzgar gönderdik. İnsanları köklerinden sökülmüş hurma kütükleri gibi kaldırıp atıyordu.”³³⁹

“مُسْتَمِرٌّ” ve “مُنْقَعِرٍ” kelimeleri hem vezinde hem son harfte aynı olmasına mütevacî secidir.

Kamer Sûresinde ayrıca “مُسْتَمِرٌّ”³⁴⁰; “بِالنُّدْرِ”³⁴¹; “وَسُعْرٍ”³⁴²; “الْمُحْتَظَرِّ”³⁴³; “مُذَكِّرٍ”³⁴⁴; “بِسَحَرٍ”³⁴⁵; “شَكَرٍ” kelimelerinde de mütevacî seci vardır.

³³¹ Karamollaoğlu, *Bedi' ilmi*, 169.

³³² eş-Şems, 91/5-6.

³³³ eş-Şems, 91/11-12.

³³⁴ Altuntaş-Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meali*, en-Necm, 53/1-2.

³³⁵ en-Necm, 53/9-10.

³³⁶ en-Necm, 53/11-12.

³³⁷ en-Necm, 53/45-46-47.

³³⁸ en-Necm, 53/57-58.

³³⁹ Altuntaş-Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meali*, el-Kamer, 54/19-20.

³⁴⁰ el-Kamer, 54/2-3.

³⁴¹ el-Kamer, 54/23-24.

³⁴² el-Kamer, 54/31-32.

³⁴³ el-Kamer, 54/34-35.

3.3.1.1.3. Murassa' Seci

İfade bölümlerinde lafızların hepsinin ya da çoğunun vezin ve kafiye açısından denk olmasıdır.³⁴⁴

"وَالشَّمْسُ وَضُحَاهَا. وَالْقَمَرُ إِذَا تَلَّيَهَا. وَالنَّهَارُ إِذَا جَلَّيَهَا. وَاللَّيْلُ إِذَا يَغْشَاهَا. وَالسَّمَاءُ وَمَا بَنِيهَا. وَالْأَرْضُ وَمَا طَحَاهَا. وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّيَهَا. فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا. قَدْ أَفْلَحَ مَنْ رَكَّيَهَا. وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّيَهَا. كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِطَغْوَاهَا. إِذِ انْبَعَثَ أَشْقَاهَا. فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ نَاقَةَ اللَّهِ وَسُقْيَاهَا. فَكَذَّبُوهُ فَعَقَرُوهَا فَدَمْدَمَ عَلَيْهِمْ رَبُّهُمْ بِذُنُوبِهِمْ فَحَسَّاهَا. إِذْ يَخَافُ غَضَاهَا" (eş-Şems, 91/Tamamı)

Son kelimelerin sonlarının aynı vezin ve harflerle bitmesi ve âyetlerin tamamında vezinlerin çoğu denk olduğu için murassa' Secidir.

3.3.1.1.4. Kısa Seci

İfade bölümlerinde lafızların en az iki en fazla on kelime olduğu secilere kısa seci denir.³⁴⁵

"اِفْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَالنَّشَقُ الْقَمَرُ. وَإِنْ يَرَوْا آيَةً يُعْرَضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُسْتَمِرٌّ. وَكَذَّبُوا وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ وَكُلُّ أَمْرٍ مُسْتَقَرٌّ. وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنَ الْأَنْبَاءِ مَا فِيهِ مُزْدَجَرٌ. حِكْمَةٌ بَالِغَةٌ فَمَا تُغْنِ النُّذُرُ. فَتَوَلَّى عَنْهُمْ يَوْمَ يَدْعُ الدَّاعِ إِلَى شَيْءٍ نَكِيرٍ" (el-Kamer, 54/1-6)

Ayrıca kamer Sûresinde bütün âyetler en fazla on kelime olduğu için bütün seciler kısa secidir. Necm Sûresinde ilk 22 âyet, 24 ve 25. âyet ve 33-62 arası âyetler de 10 kelimeden kısa olduğu için yer alan seciler kısa secidir. Şems Sûresinin de tamamı kısa secidir.

3.3.1.1.5. Uzun Seci

İfade bölümlerinde lafızların en az 11 kelime olduğu secilere uzun seci denir.³⁴⁶

"وَمَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا. فَأَعْرِضْ عَنْ مَنْ تَوَلَّى عَنْ ذِكْرِنَا وَلَمْ يُرِدْ إِلَّا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا. ذَلِكَ مَبْلَغُهُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اهْتَدَى. وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ أَسَاؤُا بِمَا عَمِلُوا وَيَجْزِيَ الَّذِينَ أَحْسَنُوا بِالْحُسْنَى. الَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ إِلَّا اللَّمَمَ إِنَّ رَبَّكَ وَاسِعُ الْمَغْفِرَةِ هُوَ أَعْلَمُ بِكُمْ إِذْ أَنْشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَإِذْ أَنْتُمْ أَجْنَةٌ فِي بُطُونِ كَبَابِرِ الْأُمَّهَاتِكُمْ فَلَا تُزَكُّوا أَنْفُسَكُمْ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اتَّقَى" (en-Necm, 53/28-32)

³⁴⁴ Bolelli, *Belağat*, 447–48.

³⁴⁵ Durmuş, "Seci," 36:273-275.

³⁴⁶ Karamollaoğlu, *Bedi' Ilmi*, 173.

Âyetler son harfleri itibari ile mutarraf, kelime sayıları itibari ile uzun secidir.

3.3.1.2. Lüzûm Mâ Lâ Yelzem

Fasıla veya kâfiye harfinden önce gerekmediği halde aynı harfin getirilmesidir.

إِفْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ . وَإِنْ يَرَوْا آيَةً يُغْرَضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُسْتَمِرٌّ (el-Kamer, 54/1-2)

Âyetlerin sonunda “مِرٌ” gelmiştir. Burada “رٌ” harfi fasıla harfi iken “م” lüzûm mâ lâ yelzem olmuştur.³⁴⁷

3.3.1.3. Cinas

İfade bölümlerinde söylenişleri aynı veya yakın olan lafızların farklı anlamlarda kullanılmasını cinas denir.

3.3.1.3.1. Tam Cinas

وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَىٰ . مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوَىٰ . وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ (en-Necm, 53/1,3)

“Battığı zaman yıldıza andolsun ki, arkadaşınız (Muhammed haktan) sapmadı ve azmadı. O, nefis arzusu ile konuşmaz.”³⁴⁸

“هَوَىٰ” kelimesi ilk âyette batmak, üçüncü âyette nefis arzusu anlamında kullanılmıştır. Kelimeler tam olarak aynı olduğu için tam cinastır.³⁴⁹

3.3.1.3.2. Nâkıs Cinas

وَأَنَّهُ هُوَ أَغْنَىٰ وَأَقْنَىٰ (en-Necm, 53/48)

“Şüphesiz O, başkalarına muhtaç olmaktan kurtardı ve varlık sahibi kıldı.”³⁵⁰

“أَغْنَىٰ” ve “أَقْنَىٰ” kelimeleri farklı anlamlar taşımakla birlikte vezin ve harf sayıları aynı olup sadece bir harfleri farklı olduğu için nâkıs cinastır.³⁵¹

3.3.1.3.3. Cinâs-ı İştikâk

Lafızların türemesi yoluyla oluşan cinasa cinâs-ı iştikâk denir.³⁵²

أَزِفَتِ الْأَرْفَةُ (en-Necm, 53/57)

³⁴⁷ Karamollaoğlu, *Bedi' İlmi*, 182.

³⁴⁸ Altuntaş-Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meali*, en-Necm, 53/1,3.

³⁴⁹ es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 3/272.

³⁵⁰ Altuntaş-Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meali*, en-Necm, 53/48.

³⁵¹ es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 3/273.

³⁵² Bolelli, *Belâgat*, 428.

“Yaklaşmakta olan (Kıyamet iyice) yaklaştı.”³⁵³

“أ- ز- ف” kökünden türeyen iki kelşme arasında oluştuğu için cinâs-ı iştikâktır.³⁵⁴

“فَتَوَلَّ عَنْهُمْ يَوْمَ يَدْعُ الدَّاعِ إِلَى شَيْءٍ نَكْرٍ” (el-Kamer, 54/6)

“O halde sen de onlardan yüz çevir. Onlar, o davetçinin (İsrafil'in benzeri görülmemiş) bilinmedik (korkunç) bir şeye çağırdığı gün (kabirlerden çıkarlar.)”³⁵⁵

“يَدْعُ” ve “الدَّاعِ” kelimeleri aynı kökten türediği için cinâs-ı iştikâktır.³⁵⁶

3.3.2. Manayla İlgili Sanatlar

3.3.2.1. Tıbâk

Tezat olarak da bilinen tıbâk kelimada iki zıt şeyi bir arada zikretmek olarak tanımlanabilir.³⁵⁷

3.3.2.1.1. Tıbâk-I İcâb

Tıbâki oluşturan kelimelerden ikisi de müspet veya menfi ise tıbâk-ı İcâb denir.

“فَبِئْه الْأَخْرَةُ وَالْأُولَى” (en-Necm, 53/57)

“Oysa, Ahiret de dünya da Allah'ındır.”³⁵⁸

“الأخرة” ve “والأولى” kelimeleri “ilk ve son” ve “dünya ve ahiret” anlamlarında zıt anlam taşıdığı ve iki kelime de olumlu geldiği için tıbâk-ı İcâb olmuştur.³⁵⁹

Necm Sûresinde aynı şekilde “صَلَّ-” (yolundan sapan-hidâyete eren)³⁶⁰, “أَصْحَكَ-” , “وَأَبْكَى” , “أَمَات-” , “أَحْيَا” , “الذَّكَر-” , “وَأَعْطَى-” , “وَأَكْدَى” , “وَالْأُنْثَى” (güldürür-ağlatır; öldürür-diriltir ; erkek-dişi)³⁶² kelimeleri de tıbâk-ı İcâbtır.

“وَكُلُّ صَغِيرٍ وَكَبِيرٍ مُسْتَطَرٌ” (el-Kamer, 54/53)

³⁵³ Altuntaş-Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meali*, en-Necm, 53/57.

³⁵⁴ es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 3/273.

³⁵⁵ Altuntaş-Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meali*, el-Kamer, 54/6.

³⁵⁶ es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 3/283.

³⁵⁷ Karamollaoğlu, *Bedi' ilmi*, 15, 24.

³⁵⁸ Altuntaş-Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meali*, en-Necm, 53/57.

³⁵⁹ es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 3/272..

³⁶⁰ En-Necm, 53/30; es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 3/272..

³⁶¹ En-Necm, 53/34; ed-Derviş, *I'rabu'l-Kur'an*, 7/343.

³⁶² En-Necm, 53/43-45; ed-Derviş, *I'rabu'l-Kur'an*, 7/343; es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 3/272; Karamollaoğlu, *Bedi' ilmi*, 21, 24; Bolelli, *Belağat*, 474.

“Küçük, büyük her şey satır satır yazılmıştır.”³⁶³

“وَكَبِيرٍ” ve “صَغِيرٍ” kelimeleri “büyük ve küçük” anlamına geldiğinden tıbâk-ı Îcâb olmuştur.³⁶⁴

(eş-Şems, 91/1-4) وَالشَّمْسُ وَضُحَاهَا. وَالْقَمَرُ إِذَا تَلِيهَا. وَالنَّهَارُ إِذَا جَلِيهَا. وَاللَّيْلُ إِذَا يَغْشَاهَا

“Güneşe ve onun aydınlığına andolsun, Onu izlediğinde Ay'a andolsun, Onu ortaya çıkardığında gündüze andolsun, Onu bürüdüğünde geceye andolsun,”³⁶⁵

“وَالنَّهَارُ” ve “وَاللَّيْلُ” (gündüz-gece) kelimeleri de tıbâk-ı Îcâbtır.³⁶⁶ “وَتَقْوَاهَا” (kötülüğe dalma-kötülükten sakınma)³⁶⁷ kelimeleri de bu sanata örnektir.

3.3.2.1.2. Tıbâk-I Selb

“وَتَضْحَكُونَ وَلَا تَبْكُونَ” (en-Necm, 53/60)

“Gülüyorsunuz da ağlamıyorsunuz?”³⁶⁸

“وَتَضْحَكُونَ” ve “وَلَا تَبْكُونَ” kelimelerinden biri müsbet biri menfi olduğu için tıbâk-ı selbidir.³⁶⁹

3.3.2.2. Mukâbele

Bazı alimler mukâbeleyi tıbâktan bir cüz olarak görür bazı alimler ise müstakil bir sanat olarak ele alır. Tıbâk a benzeyen zıt anlamlar yer alırken ondan farklı olarak mukabil sözler de yer almaktadır.³⁷⁰

“وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ أَسَاءُوا بِمَا عَمِلُوا وَيَجْزِيَ الَّذِينَ أَحْسَنُوا”
“بِالْحُسْنَى” (en-Necm, 53/31)

³⁶³ Altuntaş-Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meali*, el-Kamer, 54/53.

³⁶⁴ Bolelli, *Belağat*, 470; es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 3/283.

³⁶⁵ Altuntaş-Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meali*, eş-Şems, 91/1-4.

³⁶⁶ es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 3/548.

³⁶⁷ Eş-Şems, 91/8.

³⁶⁸ Altuntaş-Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meali*, en-Necm, 53/60.

³⁶⁹ Karamollaoğlu, *Bedi' İlmi*, 182; es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 3/272.

³⁷⁰ Bolelli, *Belağat*, 481; Karamollaoğlu, *Bedi' İlmi*, 33.

“Göklerdeki her şey, yerdeki her şey Allah'ındır. (Bu) kötülük edenleri yaptıklarıyla cezalandırması, iyilik edenleri de daha güzeliyle mükafatlandırması için (böyle)dir.”³⁷¹

“وَيَجْزِي الَّذِينَ أَحْسَنُوا بِالْحُسْنَى” ve “لَيَجْزِي الَّذِينَ أَسَاءُوا بِمَا عَمِلُوا” ifadeleri ile kötülük edenleri yaptıklarıyla cezalandırması, iyilik edenleri de daha güzeliyle mükafatlandırması birbirine karşılık ve birbiri ardınca söylenmiş sözlerdir. Bu yüzden mukabalaye örnektir.³⁷²

Necm Sûresinde “وَأَبْكَى”- “أَضْحَكَ” , “أَمَات”- “أَحْيَا” (ağlatır-güldürür; öldürür-diriltir)³⁷³ kelimeleri de tıbâk-ı Îcâb iken; “وَأَبْكَى”- “أَمَات” , “أَضْحَكَ”- “أَحْيَا” (ağlatır-öldürür ;güldürür -diriltir) sözleri birbirine mukabil söylendikleri için mukâbele ye de örnektir.³⁷⁴

“إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي ضَلَالٍ وَسُعْرٍ ... إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَنَهْرٍ” (el-Kamer, 54/47,54)

“Şüphesiz suçlular (müşrikler) sapıklık ve ateşler içindedirler. ... Şüphesiz Allah'a karşı gelmekten sakınanlar cennetlerde, ırmak başlarındadırlar.”³⁷⁵

Âyette “فِي جَنَّاتٍ” ve “فِي ضَلَالٍ وَسُعْرٍ” ile müşrik ve muttakiler, “الْمُتَّقِينَ” ve “الْمُجْرِمِينَ” ile de onların halleri birbiri mukabilince yer almıştır.³⁷⁶

“وَالشَّمْسُ وَضُحَاهَا . وَالْقَمَرُ إِذَا تَلَّيَهَا . وَالنَّهَارُ إِذَا جَلَّيَهَا : وَاللَّيْلُ إِذَا يَغْشَاهَا . وَالسَّمَاءُ وَمَا بَنِيهَا . وَالْأَرْضُ وَمَا طَحَاهَا . وَنَفْسٌ وَمَا سَوَّيَهَا : فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا . قَدْ أَفْلَحَ مَنْ رَزَاهَا . وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّيَهَا” (eş-Şems, 91/1-10)

“Güneşe ve onun aydınlığına andolsun, Onu izlediğinde Ay'a andolsun, Onu ortaya çıkardığında gündüze andolsun, Onu bürüdüğünde geceye andolsun, Göğe ve onu bina edene andolsun, Yere ve onu yayıp döşeyene andolsun, Nefse ve onu düzgün bir biçimde şekillendirip ona kötülük duygusunu ve takvasını (kötülükten sakınma yeteneğini) ilham edene andolsun ki, nefisini arındıran kurtuluşa ermiştir. Onu kötülüklerle gömüp kirleten kimse de ziyana uğramıştır.”³⁷⁷

³⁷¹ Altuntaş-Şahin, Kur'an-ı Kerim Meali, en-Necm, 53/31.

³⁷² es-Sâbûnî, Safvetü't-Tefâsîr, 3/272.

³⁷³ En-Necm, 53/43-44.

³⁷⁴ Sâfî, El-Cedvel, 14/59; Bolelli, Belağat, 488.

³⁷⁵ Altuntaş-Şahin, Kur'an-ı Kerim Meali, el-Kamer, 54/47,54.

³⁷⁶ es-Sâbûnî, Safvetü't-Tefâsîr, 3/283.

³⁷⁷ Altuntaş-Şahin, Kur'an-ı Kerim Meali, eş-Şems, 91/1-10.

İlk iki âyette, doğan güneş ve onu izleyen ay; 3. ve 4. Âyetlerde zuhur eden gündüz ve bürünen gece; 5. Ve 6. Âyetlerde bina edilen gök ve yayılan yer; 7. Ve 8. Âyetlerde nefsi bozan ve nefse iyiyi kötüyü ilham eden; 9. Ve 10 âyetlerde ise nefsi temizleyen kurtuluşa ermesi ve nefsi kirletenin ziyana uğraması birbiri mukabilince söylenmiştir. Mukâbelenin örnekleridir.³⁷⁸

3.3.2.3. Murâ'atü'n Nazîr

Kelamda tezat haricinde münasebetle lafız ve manaları bir araya getirme sanatına Murâ'atü'n nazîr denir.³⁷⁹ Bu münasebet lafızlar arasında manalar arasında veya mana lafız arasında olabilir.

"الْكُمُ الذَّكْرُ وَلَهُ الْأُنْثَى . تِلْكَ إِذَا قَسَمَةٌ ضَيْرَى" (en-Necm, 53/22)

*"Erkek size de, dişi O'na mı? Öyle ise bu çok insafsızca bir paylaştırmadır."*³⁸⁰

Erkek çocuklarını önemseyip kız çocuklarını toprağa gömen bir kavmin putların Allah'ın kızı olduğu iddiası ile, kendi hor gördükleri cinsi Allah'a nispet etmeleri saçma ve garip bir durum olduğu için âyetin sonundaki "ضَيْرَى" kelimesi garip bir lafız olarak gelmiştir.³⁸¹ Bu âyette mana ve lafzın uyumu mevcut olduğu için Murâ'atü'n nazîrdir.

"كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا كُلِّهَا فَأَخَذْنَاهُمْ أَخَذَ عَزِيزٌ مُّقْتَدِرٌ" (el-Kamer, 54/42)

*"Bütün âyetlerimizi yalanladılar. Biz de onları mutlak güç ve iktidar sahibinin yakalaması gibi yakaladık."*³⁸²

"مُقْتَدِرٌ" kelimesi "قَدِيرٌ" kelimesinden daha kuvvetli bir kelime olduğu için manaya uygun gelmiştir.³⁸³

3.3.2.4. Tecâhül-i ârif

"فَقَالُوا أَبَشَرًا مِّنَّا وَاحِدًا نَّتَّبِعُهُ إِنَّا إِدَّا لَفِي ضَلَالٍ وَسُعُرٍ" (el-Kamer, 54/24)

*"İçimizden bir insana mı uyacağız? (Asıl) o takdirde biz apaçık bir sapıklık ve delilik içine düşmüş oluruz."*³⁸⁴

³⁷⁸ es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 3/549; Karamollaoğlu, *Bedi' İlmi*, 34.

³⁷⁹ Bolelli, *Belağat*, 489.

³⁸⁰ Altuntaş-Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meali*, en-Necm, 53/22.

³⁸¹ Sâfi, *El-Cedvel*, 14/47; ed-Derviş, *I'rabu'l-Kur'an*, 7/331-332.

³⁸² Altuntaş-Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meali*, el-Kamer, 54/42.

³⁸³ Karamollaoğlu, *Bedi' İlmi*, 47.

³⁸⁴ Altuntaş-Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meali*, el-Kamer, 54/24.

Semud kavmi kendilerine gönderilen ve bir beşer olan peygambere uymalarının emredildiğini bildikleri halde, küçümsemek amacıyla bilmiyormuş gibi tekrar sormuşlardır. Bu durum tecâhül-i ârife güzel bir örnek teşkil etmiştir.³⁸⁵

3.3.2.5. Tekrir

"وَلَقَدْ تَرَكْنَاهَا آيَةً فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ . فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذْرٍ . وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ" (el-Kamer, 54/15-17)

*“Andolsun, biz onu (tufan olayını) bir ibret olarak bıraktık. Var mı düşünüp öğüt alan? Benim azabım ve uyarılarım nasılmış (gördüler)! Andolsun biz, Kur'anı düşünüp öğüt almak için kolaylaştırdık. Var mı düşünüp öğüt alan?”*³⁸⁶

15. ve 17. Âyetlerde yer alan “فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ” tekrar edilmiştir. Bu tekrar yeniden işitmenin öğrenmeye/anlamaya faydası amacıyla yapılmıştır.³⁸⁷

"كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ بِالنُّذْرِ . إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ حَاصِبًا إِلَّا آلَ لُوطٍ نَجَّيْنَاهُمْ بِسَحَرٍ . نِعْمَةً مِنْ عِنْدِنَا كَذَلِكَ نَجْزِي مَنْ شَكَرَ . وَلَقَدْ أَنْذَرَهُمْ بَطْشَتَنَا فَتَمَارَوْا بِالنُّذْرِ . وَلَقَدْ رَاودُوهُ عَنْ ضَيْفِهِ فَطَمَسْنَا أَعْيُنَهُمْ فَذُوقُوا عَذَابِي وَنُذْرٍ . وَلَقَدْ صَبَّحَهُمْ بُكْرَةً عَذَابٌ مُسْتَقَرٌّ . فَذُوقُوا عَذَابِي وَنُذْرٍ . وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ . وَلَقَدْ جَاءَ آلَ فِرْعَوْنَ النُّذْرُ" (El-Kamer, 54/33-41)

*“Lût kavmi de uyarıcıları yalanladı. Şüphesiz biz de üzerlerine taşlar savuran bir rüzgar gönderdik. Yalnız Lût'un ailesi başka. Katımızdan bir nimet olarak bir seher vakti onları kurtardık. Şükredenleri işte böyle mükafatlandırırız. Andolsun, Lût onları bizim şiddetli azabımızla uyardı. Fakat onlar bu uyarıları kuşkuyla karşıladılar. Andolsun, onlar onun (meleklerden olan) misafirlerinden nefislerindeki kötü arzuları tatmin etmek istediler. Biz de onların gözlerini silme kör ettik. "Haydi azabımı ve uyarılarımı tadın!" dedik. Andolsun, onlara sabahleyin erkenden kalıcı bir azap geldi. "Haydi azabımı ve uyarılarımı tadın!" dedik. Andolsun, biz Kur'an'ı düşünüp öğüt almak için kolaylaştırdık. Var mı düşünüp öğüt alan? Andolsun, Firavun'un ailesine de uyarıcılar gelmişti.”*³⁸⁸

³⁸⁵ Karamollaoğlu, *Bedi' ilmi*, 112.

³⁸⁶ Altuntaş-Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meal*, el-Kamer, 54/15-17.

³⁸⁷ ed-Derviş, *I'rabu'l-Kur'an*, 7/353.

³⁸⁸ Altuntaş-Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meal*, el-Kamer, 54/33-41.

“نُذِرُ” kelimesi 5 defa geçmektedir. Bu tekrilde amaç insanların alışlagelmiş gafletini hatırlatmaktır. İnsanlar bu gaflet ile hiçbirşey göremeyecek hale gelmişlerdir. Bu tekrar ile gaflet hali müthiş bir şekilde gözler önüne serilmiştir.³⁸⁹



³⁸⁹ ed-Derviş, *I'rabu'l-Kur'an*, 7/361.

SONUÇ

Yıldız, ay ve güneş kavramlarının tarih boyunca insanların hayatında edindiği yer üzere yola başladığımız çalışmamızda Sûreler Necm, Kamer ve Şems kelimelerini ilk âyetlerinde ihtiva etmek Sûretiyle başlasalar da içlerinde bu kelimelerin birer tasvirinden başka gök cisimlerine dair hiçbir konu yer almamaktadır. Çalışmamız için yola çıkış gayemize lafzi olarak ulaşamamış görünsek de mana olarak tarihte insanların inançlarında yer alan gök cisimlerine yemin edilerek İslamın inanç konularına delil getirilmiştir.

Çalışmamızda yer alan Sûreler Mekki olmaları itibarıyla inanç konularını içermektedirler. Necm yani yıldız nübüvvetin delili, kamer yani ay nübüvvetin ve nebinin mucizesinin delili, Şems yani güneş ise zıtları yaratan ve akıbeti(ahireti)n sahibi Allah’a iman delili olarak Sûrelerde yer almaktadırlar. Tarihin en başlarından bu yana insanların Allah’a şirk koştukları varlıkların Allah tarafından onlara delil getirilerek yemin edilmesi Kur’an’ın belâgatının müthiş bir örneği olmuştur.

Bu Sûreleri konu, âyet uzunlukları, âyet sonu fasılları ve sanatsal yoğunlukları ile birbirine çok yakın ve uyum içerisindedirler.

Başka bir tenasüb ise her Sûrenin bir ilim üzere öne çıkması ve üç Sûrenin birlikte -çok azı hariç- bütün belâgat sanatlarını ihtiva etmesidir. Necm Sûresi meani ilminin sanatlarını yoğun bir şekilde içerirken, kamer Sûresi ise beyan ilminin sanatlarını yoğun şekilde içermektedir. Şems Sûresi ise âyet sayısına nisbeten bakıldığında en yoğun bedi’ sanatı içeren Sûredir.

Çalışmamızın sonucunda yüce Kur’an’ın ihtiva ettiği belîğ sanatları ve derin manaları bir yönden daha anlamış ve Necm, Kamer ve Şems Sûrelerini anlamada yolumuzu belâgat ile aydınlatmış olduk. O zaman bizler de belâgatın incelikleri ile bize sunulan delil ve manaları daha iyi anlamalı, bize yapılan uyarıları tüm şiddeti ile algılamalıyız.

KAYNAKÇA

- Akdemir, Hikmet. “Belâgat İlmi ve Kur’an Tefsirindeki Yeri”. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (1996): 149.
- Akdemir, Hikmet. *Belâgat*. İstanbul: Nizamiye Akademi Yayınları, 2016.
- Ateş, Süleyman. *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*. İstanbul: Yeni ufuklar Neşriyat, 1991.
- Aydın, Hayati. “21. Asrın Perspektifinden Kur’ân’ın İ’cazı (Eşsizliği)”. *İslami Araştırmalar Dergisi* 24/2 (2013): 85–107.
- Bolelli, Nusrettin. *Belâgat*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2009.
- Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Usûlü*. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 1989.
- Çetin, Abdurrahman. “Tilâvet Secdesi”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 157:59. Ankara: TDV Yayınları, 2012. <https://islamansiklopedisi.org.tr/tilavet-secdesi>.
- Demirci, Muhsin. *Tefsir Usûlü*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2011.
- Duman, Zeki. *Beyânu’l-Hak: Kur’an’ın Nuzul Sırasına Göre Tefsiri*. Ankara: Fecr Yayınları, 2006.
- Durmuş, İsmail, İskender Pala. “İstiare.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 315–18. Ankara: TDV Yayınları, 2001.
- Durmuş, İsmail. “Meani.” *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 28:204-208. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Durmuş, İsmail. “Seci.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 36:273-275. Ankara: TDV Yayınları 2009.
- ed-Derviş, Muhyiddin. *I’rabu’l-Kur’an i’l-Kerim ve beyanuhu*. Beyrut: Daru İbn 3
- Ekinci, Kutbettin. “Kur’ân’da Hazf”. Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, 2013.
- el-Bağdâdî, Abdulkâdir b. Ömer. *Hizânetu’l-Edeb ve Lubbu Lubâbi Lisâni’l-Arab*, çeviren Abdusselam Muhammed Hârûn, Kahire: Mektebetu’l-Hâncî, 1984.
- el-Beyzavî, Kadı Abdullah b. Ömer. *Envârü’t- Tenzîl*. Beyrut: Daru’l-Fikr, 1996.
- el-Haşimi, Seyyid Ahmed. *Cevahiru’l-Belâga*. Kahire: Daru’l-Hadis, 2013.
- Elmalılı, Hamdi Yazır. *Hak Dîni Kur’an Dili*. İstanbul: Nebioğlu Basımevi, 1960.
- er-Râzi, Fahrüddin. *Tefsir-i Kebir Mefâtihi’l-Gayb*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1991.
- Ertuğrul, Osman. “Belâgatta Meânî İlmi”. *Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 5 (2015): 155–80.
- es-Sâbûnî, Ali. *Safvetü’t-Tefâsîr*. Kahire: Dar’ul Hadis, 1976.
- es-Sekkâki, Ebû Yakub Yûsuf b. Ebî Bekir. *Miftâhu’l-Ulûm*. Lübnan: Daru’l Kütübü’l-İlmiyye, 2014.
- et-Taberi, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir. *Taberi Tefsiri*. İstanbul: Hisar Yayınevi, 1996.
- ez-Zemahşerî, Ebû’l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî. *El-Keşşâf*. Beyrut: daru’l Kitabı’l Arabî, 1407.
- Hacımüftüoğlu, Nasrullah. “Bedi’”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 1992.
- Hacımüftüoğlu, Nasrullah. “Beyân”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 6:22–23. Ankara: TDV Yayınları, 1992.
- İbn Aşûr, Muhammed Tahir. *Et-Tahrîr ve’t-Tenvîr*. Tunus: Dâr-u Sahnûn, 1997.

- Karakuş, Yasin. “Kur’ân-I Kerim’in Belâgat Yönü Ve İhlas Sûresi’nin Belâgat Yönünden İncelenmesi”. *Social Sciences Studies Journal*. 5/45 (January 1, 2019): 5254–59. <https://doi.org/10.26449/sssj.1771>.
- Karaman, Hayreddin vd. *Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*. Ankara: DİB yayınları, 2007.
- Karamollaoğlu, Fatma Serap. *Bedi’ İlmi*. İstanbul: İşaret yayınları, 2018.
- Karamollaoğlu, Fatma Serap. *Beyan İlmi*. İstanbul: İşaret yayınları, 2018.
- Karamollaoğlu, Fatma Serap. *Meani İlmi*. İstanbul: İşaret yayınları, 2013.691
- Kaya, Mahmut. “Ay”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, . İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Kılıç, Hulusi. “Belâgat”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 5:380-383. Ankara: TDV Yayınları, 1992.
- Koç, Mehmet Akif. “Necm Sûresinin Tefsirinde Bazı Tarihi Sorunlar Üzerine”. *İslamiyat Dergisi*. 6/1 (2003): 165–71.
- Kur’an-ı Kerim Meali*. Çev. Altuntaş, Halil ve Muzaffer Şahin, Ankara: Yenigün Matbaacılık, 2011.
- Kurtûbî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmet. *El-Camî Li Ahkâmî’l-Kur’an*. Kahire: Daru’l-Kütûbî’l-Arabî, 1967.
- Kutub, Seyid. *Fi Zilali’l-Kur’an*. İstanbul: Hikmet Yayınları, 1979.
- Mevdûdî, Ebu’l-Âlâ. *Tefhimü’l-Kur’an*. Muhammed Han Kayânî, Yusuf Karaca, Nazife Şişman, İsmail Bosnalı, Ali Ünal, Hamdi Aktaş, İstanbul: İnsan Yayınları, 1987.
- Mukatil b. Süleyman, Ebi’l-Hasen. *Tefsîr’u Mukatil b. Süleyman*. Beyrut: Darü’l-Kütûbî’l-İlmiyye, 2003.
- Sâfî, Mahmûd. *El-Cedvel fî i’râbi’l-Kur’ân ve şarfih ve beyânih ma’a fevâ’id nahviyye hâmmeh*. Dimaşk-Beyrut: Daru’l Reşid, 1995.
- Sevinç, Eyüp. “Arap Belâgat İlminin Tarihi ve Gelişim Aşamaları”. *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 5 (2015): 329–35.
- Şeddâd, Antere b. *Dîvânî ‘Antere b. Şeddâd*. Şerh. Yûsuf ‘Îd, Beyrut: Dar’ul Beyrut, 1992.
- Tülücü, Süleyman. “Muallakât”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 30:308-310. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Unat, Yavuz. “Yıldız”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 43:534-538. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Yaşaroğlu, M. Kâmil. “Kamer Sûresi”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 24:276. Ankara: TDV yayınları, 2001.
- Yaşaroğlu, M. Kâmil. “Şems Sûresi”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 38:510. Ankara: TDV Yayınları, 2010. <https://islamansiklopedisi.org.tr/sems-suresi>.
- Yılmaz, İbrahim. “Panayırlar ve Arap Dili ve Edebiyatının Gelişmesinde Oynadığı Rol”. Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, 1997.
- Zuhaylî, Vehbe. *Et-Tefsîrü’l-Münîr*. Beyrut: Dâru’lFikri’l-Mu’âsır, 1418.
- Zuheyr, Bahâuddîn. *Dîvânü Bahâuddîn Zuheyr*. Beyrut: Dâru Beyrut, 1964.